

ANA PAULA ARENDT

KNJIGA PUTOVANJA
SVESKA I

Himne sveta Knjiga putovanja

Sveska I

Ana Paula Arendt

Cover Art by Daria Lednova | Instagram: @dash_lednova
Graphic Design: Só Livro Bom Editora

Za Mirjanu Gardinovački i Novosadski festival proze, i za Marijanu.

Za Milicu Špadijer. Za Andjeliku.

Mojim srpskim kolegama i prijateljima, Dejanu, Zoranu, Milici, Ivanu, Petru, Ani.

Da se popuni zbirka Narodne biblioteke u Beogradu koju su uništili nacisti.

Za Jovana Tatića i Jasminu Nešković.

Za moje ljubavi, za moje saputnike.

Mesta koja volimo postoje samo po nama,
Razoren prostor samo je privid u stalnom vremenu,
Mesta koja volimo ne možemo napustiti,
Mesta koja volimo zajedno, zajedno, zajedno.

Pa zar je ova soba soba ili je zagrljaj,
I šta je pod prozorom: ulica ili godine?
A prozor, to je samo otisak prve kiše
Kuju smo razumeli, koja se stalno ponavlja,

I ovaj zid ne međi sobu, nego možda noć
U kojoj sin se pokrenu u krvi tvojoj zaspaloj,
Sin kao leptir od plamena u sobi tvojih ogledala,
Noć kad si bila uplašena od svoje svetlosti,

I ova vrata vode u bilo koje popodne
Koje ih nadživljuje, zauvek naseljeno
Običnim tvojim kretnjama, kada si ulazila,
Kao vatra u bakar, u moje jedino pamćenje;

Kad odeš, prostor za tobom sklapa se kao voda,
Nemoj se osvrnati: ničeg van tebe nema,
Prostor je samo vreme na drugi način vidljivo,
Mesta koja volimo ne možemo napustiti.

Ivan V. Lalić

Zbog čega se putuje? Ti mi kažeš da putuješ da pronađeš sebe. Zaputiti se u svet u potrazi za otkrićem nečega što nas se dotiče. A to mesto se iz trenu u tren menja. Postoji mesto uklesano u vreme. Mesto gde smo rođeni. Mesto koje u sebi nosimo. Mesto koje ti ne da da ga napustiš. Mesto koje se u tren oka prođe. Mesto u kojem ćemo umreti. Da li je mesto ono gde se nalazimo ili gde jesmo? Biti pesnik znači biti na više mesta u isti mah. A biti diplomata? Živeti u prolazu, gde treba dovesti u red nagoveštaje naklonosti i pronicanja... Svako mesto ima svoje mesto... Mesto i vreme. Ali u mojim pesmama koje sam pisala na raznim mestima, ono što sam tamo proživela nije okončano. Jedan tek ovlaš nažvrljani redak može mi kazati i u meni pobuditi mnogo više nego suvoparni proračunati izveštaji. Ova knjiga je takođe jedno mesto. Mesto na kojem jedna žena brije bradu. Mesto gde ti sedim u krilu. Mesto koje zaslužujem. Mesto za razmišljanje o onome što smo zajedno videli i proživeli. I šta je onda mesto? Šta ga određuje, kako ga vidim, kako ga drugi vide, šta tamo osećam? Kada putujemo, nastojimo da obiđemo najpoznatija mesta i na njima ostavimo svoj trag. Želimo da merimo svoje postojanje po mestima koja smo posetili. Ali dok ih obilazimo... Tragamo za nečim što još niko video nije... Za nečim što može da nas prene. Moji preci su bili pustolovi, i samo su ih nepoznata mesta zanimala... Istini za volju, u mestima koja sam posetila, uvek su postojali neki skroviti prostori koje sam sama morala da razmotam. A, da! Nikada neću zaboraviti najlepše mesto koje sam videla. Koje? Od svih njih, koje je bilo najčudesnije? Gledam ih jedno po jedno i ne uspevam da izaberem. Sa koje tačke sam uspeła da sagledam svet, na kojem mestu sam se sreła sama sa sobom? Gde sam rekala sebi, baš ovde bih jednog dana htela da umrem? Gde ja uopšte pripadam? Koje mesto me uzbuđuje, koje mesto me je rasplakalo, a gde sam volela? Mesta su poput ljudi, jer obuhvataju mnoga mesta. Šta bih dala da nađem nekoga kome pripadam, mesto kojem pripadam... Odavno su me pripitomili i prisilili da pripadam mestu gde se nalazim. Ako ćemo pravo, dobro je pripadati tu gde jesi, ali mesta koja volim takođe pripadaju meni i nosim ih u sebi.

Sadržaj

MESTA U KOJIMA SAM SE RODILA

Roraima, Brazil	Ptica peva kad je sama
Oksford, Ujedinjeno Kraljevstvo	Oxenaforda
Sao Paulo, Brazil	Paulisteia
Montevideo, Urugvaj	Smeđi grad
Portugalija	Majka Luzitanija

MESTA ZA ŠETNJU

Rio de Žaneiro, Brazil	Čudesni grad
Grad na selu	Grad škorpiona
Jerusalim	Plač
Lome, Togo, Afrika	Lome
Atoeta, Togo, Afrika	Atoeta
Buenos Ajres, Argentina	Balada o Buenos Ajresu
Šešsauen, Maroko	Plavi grad
Njujork, SAD	Stotine ulica
Honduras	Bela azaleja
Minas Žerais, Brazil	Prelepi putevi države Minas Žerais

Pariz II, Francuska	Opusteli Pariz
Sen-Almanj-de-Pre, Pariz, Francuska	Pesma za konobare
Etreta, Normandija, Francuska	Etreta
Severoistok Brazila II	Pesma severoistoku
Brazilija II, Brazil	U potrazi za pesmom o Braziliji
Budva, Crna Gora	Vrata ka moru
Beograd, Srbija	Na obalama Kalemegdana
Novi Sad, Srbija	Crna ptica nad Dunavom
Beograd, Srbija	Arboretum

DREVNA MESTA

Abaton	Skrivena suština empatije
San	Mesto bdenja
Fedon	Unutrašnjost večnog pogleda
Eutifron	Jezero nezamislive dubine
Kriton	Jedinstvo uzajamne veličine
Lemegeton	Čuvar mojih srećnih grešaka

MESTA RAZUMEVANJA

Itaobi

MESTA U KOJIMA SAM SE RODILA

Da li je mesto kojem pripadamo mesto našeg rođenja ili mesto naše smrti? Ne menjamo mi samo dlaku, već se više puta rađamo. Preporod podrazumeva oslobađanje od onoga što je izanđalo. Ali rođenje podrazumeva izranjanje iz ništavila da se suočimo sa svime – a koliko puta smo se našli na nultoj tački? Roditi se za svet, posle mnogih mesta na koja se vraćamo, zatomljeni u parlogu misli, u neminovnim pustinjama... Mesta iz majčinskih skuta, gde tvoje postojanje nikoga ne iznenađuje, niti ište objašnjenja, dvorište detinjstva. Mesta na koja se vraćamo da se snabdemo uspomenama, trenucima, tajnama. Mesto gde nas svi poznaju, gde nas uvek na povratku čeka topli zagrljaj. Mesto gde vazduh koji se diše uvek isto miriše, gde se neizrečeno oživljava i sreće.

PTICA PEVA KAD JE SAMA

Ptica peva kada je sama. Kada je usamljenost široka i duboka, kao reka Madejra. Toliko je široka da joj se ne vidi druga obala; a vreme postojanja samo nosi san o putu. Reka kojoj se ne vide ni kraj ni dno, u nju ružičasto Sunce odlazi na počinak, da sanja rečne delfine i lamantine, bezdane ribe koje se čuvaju u praistorijskom blatu. Samoća u tajnosti čuva melodično opštenje, prašuma čuva prožimanje do trave. Tamo je nekada bilo more, čitava je Amazonija bila more, i iz pustog mora uzdiglo se beskrajno, slikovito zeleno prostranstvo. I

nastavlja da guta gradove, puteve, iz godine u godinu, strpljiva i temeljna džungla... Ono što je u jednoj godini izgrađeno, u sledećoj kiša skrši, neprikosnovena vladarka... Ali u prašumi postoje stabla indijskog oraha, raznih koštunaca, abiuu, ogromnih stabla sa bogatim krošnjama. Raznobojne ribe, potoci, životinje koje razgovaraju, priroda takođe razmišlja. Džinovski insekti u potrazi za nagradom. Mnogobrojni indijanci sumnjičavi prema civilizaciji, bez volje da joj se pridruže. Ptica razume i tuđi poj, a ne samo svoje vrste. Imati uz sebe nekoga ko te ne povređuje: ali ko ti peva dragu melodiju, pesmu koja s vremenom postaje sve milija. U društvu druge ptice, oseća se slobodno da osvoji prašumu i pređe reku, da svoj put očisti od uzgrednih insekata, jer obično prelazi tako široku vodu samo u pratnji druge ptice, plašeći se praznine. Amazonijo, stablo je tvoja katedrala, reke tvoji bulevari. Mahagoni na pisaćem stolu i na pijedestalima strepi da mu potomstvo neće pružiti utočište. Stabla žatobe, kumarua i masarandube, od kojih grmlje kupuje mirise, od granja tukume do lijana koje padaju niz plodonosna, robustna stabla... U plavnim ravnicama, otmena kraljica Sumauma, sa svojom nakostrešenom kosom, opuštenim rukama, sveto drvo kojem Indijanci odaju počast, svakom ponaosob... Semenje rasuto. Stabla kaučuka prate kretanje vetra, i njihovo seme ima boju kože oslobođenog ocelota, iz njihovog soka isteklo je novo doba koje je u početku pokretalo automobile i skratilo razdaljine. Mlečna boja jutarnje izmaglice, oblaka u kojem se krije prašuma, neravno obzorje... Mali majmuni i

jaguari sa svojim mladuncima, porodice koje su u tim krajevima navikle da žive sa pticama. Majmuni kapucini, verni stražari, strogi sveštenici. Agutiji i paki, meso koje se rado jede. Boe i anakonde u potocima vrebaju plen na pojilu. Aligatori i pirane, bogataši u tom lancu ishrane. Ptica daleko odskoči, najviše drvo odleti. Are, tigrice, papagaji raznobojni. Tukunarei, tambakiji, bezopasni mirotvorci. Orade i mladunci kao stvoreni da završe na roštilju idu na pijacu... Pirarukui i aruane iskaču iz močvare da hvataju insekte, gutaju ptičice i nove ukuse, bežeći od udice. Odronjene planine, tragači za zlatom, zvuci čovekovog prisustva. Hidroelektrane koje rekama nameću nove razmere, stenje i vodopadi odolevaju, ne nestaju. I moćna sila prirode prati svoj sled i ponovo uspostavlja red. U Rondoniji, mestu gde se sreću i nadmeću savana i prašuma, gde zelene trave gotovo da nema, samo tu i tamo mogu se videti mali zasadi kafe, soje i kakaa. Ako je na drugom kraju smrtonosna pošast slistila sve, u Rondoniji biljka žilava i uporna opstaje. U prašumi ništa ne staje, niti ikada žagor prestaje; kiša koja toli žeđ reka premešta životinje, drveće, plantaže, ništa bez kiše. Na tako velikom mestu ptica je opet sama. Želi da savlada bezmerje, da što glasnije zapeva, da sve obuhvati jednim tonom. Izbegava mnoge opasnosti, beži od napada, zaobilazi trnje. U džungli nema vremena za zamenu, kratko je vreme za obnovu gnezda. Iz gnezda se kreće u potragu za smislom, u potragu za životom u slatkom opalom voću i onom koje tek što nije sazrelo na grani. Život neumorni, prolazan, sazdan od potrage za drugim

srodnikom, za rosom. U džungli nema plastike, samo voda prati prirodne oblike i udubljenja: sve ima svoj oblik, sve čuva svoju suštinu od pamtiveka, koju biljka prenosi biljki, životinja životinji, grnčar grnčaru. Tela indijanki su poput oraha, čuvana u ljusci neiskustva. Kako im se ljuska lomi, lakše im je prići, s vremenom postaju sve slađe, pod bakinom rukom, pod vrednom rukom majke koja ih podiže... Pogled zadobija dubinu reke. Opuštena koža svedoči o iskusnom telu, dodir starije ruke je draži, poznaje tajne tela... Nema kulta mladosti, nebrojeno puta izgubljene u bitkama za nove oblasti, nove zasade: svako radi ono za šta ima snage. Starci sede i puše lulu, i uz lulu pripovedaju svoje priče, legende, starice dobro znaju kojim se redom nižu ogrlice, ređaju niti na tkanici i pera na perjanici. Mladi žele da budu stariji, žele da steknu poštovanje, da zagraju na čistini usred sela... Ali stariji ne žele da ostanu mladi: žele da svoju snagu istroše rađanjem brojne dece, žele da u plaču i graji oseće olakšavajuće zadovoljstvo bez koristi, u brojnim dugim kišnim danima kada žubor vode iz prašume mami čula i budi slast tela, žudnje za produženjem sna naseljenog čudesnim bićima... U Amazoniji postoje stotine jezika, u nju staje mnogo zemalja, hiljade plemena dovoljno udaljenih jednih od drugih, nezainteresovanih da se upoznaju, samo znaju jedni za druge, uključujući i ljudoždere. Žele da žive u miru od svog lova i od manioke, tapioke, tukupija, perja i plesa, u svojim okama, dobro osmišljenim kućicama, dovoljnim za stvaranje porodice sa onim s kim se želi u budućnost, nema problema koji zahtevaju

iščekivanje. Kad je dan vreo, četiri kupanja... Đakoni-
je sa vrućim razblaženim asajjem, miomiris ulja od
andirobe na grudima, pulpa kupuasua za negovanje
usana, pupunja pečena na otvorenom plamenu... Žam-
bu od kojeg trne jezik. U daljini isprekidani zvuci ra-
dionice, prigušen i mutan zvuk iz daleka zvuči kao neka
ptica: metalurgija i mehanizacija, izrada čelika i gvožđa
od grumenja, seča dasaka od posećenog drveta: ljudi
sa juga koji su tamo bili i, trovanje vazduha, vatra da
zaustavi šumu, o, prokletstvo, veli Indijanac, vazduh u
kojem ne može da se diše, samo da se gnuša. Od dima
do kiše koja ga prekida, kroz drveća hiljade blagoslova
lete i probijaju se kroz vazduh. Krivudava staza, niz
koju se spuštaju i penju beli ljudi: bezbednije mesto
koje kod zmija i grabljivica strah budi, da što bliže toj
stazi budu, ptice se trude, da bezbedne budu uz ljude.
I što pre da drugu pticu nađe, u potrazi za ovom pes-
mom: jer od samoće počinje da broji svoje suze sada,
ne bi li se rešila jada... Leteti u susret drugome, stavi-
ti tačku na usamljenost, graditi zajedno, alegorije...
Pronaći svrhu i ljubavi, oploditi ideje, nove dane...
Prašuma je amazonska, dakle beskrajna, prašuma le-
kova, odgovora, kiše, reka, ptica, biljaka, očiju, insekta-
ta... Kiša svakog dana, u predvečerje, da okonča žegu
i najavi zvezde, svetlije i lepše, probuđene zvezde, ceo
Mlečni put paradira oko ekvatora. Noću je to mesto da
se zapitamo ko vidi isti mesec, ko traži ljubav... Hilja-
de leptirova se svake godine okupljaju i lete kao skladan
orkestar svih naroda koji tamo žive, donoseći pesmu
koju je ptica tražila, ah, hrana, izbezumljena sitost,

kažu, ista žuta boja u bezbrojnim krilatim komadima putujuće misli, prelazeći puteve, oblaci putujućih leptira... Letnji miris šume, gusta vlaga, pluća pritisnuta teškim vazduhom, ugljen-dioksid u izobilju, ah, lutati po prašumi, samo sa nožem u ruci, u potrazi za stazama američkih indijanaca... Na imanju mog dede pridošlog iz Italije, on je zalazio duboko, presecao je šumu prekrivenu gustim rastinjem, mašući naizmenično mačetom i srpom, rukotvorinama, u potrazi za potokom iz kojeg će da vuče vodu za baštu, i pritom pričao priče... Lovci sa druge strane sa svojim džinovskim psima, šumskim šegrtima, u zoru, kada više nema opasnosti da se ulovi neko dete, kasiterit, zlato, dijamanti, zemljani drumovi... Tamo gore, još jedan dan posle još jednog dana, isti šumski dan, ujraturu peva, ispušta perje da se stavi pod jastuk, jer njegov prepoznatljiv poј privlači para koji čuje njegovu lutajuću pesmu, ptice plave i zelene, crvene, žute, raznih boja, žive među arama... Malo ko zna šta je zakon ili šta je mapa, novac dolazi spolja, strugotine, prekrivači, niko ne zna šta je zima ili oskudica, niti pustinja, sve je uvek zeleno, ribe ne nedostaje, uvek je isti dan i ništa nije blizu. Život je skok između susreta i smrti. Život je srećan događaj. Na obali duboke reke Madejre, svaki dan sam gledala zalazak sunca, sanjala sam jaka osećanja i da imam sreće. Ptica peva tek kad najzad ostane sama, u potrazi za drugim, i odgovor čeka. A odakle ptici pesma koju čuva dovek?

OXENAFORDA*

Cvetne spirale koje dominiraju svodovima i arkadama, talas nalik na cvetni venac. Dah kasija, karanfila i kima, crni biber u rosi ružine latice. Napajam se jednim gradom koji se prostire od mosta sa zapadne strane pa sve do kule koja čuva grad. Biserno svetlo preplavilo je vodu. A moje grudi šume penušavim brzacima. Na mojim zglavcima vidim zgužvane nabore. Toliko jezika treba držati u šaci! Na rubu ukroćene reke... U jednom od crkvenih vrtova, skriveno perje; ptice su se srećno ugnezdile u gradu od grubog kamena. Kao neki ljudi usnuli nad spisima od pergamenta... Auh! Oni čitaju i smeju se. To je svet neporecive neposrednosti, ludilo izvesnosti, poricanje sledećeg trenutka; zdanja od stakla i nemir zbog rušenja prošlosti. Svetu je već dosta da gleda jedno te isto, radije bi nešto novo i čisto. Ali prošlost sve jednako ovuda protiče. Nazivi ulica i nehotice pričaju stare priče koje su se na tim mestima dešavale svakojako. I te kako! A ko bi mogao da prećuti? Lepotu vezenih petlji na tvojoj bluzi, kamenih vezica i cveća. Zvezda i umeća. Basamac i kulama. A ko bi mogao da prećuti? Tvoju baršunastu bradu, tvoju stepenastu kosu... Snovi bodlejanski na policama, ne okrećite mi stranicu! Jer u grudima nosim penušave i šumne brzake, nosim slatkoću prošaptanih želja i mudrost osujećenih očekivanja... Stvorena sam da hodim dolinama rečnim, da svoja krila svijem na stubovima koji sežu do neba, na krovovima sa zabatima, kada nedostaju stidljiva pročelja, koja žude da budu oslikana crvenom i crnom, od strehe

do vrhova krošnji... Zato me pusti da se prepustim ovoj mekoj postelji od ruža, da se napajam vodom iz tvojih reka koje protiču ispod mostova žalosnih vrba... Pričama koje teku venama drevnosti umesto ovih iz sadašnjosti. Raširi krila i vini se do reči do kojih većina ne može da dosegne; reči nesputanih okovima epitafa; ja svetu mrtvih ne pripadam. Izabrala sam te da mi pokažeš put prema trpezi slobodarskih čari sa fenjerima napetog iščekivanja; prema ulicama čija imena kazuju gde smo i prema mestima gde se možemo naći jednog dana. Reci mi istinu bez reči, istinu o večnim ukrasima na životnim promašajima. Jer tren mine za tren, a pamćenje je večno. Da, izgradili su zidine mišljenja oko ogledala suza: kipova i urvina koje nadziru svaki korak. Ali vrtovi i vitraži u žbunju i dalje kriju kardinale koji će jednog dana biti proglašeni za svece... Jer su prošli dolinama rečnim, svijali krila nad stubovima koji sežu do neba... Jer su bosonogi gazili po travi i skupljali borove grančice rasute duž puta... Jer su kotrljali neki kamenčić s vrha šiljastih kupola i zamišljali da će ih snaći ista i željena sudbina; najmanje što čovek može da poželi.

* Stari saksonski naziv za grad Oksford.

PAULISTEIA

(za jednu Ćerku iz Sao Paula na Dan žena)

Grad kojem kraja nema! Tvoje ulice se nikada ne umore od neprestanog slikanja pejzaža, jurnjave automobila, bata koraka, zauzdavanja reka, paljenja svetiljki, podizanja zvezda, žamora na spratovima, gašenja svetiljki,

izlazaka sunca, cvrkuta ptica, skrivanja po tunelima, kotrljanja kamenja, čuvanja trgova, podizanja zgrada, idiličnih scena, osvajanja novih prostranstava, uklanjanja mrlja, postavljanja mozaika, menjanja mesta, zagušenog saobraćaja, mešanja kultura, isprekidanog sna, isušivanja močvara, rasipanja zrakova, sudaranja glasova, bokorenja, poricanja inercije, usklađivanja višeglasja, sapinjanja krugova, asfaltiranja kaldrme, uklanjanja pomodnosti, usmeravanja odvoda, pripremanja novih uzleta, kresanja nesigurnih koraka. Negde su trotoari popločani portugalskim mozaikom, drugde imaju boju slonovače i ugljena. Negde si iscrtan bojama gareži a drugde si izbledeo od sunca. Neuhvatljiv u neprestanim preoblikovanjima... Valovita pesma Sao Benta iscrtava Sao Paulo zavodljivom zvonjavom koja očarava žene. Svaka osoba se ponavlja kao nota sivog gregorijanskog pojanja, u otvorenim samoglasnicima. Čak i blede fasade daju beli okvir pepeljastom nebu: tako sivom! Sivom od silnih pohotnih kipova; i sivom od olova vesti koje čitam u prolazu kraj novinarnica, a draže bi mi bilo da je sve to belo. Ali odevam se u sivo, jer sam i ja sazdana od srebrnih tonova, u gradu koji je tvoj, dok život okreće uvek novi prazni list. Govorim ti o sebi da postojim u tvojoj kretnji, o delu sebe koji je ostao na tvojim ulicama. Kćeri: ti si veliki i bitan deo mene. Kći kakva jesi, kći kakva ćeš tek biti: ti, koja si bila kći zajedno sa mnom, koja postoji i koja će postojati i posle mog odlaska. U tvojim očima ljubavni susret koji se rodio u Sao Paulu. Postoje i drugi delovi mene i tebe u svetlosti tvoje tako čiste i eterične braće, one koji vole da se povinuju stva-

rima i da njima ne zaklanjaju svoje pravo biće; bezbroj cvetova se iz njih otvorilo. Ali eto i marljivog kraja koji je izgradio sve ovo, kraja koji se krio od mene, koji je teško prepešačiti, jer je ogroman kao tvoj grad. Pričam ti da je prašuma još veća, i da u mom zavičaju postoji drveće više od višespratnica. Kroz tvoje oči ljudi dolaze i odlaze, ljudi u vrevi većoj od oblaka žutih leptira. I hodamo tako, danonoćno, bezbrojnim ulicama! Gutamo razdaljine neizbrojne gde ljudi žurno troše život: glad za budućnošću. Tamo smo se divile sunčanim zracima prosejanim kroz krošnje sibipirune i njihovom odsjaju kroz prizme kristala, između penjanja i silaženja, dok smo posmatrale ljude na terasama, nas dve u kafeima i u otmenim pekarama. U tvom gradu moglo se naći sve isceljivanje bolova izgubljenog vremena, modrica teških reči. Ništa me nije moglo odvojiti od tebe: čak ni purpurni zastori tuge. Predala sam ih Svetom Luisu, da ih jezuiti rasade u nove zgrade i drveće. I grad je izrodio toliko priča i knjiga, toliko povesti i događaja, da sam od ljubavi prema svemu tome zaboravila na breme stvari: uostalom stvoren je od betonskog koncerta i čeličnog klasja. Neka životinja neupozorena na veličinu Sao Paula ostala bi da neprimećeno leži na ulici. U prolasku vrata poprsja umornih ljudi: nezadovoljnih, ali srećnih. Vašari i pijace, poznata lica, razdragano ćaskanje... Sve je to prestalo da postoji na neko vreme, sada kada osvajaš svet u potrazi za sutrašnjicom, dok iz svog Grada носиš sijastet putanja. Ali doći će dan kada ćeš se vratiti i osetiti dah minulih dana, koje smo proživeli uz zvuke krotkih pokreta. Pročitaćeš ovu poemu. Žarko bih že-

lela da neguješ moje patnje koje su u meni proklijale i učinile me boljom nego što bih bila: kada vreme tvoje generacije dođe na red. Neće biti senke, sa trezvenošću noćne rasvete koja treperi prijateljstvom pod okriljem tvojih osmeha. U tvom gradu poštar je komšija pesnika, a bankar i radnik pazare u istoj pekari. Ima žena koje se voze pozadi, dok muškarci uvek žele da sede napred... A ima i žena kojima se posrećilo da sede napred. Ali sutra je Prvi maj. Sutra... Još jedan val svega što volim, ono što mi je preostalo kao uteha u tvom odsustvu izgubiće se u haosu četiri stotine hiljada smrtnih slučajeva, svedočeći da su ljudi ulice. Sve što volim ne želi da izađe živo i traži kamenčiće da poploča nepoznato. Zato krvarim. Ti si u Parizu bezbrižna i bezbedna: kada sam te poljubila dok si još spavala pokrivena, one kišne i mirne noći, nisam videla nijednog čoveka, nijednu živuljku. Nedostaju mi srećne reči: govore mi da sve pripadaju tebi. Ali sutrašnji dan, bio kamenit ili popločan, biće zapovest ljubavi i novog dana, a ne više tmina neizvesnosti, a godine koje slede postaviće sve na svoje mesto: jer su razboriti ljudi napravili mape da ne bi hodali izvan njih. Neka tako i ostane, da tvoj grad ne bi pao u ruke lažnih posvećenika koji ne veruju u svete tajne. Građani: rađajte ljude sa mapama... I sa ove nebeske Visoravni ispisujem odu tvojih blagoslova, gledam vrhove tvojih nepomičnih predela, zelenu Mairiporu koja grli život što pulsira... Zakon saosećanja retko se javlja u kalendaru vrlina, ali ipak molim Boga za život ljudi koji sahranjuju kukavice, koji bezbolno uklanjaju zlodela prošlosti; da bi Paulisti živeli radosno i nastavili da preplavljaju tvoje ulice sta-

rih prolaza i novih puteva. A gde je moje utočište od kože i vune? Ono što je ostalo od životinja koje gutaju ljudska bića mora biti, dok ova čežnjiva kišica sipi, naš večni zaklon*.

* „Sići će kao dažd na runo “ ili „Sići će kao vuna na vunu stada“ (Psalam 72: 6). Спустиће се као киша на кошену траву и попут плускова натапаће земљу.

SMEĐI GRAD

U SMIRAJ DANA, Rambla prostire niz zrelih zdanja, priobalna avenija boje peska, izmešana s peskom, sa suncem, sa odblescima svetlosti na vodi. Jednobojni grad, otmen i smeđ, star i nepohaban, smeđih konja, zlaćanih ptica koje brazdaju boju kasnog popodneva. Čitav grad u smiraj dana poprima jednu jedinu bolju, od bakarne do smeđe, prelazi u zlaćanu, kada poslednji zraci svetlosti zgasnu i nestanu senke. Nema senki u Montevideu u tom čistom trenu još jednog minulog dana, sve je jednobožno, koža ljudi i njihova odeća, pločnik, rambla, fasade, reka Prata, nebo, pesak na pitomim plažama. Čitav grad obojen bojom meda, prizor dostojan prve stranice knjige o nekom dalekom kraljevstvu opotočenom zlatom, neobična knjiga koja pripoveda o nekoj nepoznatoj zemlji. Sve što dotakne, zlatna svetlost boji u smeđe. Hladni vetar sa Antarktika ne briše sjaj tog spoja, grada koji se samo jednom ukazuje putniku namerniku: živ stoji pred mojim očima, i obećava da u sebi krije mnogo više nego što ja rečima mogu iskazati

Noću će mi kazati još više nego što mogu da osetim i mnoge besmislice u koje ću teško poverovati, o kojima ću pisati stihove koje su njegovi pesnici pisali. Govori mi da je sačuvao samo za mene nešto nepoznato. Pitomi primorski grad čija reka ljubi Atlantik, Punta Baljena i festival zidova okrečenih u belo koji pamte kitove, Punta del Leste, tvoj ledeni vetar s juga, riva s decom na biciklima... Mesto gde počinje Južno more, gde poruke šalju najtajnovitije ribe Antarktika. Tamo se reka Prata oprašta od kopna da bi se potpuno otvorilo prema bezmerju. Zadovoljni ljudi se greju svojim paskvalinama i zašćerenim puter kiflama, zaodenuti u svetlost zalaska sunca, svi takođe smeđi, kreću se istim stazama, između ulica i zgrada ukrašenih skulpturama i reljefima u četvrti Karasko, engleske primese; maćuhice koje čuvaju kapije i vrata automobila postaju jednobojna, i protiv svoje volje. Čak je i miris hleba otmen i smeđ, žućkaste boje predvečerja, zagasite, iznad spleta pregršt staza, pregršt prozora, pregršt peska, pregršt vode, pregršt mirisnog žbunja, krovova, pogleda koji se gube u daljini, na krivini kojoj kraja nema, i koja će se završiti u meni. Ništa taj put nije tako obojilo, ništa osim Sunca koje je stvorilo tu čaroliju. Kada bi tvoja zastava bila iskrena i želela da se predstavi u svom najlepšem izdanju, urguvajsko Sunce bi i belo i plavo prebojilo u zlaćanu i smeđu boju. Gledam svoje ruke, i one su poprimile boju grada, a ako me pogledaš, videćeš i da su moje haljine i moja kosa okupane tom jedinstvenom, neodoljivom, otmenom bojom. A u ogledalima kafea Brazilejro primećujem i da su moje oči iste boje, smeđe... Možeš li da prepoznaš,

u mojoj pojavi, svu tu zlatnu urugvajsku obalu koja nije izbledela? Zagledaj se u moje oči, da vidiš sjaj i boju tih beskrajnih dana koji najavljuju zanosni mesec na obzorju, neumitan, vladar svih ljubavnika, dvorišta gde se ljubav razuzdava, pijačni trg kojim se širi zvuk tanga i vremešnosti... Grad u kojem sam gajila konje i snove, Džeksonvil, zaklonjen borovima srećnih noći, pucketanje vatre od grančica napabirčenog detinjstva. Vinogradi i vinarije u kojima sam pisala preludije, među kojima sam nogu pred nogu jahala, duž močvara i pozdravljala divlje patke, pampasi po kojima smo galopirali na vrancima. Na policama Tristana Narvahe, među tomovima tajanstvenih i maglovitih zbivanja, stoji celokupna istorija mojih ljubavi pod krivim granama ružičastog jasmína, gde sada čitaš ove redove. A na pijaci se već spremni bupci prženi na uglju i maslinovom ulju zajedno s pečenjem, nadmeću sa cvećem, grnčarijom i đakonijama. Žamor koji prodire kroz kapiju citadele, izlet u prošlost, poljupci za moju decu začinjani blagotvornim željama... Montevideo, sloboda posmatranja kiše koja natapa polja i bar na trenutak zaustavlja vreme.

MAJKA LUZITANIJA

PORTUGALIJA, matična kuća Brazilaca. Tamo gde se vraćaju da okuse njene blagodatí. Zemlja maslinovog ulja, vina, poezije. Čestitih muškaraca i odlučnih žena. Sirovi plodovi zemlje ovde su blagosloveni i skuvani; ribe iskaču iz mora sa ruba obzora i ostavljaju nas bez

reči. Lađe od dragulja blešte u izlozima. A sveti Antun uči galebove da šire krila. Ako je portugalski pogled nekada bio tužan, danas je kao medan, umilno vatren. Jer privlači njime čitav svet! Njegovim ulicama ori se smeh, iz njegovih reči izvire večnost. I setan pevuši fado, razdvaja sudbinu od vere i bogatstva. Jeziku je veoma posvećen, njegova otadžbina se diči da ima samo jedan. Ostani takva, Portugalijo, ne strepi, jer pored mnogih, imaš i jednog velikog Sina; koji se odlučno vraća na tvoje staze, da se podseti onog šta ga očarava i što mu srce ispunjava. Blagi povetarac se ponavlja u očima kao refren. Otkriva da pripadaju istom soju. Trebalo je vremena da se u gvožđu iskuju arabeske i ukrasi okvir svakog prozora. Slušati iz daljine zvonara sa zvonika i svaku kapelu ukrasiti pločicama. I svi kamenovi slikama opervaženi, usponi, krajolici višestrani! Kuće nijansama neba obojene... Neveste što na dan venčanja bademe jedu u slast. Ali, treba odoleti da se ne proba sve u isti mah, da se obuzda zanos koji sve to nosi; i da se livadsko cveće i čkalj u poljima vide, pre no što umislimo da smo i mi odatle ponikli. I zašto bela fava nije nikla iz mahune, zašto plod nije pao sa grane? Da li je to zato što sam bila rasejana i gruba pa sam zaboravila viticama obmotam prečku? Da, treba pažljivo slušati i prethodno rukom opipati ono što je tu već bilo. Treba opisati sve do tančina, da bi sve tajne u tobolac stale. I strelama tvoje povesti, koja ni krvlju, ni bitkama ispisana nije bila, već smelošću portugalskog roda koja budi vetar da sećanju razvije krila. I dok plovimo tako kroz razdoblja razna, budimo dostojni podviga kojima je stih podario

slavu. A luzitanske grudi gordost krasi, vešto sročena tajna, nedokučiva mistika lavirinta duše. Spokoj koji su godine gradile bez buke, odanost stvarima dnevnim, običnim. A čipke na kućnim prozorima, čiste i bele, cakle se od sjaja sunca što sve grli i obasjava. Zatišja što gutaju bure i oluje i himne što daju krila svakome ko ih čuje. A zidovi podsećaju na nesreće, prepliću se sa sjajem junačkih podviga. Slatkim rečima beleže velike prizore, o požarima i trenucima ljudske nemoći. Samo da bi nas senka okamenjenih vrlina uverila da su moguća i čuda. I tako u mraku nastaju ti gradovi, koji nas zovu, stihovima opisani. Tvrdava je samo kamena starina, a njene zidine trag hrabrih koraka. Luzitanska biti znači belu favu gajiti, putevima svojim ponovo prolaziti a njih ne pozlediti i svojim rukama grozdove voća brati, slav-nih se trenutaka prisećati, sebe izgraditi od kamenova po svetlu rasutih. Nešto duboko u stih sabrati... Što će jednog dana neki drugi pesnik deklamovati. Smireno morske talase sabirati... Koji pogledom prate i ispituju, uporni poput devojke koja sanja, nežni kao boja Lumijara. Luzitanska biti, znači nalaziti reči koje se sa očima sreću. Ali ne dozvoli, Portugalijo, da ti to vedrinu kvari. Čak i ako ribe prevrše meru. Tebe tražimo, razne izlaze koji nas vode u toplinu doma. Neka ova zemlja od nas uvek zahteva podizanje novih gradova, novih razdoblja... Da nas nikad ne zavedu senke rata, da nikad ne zaboravimo da nas Istina brani. Da ne bežimo od onog ko je na nas bacio kletvu, da nam duh ne klone pred zlom: neka ljubav bude naš jezik i eliksir, klasje žita koje liti-ce premošćava. Zlato kojim je reč u kovčegu zapečaće-

na. Jer ćemo verovatno ustuknuti kad ugledamo prepreku, jer smo možda zaboravili obred koji se odigrao za tajnom trpezom. Ali ostaje ovde zanavek otvoren! Prekrij mekom zemljom krtole, a na policama ostavi knjige lako čitljive. Da bih se sećala kako je sve nekada bilo, pre vladavine onog što se potom jedno za drugim zbilo. Kako je sve bilo opipljivo, budno i živo, čak i obično svakodnevno ispijanje kafe. Jest i pasteles s nogu, pod okriljem Lisabona, drevnog grada, u kojem se dokono sedelo od vajkada, ali da se tradicija šetanja ne naruši. Od ćaskanja bez mnogo okolišanja, prevoza mirišljavog bilja koje su Englezi oponašali, spravljajući čaj. Prisetimo se da su se i Francuzi ovde oćaravali i da su mnoge naše vrline prisvajali. A kad smo bez njih ostali, ostala nam je samo ova lepota, delići sna, reći uzvišene. Mirovni obredi i ukrštanja seoskih staza, u Kaškaišu i u pojanju starih monaha. Od svetaca još mladih da bi stekli slavu, od cvetova koji se iz tvojih ploćnika rascvetavaju, do mirisa relikvija koje ųude da se s mojom decom upoznaju. Boje vodom umivenih ploćica, od kojih Brazilac ne može pogled da odvoji. Ostani takva, osećajna, kao dete, potpuno obuzeta bolom ćeųnje. Seti se doba kada si bila mlada i razmotaj svitke starih rima. Tako na nebu ljubi devojće, što namešta suknju bez podsuknje. Sa majkom prića o budućnosti koja će kao voda oteći, o slikama na zidovima koje nas krasotom mame. Tako Portugalac ruku pruųa, i neka ga ta radosna navika nikad ne napušta. Da svi bolni tebi pohrle i u tvojoj širokogrudosti nađu odgovore. Jer slike iz tvog grada svako zna i jaći je gvozdeni stisak tvojih kipova. U tvojim varljivim obli-

nama plam večnosti tinja, još od pre starih Rimljana... Ali Portugalija se rano probudila već, i može da se okrene ženama i stvarima. Otvorenog srca, prema Otađbini i časnim podvizima koje muškarci treba da smisle. Prema svetim očima usmerenim nekuda. Sve dok te noge ne zaboje. Dok otkucaji srca ne polude. Nadvladaj vreme, Portugalijo, uzdigni svoje neveste! Glave krunisane, pesme ispevane! Sloge i molitve koje kralju nikada ne bi bile dovoljne! I ušće Teža okiti ponosom svog ordenja. Poziv narodima i Alanima sklonim porazima, da budu obazrivi, da ih isprave, da ih iscele... Da se u Alenkeru bori protiv nepoznatih zlotvora koji po kućama haraju... Ah! Portugalijo. Imaš malo zidina i mnogo štitova. Grbovi na pristaništima, na ostrvima, u nemuštim tvrđavama. Upozori nas da ne treba hitati. Kaži nam da je važnije kroz razgovor pronaći uzrok. Iscedi iz biljnih žila nektar zrelih plodova. Tvoja deca žele ono što je dobro i čisto. Takav je tvoj nalog! Ono što je tebi dobro, dobro je i meni. Budimo još veći Luzitanci, i svetu neće biti kraja. A kako si osvojila more? Jesi li se sa sobom pomirila? Da li se u njemu krije protivnik, ljubav i neko meni drag? O tome mi govore cvetni bokori jakarande. Proleće je, drveće čavrlja sa modrinom neba. Ne opstaje zato što se bolu odupire. Ono ovde raste zato što je odlučilo da živi u okrilju tvoje ljubavi. U Portu slave, u Sintri nazdravljaju. U Koimbri proučavaju kako nijedno zlo nije večno. Jelka raste u bašti, detelina klija u polju. U dolu tvoji ljljani šapuću, lanom trpezu prekrivamo. Majko Luzitanijo, beri sve svoje obilje, milina ga je gledati. Od testa i sladovine, tvoje

ruke vezu čipku. Okupite dame, izaberite broš sa mog revera. Želim strastveni poljubac tvojih ostarelih ljubavnika. Majko Luzitanijo, poškropi me karanfilićem, cimetom i anisom. A noću mi telo pokri plaštom slatkog sirupa. Ako se nešto nije desilo, to je zato što mu nije bilo suđeno. Zaodenuta krčazima: ludaci misle da mogu da obuzdaju vodu. Ali Luzitanci su mudri, srljaju u more, ne plaše se ognja. Ne zato što su nesmotreni, lakomisleni ili skloni samoubistvu. Već zato što ih nosi moćna lađa i njena bela jedra puna vetra! Luzitanski labudovi plivaju ni manje ni više nego po okeanima. Lako stižu do obala dalekih kontinenata, dug mudrosti ljudskog bića. Plovidba im je naum prvi, Težo teče u njihovoj krvi. Obale slave što su se morski vuci udaljili od tvog mirnog toka. A bure i oluje kale telo, gromovi i munje kući zovu. Portugalac okeanom jedri kao što albatros nebom jezdi! Nečeg važnog se treba podsetiti, kad se ova zemlja poseti, da na misama suze teku niz lice, nesmiljene kao morske lastavice. Nagla svetlost što mi je otvorila oči i prodrila do same biti. Nežno jutarnje sunce koje nas moli za strpljenje. Oblacima je menjalo oblike, satima davalo smisao. Portugalija se primirila, mlaka voda mi je prste izlečila. I poziva da idem dalje. I okuplja narod. Neimaština je dar od Boga. Od jednog zrna se pravi hleb, što radost budi unapred. Luzitanska volja koracima daje hrabrost i spretnost. Srce me boli u grudima, zove me moja brazilska Otadžbina. Idem. Ali idem čista srca. Portugalija mi je pokazala da me voli. Poreklo i odredište, lađu i utočište. Brodsko пристаниšte. Za dušu stanište. Knjiga koju sama sa sobom piše.

MESTA ZA ŠETNJU

U mestima za šetnju, nalazila sam svoje primaoce. Primalac je na odredištu gde idem, gde ću stići i reći: evo mene. Da bih se setila plaža po kojima sam šetala i razdaljina koje sam prešla, prostora koje sam nastanjivala, ramena na koja sam spuštala bradu, da vidim šta mi ruke pišu. Da se setim blistavosti i bezbrojnih velova koji zastiru iskustvo sagledavanja celine. Da bih pokazala da se u svetu, pored vajkanja, može štošta reći i pronaći.

ČUDESNI GRAD

Mesto gde se talas lomi. Ulica kraljice Elizabete nalazi se u Rio de Žanejru, tamo gde niski oblaci okružuju masiv crnog kamena koji se uzdiže iz luči beli biljni sok čežnje, pukotina i žila vremena. To je grad sačinjen od brda izniklih oko plaža, kamenih brda usađenih u put kojim je voda nebrojeno puta prošla. Crni kamen koji kiša miluje, stamen i prekriven papratima, bromelijama i lišajevima: uzdiže se visoko iznad oblaka, ograđuje ulice, meša se sa zgradama, njegova flora i fauna je sveprisutna. Iznad oblaka Hristos posmatra otmenost ljudskih prilika, njihovu upornost da se šire uprkos kiši, rastinju, pesku, nesrećama. Imena koja su Indijanci nadenuli i dalje lebde iznad imena baroknih slika svetica, crkvice iz doba kada je Brazil bio kolonija, skladnih pastelnih i zelenih tonova opervaženih belom bojom,

prigušeni akordi tužne gitare, žal sambe koji tvrdi da je tuga čini život lepšim.... U Riju su moja deca deca i srećna su... I samo da bih se setila, treba mi nedelju dana da ponovo oslobodim svoje reči, da prizovem tvoje čari u sebi i da ti pišem. Ima neke otmenosti u žutim fasadama ukrašenim belim gipsom, štukaturama u evropskom stilu, fasadama koje ugledamo dok slećemo u Rio. Otvaram prozor aviona da prstima klizim kroz morsku vodu, vodu u kojoj se odražavaju zakrivljene konture, trag prirode koji je veći od pamćenja, miris šume, miris tek otvorenog časopisa. Tu je zelenilo, tu je cveće, tu je plavetnilo koje se ogleda u vodi, tu je crna stena izborana belim tragovima vremena. Grad koji je ugostio slavne žene, one koje su zavladaile scenom: tuda su defilovale Brižit Bardo, kraljica Elizabeta i Dženis Džoplin. Za svaku moćnu ženu odgojite novu bezimenu devojkicu iz Ipaneme. Njihova imena krasi mesta kojima ljudi šetaju. Poznate ličnosti su prošle kroz Rio de Žanejro i vratile se svojim životima; životima u kojima taj grad više nije značio ništa. Rio, noću te jašu zvezde. Ali Rio de Žanejro ih nije zaboravio, bez pisma ni razglednice, hteo ih je samo za sebe, i dalje ukrašavajući pejzaž ulicama koje im odaju počast. U Riju nekretninama rastu cene u ulicama kojima prođu svetske zvezde. Bez sna o ljubavi: okreće se utehi koju donosi novac. Ali lijane u skrovitim prolazima Botaničke bašte su moj omiljeni prizor, utisnut povetarcem koji mi opušta lice... Korkovado nas ostavlja sa utiskom da u Riju treba da se šetamo i vertikalno. Pogled se diže i laguna ga nežno dočekuje. Odatle moje oči streme uvis da vide ono što

Hristos vidi. U Riju ima vremena... Postoje stare stvari koje nas vode u nekadašnjicu. Istrošene, više nam ne nude ono što smo imali, već šapuću slatke reči da nam ispune uši sećanjem, željom da budemo voljeni. Božanska blagost. Svojim postojanjem na jedinstven način sarađuje sa svetom, Rio de Žanejro. Molitve koje su se tamo ukorenile raširile su meke grane po licu, po hladu i po toplom morskom povetarcu. Ponovo budi ono što je skriveno u srcu, da, želju za srećom. Ulica Ouvidor, tamna i siva od zaborava, gde sam prolazila zaljubljena, u potrazi za prodavnicama slatkiša... U Ulici Sedmog septembra, gde prolazi železnička pruga, Rio me nije razočarao, noćni ćumezi, tamnice sa fontanama uvezenim iz Italije gde stih odzvanja kao kristalni pehar, ah, tvoj izgled, tvoje reči, meteorit, sve što sam htela da kažem, bez griže savesti, o sebi i o tebi. Velike zemlje, najmoćnije, sjatile su se tu da se liše svake moći, da se oslobode kabalističkih rituala i da razmatraju život, da uživaju u novitetima, da se kanibalizuju. Volim Rio de Žanejro, zavojitu reku, isprepletenu sa glamurom, grad koji čini da stare stvari postanu vredne, napuštenu prestonicu. On je kao i ja, napušten, pun nasilja, koprca se ne znajući zašto, lica zapljusnutog slanom vodom, leži na izbočinama onoga što još nije zaboravio. Na sreću, ovaj grad je zaštićen Iskupljenjem krivice koje nema, delom princeze Izabele, Izabele, Elizabete, Svete Marije, Svete Magdalene, žena koje se u samoći nepredviđenih okolnosti predaju sutrašnjem danu, prevaljuju najveća rastojanja, same donose odluke, misle u sebi, ostaju devičanska teritorija, otvaraju se moru... Skrivene u

asfaltiranim ulicama, ah, žene, žene u Rio de Žanejru, plešu da bi bile viđene, muškarci koji žele da budu žene i otvoreni muškarci, zahvaljujući Hristu koji širi ruke, bekstvo pored Arpoadora. I pored sve moje opijene patnje koja me udaljava od velikih uspeha, nijedna karioka se nikada nije usudio da me pogleda u oči, niti da dodirne moje ruke. Nemaju vremena, u gradu koji je napravio vreme. Pošto su ukusi tako strogi i usredsređeni na to da određuju merila, postala sam žena samo naoko, zato što se drugačije nosim... Da li je Kraljevski kabinet moj hram, ili je to Nacionalna biblioteka? U Kraljevskom kabinetu, ako pogledaš gore, žele da kažu da sam bolja od svih drugih, ako sakriju moje ime, da ne bi izazvali ljubomoru. U Narodnoj biblioteci, ako pogledaš na polici, ja sam samo još jedna. Ali nije me Rio učinio ovakvom: veća je udobnost da ne budem ni izbrušena, ni prilagođena, nit imalo pažljiva, zgodna žrtva da ostanem u gradu u koji je u centru pažnje. Moj hram u Riju je svaka kafanica! Bosa nova, sloboda u Lapi, tvoja ukusna hrana... Dobiti pažnju nekog televizijskog producenta koji je povređen zato što mu je vreme uspeha prošlo – obrisati čelo, čemu ti je uspeh poslužio...? Pobeći iz Santa Tereze i velikih gužvi u kojima je ukrađena nada... Gledati beskrajno more iz Rio de Žanejra, svakako najbolje more na svetu, mesto gde je talas lagan, mesto gde se talas lomi. Nežnost. Na rivi gazim po talasima utisnutim u pločnik, dok slušam morske talase u Rio de Žanejru... Zvuk blistavih palmi, odjek izduženog kontinenta, udubljenja između mojih stopala i peska, osmatranje tela i izgleda muškaraca koji bude žudnju.

Ispružiti noge na plaži, pojesti onaj bezukusni keks globbo i reći da je odličan, jer Rio zaista čini da sve izgleda sjajno. Svečane mise u Kopakabani, obredi za sreću i devetnice u crkvi Naše Gospe u kvartu Glorija, male Božije trake koje se kunu da ćeš biti srećan, stari Largo do Mašado, podignuta kapela Majrink, anđeoski prikaz Hrista u crkvi Svetog Franje, Largo do Botikario koji skriva velike pijanistkinje Rio de Žanejra... Vinisijusova vera. Moje siromaštvo... Mesto gde su rođeni i iz koga je pobeglo toliko kneževića. Svi vernici su teolozi, karioke koje su me učile da se molim antiprovincijalizmu, da se rugam pravilima koja ničemu ne služe. Kraj mog ponora... A jadni stranac koji veruje u formule i izveštaje, znoji se prepečen, pokušava da otkrije Brazil...? Rekli su mi da budem saosećajna, jer sam i ja bila stran-kinja, kada sam zaboravila da si ti Rio, od vrelih ulica, od Pišinginjine ljubavi, da si i ti napravljen od istih izgovorenih stvari, od brižno ispevanih pesama... Želela sam da budem orhideja u cvatu pod tvojom rosuljom, među lijanama, u blizini ulice Marije Anželike, da popijem kafu u pekari pored kineskog peciva, da gledam otmene izloge sve do ulične pijace ispred Olimpa, da pogledam jelovnik tog uvek zatvorenog restorana, da uhvatim prevoz po kiši u kojem slušam tužnu sambu dok sat vremena putujem do Bara da Tižuke, tamo gde se Sunce prikazuje, da raskrilim zavese na tim zelenim zidovima koji obiluju kamenom, da uronim pogled u prozor koji pluta na vodi između palmi i prašume posle Sao Konrada, da slušam klavir velikih dama, da prestanem da ljutnja prođe na Pepeovoj plaži, da sednem na

baronovu stolicu, da obrišem prašinu s njegovih knjiga i mapa, da uživam u čorbi Leao Velozo, da vežbam na Ostrvu zmija, da se umnožim u više od hiljadu primeraka... Da budem udav među žaborandijima. Sve što želim, Rio mi daje. Sve što jesam, Rio poznaje. Sve što radim, Rio aplauzom pozdravlja... Na svaku poruku Rio odgovara. Rio i ja smo u večitom dosluhu. Sutra će doći da me poseti punom snagom, doći će da me voli, da miriše i miluje pramenove moje kose, kaže Rio, ali to sutra ne dolazi. Ispunim se čežnjom, ispunim se nežnošću. Kako ti to uspeva, Rio? Rio, čežnja koja me zasmehava. Mesto gde svaka gitara želi da se rodi. Pozovi me, Rio, da uživam na tvojim plažama, da osvojim svet, da pustim melodiju, da ljubim, ljubim tvoj beli mesec u morskim isparenjima, da poludim za tobom, da se okrećem raširenih ruku, da plešem po ulicama, da se krijem u tunnelima, da živim u izmaglici tvojih šuma, da naredim da se kokosove palme postroje na putu kojim je prošla uplakana ptica, ptica koja previše plače i slavi zbog svega toga. Da iz Ipaneme vidim dugu. Anti-pustaru. Obilje priča, mnoštvo sudbina, dobro uklopljeni spojevi. Čudesni grad

GRAD ŠKORPIONA

Divni grad uzdignut na divim brdima, kroz čije se granje divno sunce probija, između divnih, svetlucavih listova. Bog je pripremio mesto za odmor i užitak putnicima u potrazi za okrepom i avanturom, među brdašcima Mi-

nasa, kraja punog čari. Trgovina se razvila zbog lepote brdovitog predela, a ime novoniklog naselja nastalo je kao spomen na drevna mesta biblijska. Po ugledu na oblake i snove detinje stari baštovan je orezivao čemprese; holandski sveštenik je tragao za lažovima sa noćnim morama. Napredak je, međutim, uništio čemprese: taština obilja i izmišljenih troškova nastalih lukavošću lažiranih cena, utajenog poreza. Na baštovane i sveštenike nisu bacali pare. Paroha su u ludnici u drugom zabačenom gradu zadržali ulickani psihijatri. Govorili su kako stvari stoje, siromahu su uskraćivali ono što bi mu svakako pre ili kasnije pokvarenjaci oduzeli: tako su se i sami unapred iskvarili... A kad ih niko zbog tog zlodela nije opominjao, navalili su na sopstvene žene. U bratstvima su se zakleli da će lagati, dok su u Učiteljevom hramu na sva usta Sveto ime slavili... Tako su sve više i više bogatstva zgrtali: i još više. Svetlost je tom mestu okrenula leđa, dok se prljavština gomilala na prljavštinu, štroka na štroku, gnusoba na gnusobu. Već su se užasavali svega što pobuđuje Istinu i Čistotu. Za večernjom trpezom kovali su planove kako da oplode maloletnu ćerku tužioca koji postavljala suviše pitanja; i birali ljubavnicu koja će lukavo da ga zavede, da proslavi odlazak njegove verne žene. Na trgu čestitke. Utaja poreza... A mlade lepotice u firmiranoj odeći trče svojim muževima, u strahu od njihovih pretnji. Ispod štrokavog tela tih muškaraca dopuštale su im da se pijani naslađuju do mile volje. Izopačenost i pijanstvo su se nastavljali, uz svečane i kitnjaste reči oproštaja bilo kog sveštenika na misi, svesni onoga što su uradili drugom svešteniku

koji ih je prekorevao. Idolopoklonstvo prema šupljim drvenim predmetima i štapovima, ogrlicama za pse oko vrata... Tešili su beznade onih koji su se odrekli razuma. Koji bi ludak mislio na sebe? A zatim bi usledila neka druga vrsta nasilja, kada bi žene rekle da su umorne od ropskog rada za preljubnike: telo to više nije moglo da izdrži. Silovane su iz dana u dan, osuđene na progonstvo iz sebe samih. Vernici su bili samo oni koji su se odricali od bilo kakve dobrote, jer je njihova patnja bila poželjna za spas: dokaz mučeništva. Ta katolička sekta je napredovala, kao uostalom i silovatelji čednosti: putovanja u prestonicu u pratnji lakih žena, tajni susreti kojima su se pristojne žene radovale: povlačile bi se u svoj svet vere, u tu strogu skupinu koja im je pružala utehu, smatrajući svojtom one koje su izbegle od nedaća i optužbi. I na kraju je došla izopačenost: škorpije su tamo našle sve što im je bilo potrebno za život i razmnožavanje: mračne budžake, glib predstojeće iskvarenosti, prezir prema siromasima, prostakluk; ljubav prema piću i izopačenosti, uživanje u silovanju žena nevoljnih da počine preljubu. Mržnja prema samodovoljnom materinstvu u svojoj vedroj lepoti ljubavi prema detetu. Teško onome ko to ne bi osudio i time i sam postao žrtva; teško onome ko se nije žalio i time se njima prepustio. Ko tada nije bio dovoljno svirep da zasluži poštovanje. Bedni kukavci koji su podmetali škorpione ispod jastuka deci u kolevkama, ne obazirući se na majke pritisnute bedom; gledali su u te akrepe s dubokim gađenjem prema iskonskom naricanju. Škorpije su se razmnožavale na tom mestu zagađenom beščašćem, gde su usta nitkova slavila izopačenost otrovnog gmaza

na svojim kleštima, na radost i sitost zmija. Govorili su da je to mesto svetije čak i od Svete Gore Gospodnje, ljudi obuzeti uživanjem u izopačenosti zlostavljanja bezgrešnih deva: taj grad škorpiona, kolevka nasmejane mržnje. Orezanih čempresa više nije više bilo, niti se proleće najavljivalo; bratstva su pojala daleko od trnovitog grmlja; a žene koje su ostale pri svesti mudro su izbegavale da glasno govore o otrovima koje su na očigled svih škorpioni ulicama širili.

PLAČ

(Za Svetog Jeremiju)

O, Jerusalime, ako bih tebe zaboravio, zaboravljena bila i desnica moja!* Ako zaboravim Jerusalim, njegove nebesne svetlosti u božanskom jutru koje obasjavaju grmlje i livade ukrašene kamenom, jezik mi se za nepce slepio. Ako zaboravim Jerusalim, od velike radosti, neka ta radost izgubi svoju draž; i neka ptica ne leti; i neka lišće sa drveća ne poje; neka zvezde ne sjaje; neka trud moj ostane bez ploda; neka ključ vrata ne otvori; neka kiša ne padne; neka cvet ne cveta; neka reč izgubi snagu; neka lampa ne svetli; neka prednost izgubi prednost; neka me hrana ne zasiti; neka me vino ne razgali; neka me muzika ne zanese; neka poezija ništa ne kazuje. Ako zaboravim svoju tugu, onu koju mi je Jerusalim naneo, ma kolika radost bila... Neka me Gospod spreči da učinim dužnost svoju, dok se u mom sećanju sve reke ne vrate, i sve svetlosti ne padnu na moje lice, prisećajući se

Jerusalima. Da nikada ne zaboravim majke jerusalimske kako se hrane leševima svoje dece, i njihovu decu kako se hrane leševima svojih majki, da ne zaboravim kako ih nervi izdaju, ukus hladnog živog mesa, razaranje Hrama... Da ne zaboravim molbu da zapevam pesmu glavama bez ušiju i grudima bez srca, o svome ropstvu, divnu pesmu ljubavnu. Grad nad kojim i Bog plače... Ako zaboravim da je Jerusalem morao da bude obnovljen koliko god puta bio razaran, ako zaboravim slast tvojih izgubljenih svitanja, tvojih pitomih građana, rasutih... Ako zaboravim mir i sreću koju su mi uzeli da bi mi se bez razloga rugali, da bi u meni dobar glas ugušili, da bi svaku meru prevršili... Ako zaboravim grad koji mi ne da da zaboravim... Neka posle noći nikad ne svane dan, neka svet razum izgubi, neka me vatra ne greje, neka se stranice više ne listaju, neka se predeli ne prostiru. Da bih sred svega što je tako zaludno i bezglasno mogla da potražim u dnu duše delić svog života koji mi u sećanju nedostaje: Jerusalem. Ne dozvoli mi da zaboravim tu tugu, ma kolika radost bila... Ponovo mi oko desnice moje obavij narukvicu, izgovaraj reči lekovite, kada pred zidom plača sve suze isplačeš. Pevaj mi da ne zaboravim... Pre nego što sam od bola zakukala, ti si već za mnom kukao, Jerusalime. Ne daj mi Bože da zaboravim Jerusalem. A sveti Jeremija kaže, srećan je onaj ko je smrvio o kamenje dečicu onih koji su zapovedili da se lepi stihovi pevaju, pošto su moju kuću razorili i decu mi oteli. A danas već kažem suprotno: nek se dželiti raduju dok mogu: jer u svojoj žeđi za nasiljem i u žudnji da sebi ugone, neće imati poroda. Nisu iskusili ni bol ni

sažaljenje; zato za sobom ništa neće ostaviti, a čak će se i sećanje na njihova zlodela sa lica zemlje izgubiti... Živeti i sećati se Jerusalima, zemlje plača gde se srca rađaju i stasaju... Ako zaboravim da ljudskom rodu pripadam, na bol mojih sinova, Jerusalime, na uvrede koje sam pretrpela, i kako si me, dok sam ti u susret hrlila, dočekao s raširenim rukama, s nežnim poljupcima i pogledima, neka se osuši desnica moja; neka mi se jezik za nepce zalepi i neka preda mnom ostane samo praznina. Ako zaboravim koliko si brižan bio sa svojom decom, Jerusalime, kada si me svojom ćerkom nazvao... Ako zaboravim sokove tvojih vinograda, usrdnost tvojih molitava... Kako bih mogla? Sećam te se, Jerusalime, tvoje pijace sa začинима i tvojih prisnih ophođenja, vode iz Bagdada i tvojih galerija sa slikama iz mog sna, tvog tihog društva i tvog naručja, koje me podseća na svežinu ljubavi s kojom sam svoju decu grlila: njihovih lica uspavanih mojim milovanjem, njihovih glavica na mojim ramenima, uljuljkani svežinom noći u toplini moga tela. Ptice pevaju: jer te ne zaboravih, o, grade, gde se okupljaju Svetitelji, zemljo sveta utabana neumornim koracima svih hodočasnika. Čuvam sve tvoje poruke kao što skupljam drago kamenje, čuvam plod etroga i travke mirisne, tamjan sa Svetog Groba, lavirint drevnih ulica, utehu ukusnog sočiva, moju krv koju tu čuvaš, tvoja vedra raspoloženja, tvoje meke ćilime istkane za klečanje, pogled čoveka koji je samo jednom okrznuo moje lice iz daleka iz nekog autobusa, dok sam u zoru u hodu udisala mirise svežine i pronalazila savršenstvo postojanja među njegovim dugim kovrdžama, o, prečisti

čoveče što si mi izmamio osmeh na lice i obećao da nikada neću zaboraviti svežinu te noći, čoveče nežnog pogleda kome sam ljubav obećala.

* Psalam 137, Nad rekama vavilonskim.

LOME

- Bile su beskrajne, njegove skrovite neasfaltirane ulice, i neopisive vratolomije vozila da bi stigla do bilo kog mesta. Stizalo se samo gledajući napred i u daljinu.

- Bio je jedan zid prekriven buganvilijama. Ta slika cve-tova na zidu bila je zamrljana kišom i vlažnim lišćem: proleće nikada ne sme potpuno biti orezano. U visini, svako drvo je slobodno.

- Pored mene jedna devojčica posmatra. Ako podignem ruku, ona me oponaša. Svaka je osoba jedno ogledalo.

- Vrućina: ne može se prkositi ni moru, ni suncu. Ovde je čovek samo čovek.

- Tako blistav mesec ne može se videti nigde drugde na svetlu.

- Aprilska oluja nije uobičajena. Zašto je Bog izduvao sav svoj gnev u aprilu baš ovde?

- Žene se brinu za sve i svakoga: i to sve rade u tišini.

- Sodabi je još bolji od kašase. Uverena sam: ovo božansko piće treba piti samo jednom godišnje.

- Radije bih se suprotstavila dobrim ljudima i izbegavala rđave.

- Dečak crn kao ebonovina trči zemljanim putem između

baobaba, tikovine i žbunja, prema svojoj kolibi od ćerpiča, prekrivenoj slamom... Srećan je što postoji, bez vidljivog razloga, bez ijedne igranke. Trčim sa njim, kroz zelenilo gde prestaje savana.

ATOETA

Posle dugog puta, na ogromnom trodnevnom festivalu, sa obiljem muzike i plesa i pet hiljada ljudi, sa zmijama i golubovima, maskama i vrpčama, rakovima, slonovima i ljudima na štulama, tokom mnogih sati uigranog plesa, posle još jednog zalaska nemilosrdnog sunca, pesak se uleže pod koracima... Otvoriše se kapije kraljevskog dvora. Tu su se razmenili izrazi poštovanja i srdačne dobrodošlice, počasti i zajedničkih fotografija. Više od polovine svakog afričkog okupljanja prođe u tišini. Dvorište puno svečano ukrašenih stolova, mirisa obilatih đakonija i vina. Ali značajno namrštena čela zvaničnika, kada će se pomiriti sa duhovima predaka? I govorili su o brazilskom predsedniku kao da nije uhapšen, počastvovani što su poslali brazilsku braću da pokažu da je njihova kultura naša. Još duže afričko ćutanje upotpunjeno brazilskim spuštenim pogledima. Tada su se, posle razuzdanog plesa i neobičnih kostima, učestvujući u slavlju samo neozleđenom polovinom srca, tamo u Atoeti, gde svi nose frigijske kape, kada su se moje umorne oči spustile na nekoga na pragu dvorske kapije. Odeća bela i blistava; tkanina prekrivena još beljim cvetovima. Na kapiji se ukazao svetac kao da je

došao iz Salvadora u Baiji. U pratnji dva viteza, jednog sa desne, drugog sa leve strane, otpustio je pratnju, na pragu dvorske kapije, namestio je nevesto svoju dugu kolajnu, od okruglih i žutih perli. S telom kao da je tek okupano lovorom i kaduljom, sa blagim mirisom sandalovine i prigušenim sjajem svežeg ulja od pačulija. Bela tunika slična brazilskoj, slična onoj koju nose crni sveci; u Atoeti od 1835. godine žive brazilski doseljenici, upravo tamo, iza Aneha, gde se Gospa ukazala papi. U Kraljevskom dvoru, sa uglancanim svetim podom, tim svetim tlom koje bolje poznaje slobodu nego govore, koje su izgradili oslobođeni robovi i samosvojni ljudi, koji su se vratili, kao junaci, sa druge strane Atlantika... Tu je bio i Crni Kraljević, jedan od njihovih potomaka. Na grudima mu je bilo samo cveće. Koža jednog kraljevića crnja od noćnog neba. Namestio je svoju dugu kolajnu, od okruglih perli, i prolećem ispunio dvoranu u Kraljevskom dvoru. Prebacio je lentu preko glave i privezao je oko pasa, kao neko ko ne primećuje zvanice i namešta iglu u svojoj kravati u nekom pariskom letnjem kafeu. Njegove zlatne sandale lebdele su iznad praga. Ušao je i njegova odora obasjala je dvoranu. Napokon sam smogla hrabrosti da mu osmotrim lice. Koža crnja od noćnog neba, ogromne oči kao naslikane, savršeno lice afričkog i mavarskog boga... Usne ozbiljne i nedostupne. Glatko izbrijano otmeno lice. Kada je razmenio poglede sa kraljem i savetnicima, njegove duboke oči zapazile su moje zbunjeno prisustvo. Naslikane oči drevnog i mavarskog kraljevića, koža crnkastija od noćnog neba, slavlje okićeno prazničnim cvećem, snežno bela odora,

okićena još beljim cvetovima. Pogledao me je pravo u oči. Ta njegova prsa, mirisna, svetla i cvetna, okupana kaduljom, udisala su proleće punim plućima, srećna. A ja sam bila stara i sasušena poput nekog ogromnog baobaba sa granama koje se granaju iz grana koje se granaju iz kvrgavih grana. S naočarima i bez šminke, bez minduša i svećane haljine, s neurednom kosom, prekrivena prašinom, sa opremom i fotografskim aparatom koji sam zaboravila da upotrebim da ovekovečim njegovo lice. Tada mi nije ni palo na pamet da zadržim nešto njegovo, iako mi je aparat visio oko vrata, kao kolajna od okruglih žutih perli. Ja, tupava belkinja, pometena blistavim prisustvom crnog Kraljevića, zbog čega sam se nevešto izvinila. A on je bio crni afrički Kraljević. Tek okupanog tela, s plaštom koji se za njim prostire kao osvit zore. Gde sam ja bila u svemu tome? Videla sam jedino svetlost i sveže bilje na kapiji. Možda zato što tako zadivljeno zurila u njega, najneverovatnije biće koje sam ikad na Zemlji ugledala, približava mi se baršunastim koracima. Približava mi se zato što se ponaša prirodno, zato što je otvoren i zato što je prihvatio moje izvinjenje. Telo koje je izašlo iz afričke kupke, iz vode sa lovorom i kaduljom. Ali on nije samo čovek, već je i heroj, jer se nameće svojim prisustvom bez ijedne reči. Ali moja grupa kreće, posle 50 beskrajnih sati, na nemilosrdnom suncu, posle svih govorancija i zdravica, posle svega toga i plesanja sa pet hiljada ljudi, sa zmijama i golubovima i slonovima i maskama, i rakovima u areni sa štulama, pošto sam konačno ugledala ono što nikada nisam video, sjajnog Crnog Kraljevića, moja grupa je

već polazila i zvala me. Čekali su me na vratima. Kralj, u svojoj prelepoj srebrno-plavoj odori, s visokim šeširom sa četvorokrakom nebeskom zvezdom, posmatra me i pita zašto nisam krenula za svojom grupom? Da li ću ostati? Ne, naravno da moram da krenem. I morala sam da odem odande, bez izvinjenja, kao da to nije bilo nešto najčudesnije što sam videla u celoj zapadnoj Africi. Posle stotina fotografija nije mi palo na pamet da slikam afričkog boga, njegovo savršeno nenametljivo telo, prodorne oči, nedokučive usne, blage zrake svetlosti na njegovim grudima, Crnog Kraljevića u belojoj odori, sa još beljim cvetovima. Kraljević će sa nekom drugom provesti ovu noć, i nikada neće saznati za ove moje reči, kao što ja ne znam njegovo ime. Zato ga teška srca prepuštam zaboravu, jer sam robinja svojih obaveza.

* Afrikanci u tipičnim kostimima koji šetaju i plešu sa štulama na festivalima i na plažama

BALADA O BUENOS AJRESU

Vrata izrezbarena idealizovanim predstavama primorja koje se ponavljaju u zlatnoj i belojoj boji... Sunce se oprašta od tvojih ulica iz snoviđenja, dvorišta u kojima uživam i gde stihovi naviru... Nebeska igla što danju zemlju probada; pampasi, reka, more i sneg zastiru tvoje noći. Vrt koji me je pojoio veselim i tužnim napevima, od plodova nara i badema na granama. Pesnici su svedoci tvojih sutona, a plesači zvezde tvog tanga. Napetost je od našeg srca na-

pravila mišić, suknje se prave da bi bile zadizane. Mesto gde šetamo sami sa sobom, plesači se već spuštaju iz Palerma u Madero... Da bi čuli harmoniku tvojih bolera i tražili milovanja posle sunovrata... Iluzija i bol u svim tvojim pesmama, Buenos Ajrese, vrata isklesana u Rio de la Plati. Borhesov zavičaj, sa svećama čiji fitilji jače pale ono što se ne opaža. Ispunio si, Buenos Ajrese, duboku prazninu mojih grudi, sve do same srži, dok suze nisu izvajale jednu pesmu punu sklada... Ah, videćemo se opet Buenos Ajrese, grade zapovedenih i nametnutih teskoba, grade s kapelama koje se protežu do barskih stolova: tu se jada drug drugu, a sveži vetar raznosi otmenu tugu.

PLAVI GRAD

(Šefšauenu)

U jednom dalekom kraljevstvu bejaše jedan plavi grad. Svaka kuća je bila plava, gradska većnica je bila plava, kola su bila plava, ulice su bile plave, prozori, vrata, pragovi; skele, stajališta i ivičnjaci. Dolazio je svet iz čitavog sveta da obiđe tu varoš: Korejci, Evropljani, Kinezi, Brazilci, Argentinci, Englezi... Deca, omladina i ptičice. Dolazio je svet iz čitavog sveta. Sa terasa gradskih kuća, uz zvuk gitare, ljudi su posmatrali sunce dok zalazi na obzorju i uživali u prijatnoj muzici. Tamo sam kupila nove cipele sa faličnim đonom. Rekla sam zabrinutom prodavcu, ali ja želim ove cipele, savršene su. Hodala sam ulicama, a pri povratku, u Tangeru, nedaleko od stanice... Plavo more sa dve nijanse! To zaista ume da razgali srce. Kada sam vratila kući s novim cipelama, otvorila sam staru knjigu

s bajkama: o gradu za koji sam mislila da ne postoji. I otkrila sam lepotu saznanja da ništa ne znam!

STOTINE ULICA

(Njujorku 2020. godine)

Bodež uperen u nebo: rojevi reči. Pravi pravcati sužnji, kuluče i unutra i napolju. Unutra Lepota, napolju Istina. Da li se ja to uzdam u plemenitost jednog posvećenog čitaoca u gradu? Ako se tvoja duša moli, ako ovaj cvet izaziva žudnju. Tama me je ovde zadržala, dahom uragana. Na avenijama mog straha, budućnost i njeni pipci. Koliko biblioteka, toliko i stolica: iz svake ću o tebi govoriti najozbiljnije. O, ti, veliki grade, i tvoje blagovesne ulice! Čvrstog tla i vazdušastih žila. Sva druga sela na svetu dive se tvojoj širokogrudosti. Baklja i počasti iz Pariza i majski cvet kada je uplovio, vilinsku slobodu su doneli, i male barke zasenili. Kipovi preko mog ramena gledaju ove moje reči: ali zlatni vrh mog pera je tup, beležim samo ono što pada u oči: da pomognem svetu da se izleči... Da brzina lepotu ne naruši! Digni se, Njujorče, zatekla sam te čistog, u bisernom sjaju tvojih najboljih sati! Podižem sazvežđa onoga što mi svečano obećavaš, snove kad se zanosi bude. I nalazim površine nepomućene svežine, umetnost te na svakom koraku slavi. Ali pusta je sigurna luka, sa maskama ili bez pretvaranja: beguncima od bola i gorkog plača, prepuštam ovaj dar koji jača. Ali šta je sa žagorom tvojih zakrčenih ulica? Slušam lupu vrata u zgradama. A

čuje se i nežna pesma lišća koja šušti u granama, svežim fontanama, u žuboru mehurića. Van centra sve tone u dremaljivi san... Iz dana u dan, nudi se nešto novo. Tvoja Prva ulica mi govori o ljudima: svako od njih je jedna kugla krhkog života. Ali već Druga, o ljudskom planu: neuništiv, zahvaljujući mukotrpnim glasovima. Najiskreniji trud poštenog sveta nalazi se u Trećoj četvrti mojih koraka, ljudi dolaze i prolaze kao latice, ali nešto od nas ostaje u tvom naručju: ime ogromne jabuke koja decenijama zri, gde volimo, smejemo se i ne ostavljamo traga. Da, jedna voćka i jedno pero: izvan raja. Ali sada taj rumeni plod ne izaziva razdor, već je mesto spremno za uživanje i iskren smeh! Pitomi Njujork koji žudi za pesmom... Pesmom o njegovim neboderima blistavog stakla, o stepenica skrovitog trema, o prizoru meseca koji plovi njegovim nebom kao pijani brod; tende sa šarama gde srce peva nežno i setno. Čvrsti kamen zdanja Avenije Medison pruža mi dokaz o postojanju tvoje sabraće: da se podignu bila je potrebna džinovska snaga, ali i tanana osećanja. A onda se vraćam u Park aveniju, da u Leksingtonu popijem kafu crnu kao gar. Dok prolaze dani moje radne nedelje upoznajem tvoju topografiju, upoznajem tvoja lica. Peta avenija me pozdravlja pupoljcima ruža i pokazuje mi starinske kameje sa zapisima. Na zidovima iznedrena objašnjenja: kako zigurati traju bez oštećenja. Brodvej prekida muziku mojih maštarija: ironično tvrdi da predugo traje ta moja igrarija. Ali izazov mami korak moj: na kenotaf se oslanjam u Šestoj. U parku Brajant prati me prijatelj nov: sivkast, plavičast, i pratim njegov zov. Gledamo zgrade kako

menjaju fasade, od Prve avenije, pa sve do Sedme staze. Iskoristili su višemesečni svetski zastoj da postave skele koje su pevačima glas oduzele. A onda uzgred bacam pogled na svaku prečicu sve do parka sa zlatnim tepisima, jesen na granama. Svakoj sam ulici obećala stih, ali do sto desete sve je već rečeno. Svaka od njih svedoči o jednoličnosti, o svakodnevnom kuluku! Ali zašto tražiti hleba preko pogače? U Pedeset devetoj sam pozdravila dva plemenita konjanika, koji ponekad u kočijama postaju kočijaši. Poneko drvo je umotanu u čilibar, a poneko u večno zelenilo! Žuta trava na ispreplitanim stazama, eto nadahnuća putujućim pesnicima... Met*, Gugenhajm i stari Gradski muzej odlažu našu sreću za godinu sledeću... Konzervatorijumski vrt je slika i prilika Sjedinjenih Država: čovek koji prirodu podučava kako da znamenite sudbine podržava. Iznad Harlema vidim dolmen u slavu džeza, tri mosta koja se razilaze u daljini. Rastinje u Central parku je praznik za oči: zraci svetlosti ocrtavaju vrelo života. Na povratku pored jezera bez labudova, ram od tvojih stabala oko tunela: lišće klizi sa krošnji i grana, pre nego što ih pun mesec obasja. Dok prelazim na drugu stranu avenije, ukrašeni blistavi prozori ne govore mi ništa... Zatim srećem stanovnike zapadne strane Centralnog parka: oni ulaze na zlatna vrata, drevna i tajna, iza kojih slede zlatne kapije, drevne i tajne, ploče na podu svetle i tamne nalik na šahovske table moju pažnju privlače. Na kame-nim saksijama urezane ruže Jorka. Pravo cveće u vaz-nama puca od mraza. Tek tu i tamo prođe samo poneki Njujorčani koji se odmara od svetske trke do ko zna

kada. Samo trenutak! Na kraju čarobnog i zelenog pravaougaonika čujem hitan zov mog brižnog i nežnog pastira: policija postavlja barikade da bi bilo mira. Pozdravljam ih u prolazu i idem pravo u Midtaun do Trideset četvrte, da kupim cipele u Mejsisu, i pošaljem razglednicu. Tumaram do Pedeset osme ali nije uzalud: naići ću na nešto što zavređuje trud. Oko Herald Plaze biciklisti neprekidno obilaze: dve sove, Atena, boginja, zvoncem me budi. I čuj! Jutarnja melodija na dirkama harmonike! Oktobar je odložio svoju radost za sledeći mesec, i tako redom, unazad, godišnjih doba sklad... Poliptih prozora zaličio mi je na pontonski most. On poje o tihim vremenima, o kraju svoje ulice, o retkim automobilima, bez gužve, bez vreve, bez cvećara. Nedra traže one koje tvoje znanje ne poznaje: vesela i očarana lica zalutalih turista. Njujorški beskućnici baš imaju šarma! Teško je dokučiti gde i kad su pogrešno skrenuli. Ali čekaj, ali nevolja slabog snađe i otvori vrata besa, nesreće, zbrke: krik neke žene, začuđene! Auh! Kakva ludost! Bože, a šta je s mojim letom, s mojim domom, šta me snađe! Uragan Eta uništio je čuveni most u Hondurasu; aerodrom natopljen, poplavljen, strava i užas... A povrh svega, virus koji trećina stanovništva prezire, nemilosrdno preko groblja napreduje i sve proždire. Tražim neko utočište u nadi da će opasnost proći. Moj let je ponovo odložen, ali konačno poleće. I tad me obuzme neka nostalgija, kad se setim tebe, kad sam te prvi put videla: na razglednici, na mom prvom letu, pilota koji je leteo pored mene kao putnik, i razgovor i društvo bili su toliko prijatni, da mi je na prilikom sle-

tanja u Njujork obećao da će mi za uspomenu poslati razglednicu. I tako prebiram po sećanjima i tražim lepotu na uličnim uglovima, ali najednom se senka noćne tmine na da mnom nadvi... Jer se setih da su moja deca slika mog detinjstva. Telo me tera da ka donjem Menhetnu krenem, gde polugole žene bacaju lance na samce. A gde da nađem ljubav u ovom pohotnom gradu? Nameračio se na mene! Ali on ne vidi ono što vidim ja: nit koja sve stvari spaja, sve oko njega staje, samo moje srce damari tajanstvene molitve. Čovek mojih godina, iz mog plemena, s torbom za golf preko ramena, sav srećan kući se vraća, ja crvenim, ni reč da prozborim! Doterujem se u hodu, nameštam kosu, pantalone, jaknu... Ljubav je prošla. Pregazila ga je razuzdana gomila. Građani na Petoj aveniji, žale se na izbore i druge smicalice. Ali čak i tu nailazim na jedan muzički trio koji veselo peva u kafeu Dante, Vašingtonov trg glasa za ljubav. Ali uporno mislim na onog koji me ni primetio nije: cele noći ga sanjam, puste maštarije... Kad ugledah biciklistu, moj osmeh me prene: svilena marama sa jelenom, vezana kao što se vezuje u Urugvaju. To je Njujork...! Neobična prilika koja veselo okreće pedale... Da li znaš koliko me privlači tvoja ravnodušnost prema stvarima bitnim? A tvoje srce? Da li pumpa krv u druge gradove? Da li tvoje bilo udahnuje život rosi koja krasi jutro Nju Hejvena, Hartforda, Hjustona; Harisburga, Atlante, Bostona...? Sve države broje glasove i nezadovoljna lica onih kojima se to ne sviđa. Mogućnosti bega iz tebe se šire, prema Parizu, Tokiju, Riju i Rimu i Londonu, Berlinu, ka svim centrima nesuglasica, gde se uvek nešto kuva i

gde više nema mira. O, noći! Sada se slivaš s lakoćom paperja koje s grana na moje kapke pada, na moje cipele za šetnju do grada. Njujorčani se druže za belim drvenim stolovima, što unose dah sa planina, draž bajki iz davnina... Nadvratnici, dovratnici, masonski portali, uveravaju me da im ništa ne nedostaje. Od ponosa onih koji su od tebe načinili mesto iz snova gde nalazimo savršenu haljinu, idealnu dužnost, satirični novinski dodatak... Tamo gde su ulice bezbedne da se pesnik tobom nadahne. Tako je! Papir je mek i pod prstom mi prija, miris čistih listova koje ću ispuniti rečima. Iskre svetle na ukrasima moje haljine: pokreću linije koje nalazim u tvojim zapletima, ja-sama, nečujna. Večni grad u pokretu velikog rabina Šnersona... Pruža mi dobrotu i spasava me od uljeza. Opet u Biblioteci: lepota i istina me odvrćaju od lutanja. I tako stižem do Četrdeset prve, popločane od glave do pete: neko ih je oštrim itačkim sečivima izgllačao... Ali da krenem došlo je vreme, moj let, moj trud i breme. A na Četrdeset šestoj, ogroman zec pije čaj sa smeđim psom u holu modernog, poslovnog trga gde nikome nije lako. Pozdrav poslednjem prizoru! Menhetn se ogleda na površini noćne vode: sjaj preko kojeg sam plovila sa ćerkom i sinovima, s mojim društvom. Njujorče, nikad nećeš znati koliko si čaroban! Jednobojna užarena svetlost novih i ugašenih zvezda... U Hadsonu se ne ogledaš, Ist River nije dorastao tvojoj vrevi jer je moja uspomena na ljubav prema tebi tako daleka i lepa... Nikada nećeš moći da se setiš kako smo se smejali i zabavljali i plakali u filmovima i pustolovinama na onom platnu iz prvih

godina... Kada su dani bili žarki i slatki, s duhovima koji su izlazili iz tvojih slivnika, s dečakom koga su zaboravili nemarni roditelji, s herojima koji su se borili po tvojim nedovršenim budžacima... S ljubavnim pričama od kojih su nam lica bila oblivena suzama. Kinez, Iranac, Venecuelanac, Ukrajinka i ja, Brazilka, razumemo se pogledom, jer te volimo na isti način. Ali ti... nikada nećeš znati koliko možeš da budeš voljen! Jer nikad sebe nisi video savladanog jecajima pred razglednicom koja je tako dugo bila moj melem. A sada si u teskobi, kao što smo mi nekada bili; ali uvek si znao da ćemo te jednog dana opevati pesmom neprolaznom.

BELA AZALEJA

(Ucveljenom Hondurašaninu)

Uragan trese prozore. Na krovu, voda do kolena, vazdušasta kišna prašuma, nikad zaboravljen kvecalov poj, breme koje zvuči kao grâd i razaranje. Njegov zvuk se probija između kamenih litica i mora. U daljini se Zevs gromovima bori protiv Posejdonove tuge, zbog njegovog slomljenog srca; kao da je ljudski rod kriv zbog njegovih prohteva. Udari od kojih podrhtavaju kosti naših kuća pozivaju nas da udruženim slabostima čuvamo naše gradove. Veličanstvenost planine iza nas zapoveda nam da se ne predajemo; i kao majka govori uraganu koliko smo pred njim sitni: čovek tek ovlaš uspe da zagrebe površinu Zemlje. Gromoglasni glas planine štiti muškarce, mužjake i ženke: one koji su sa svojim imenima duboko ukorenjeni

u njene padine. Kolevka njenih kamenih ruku, u kojoj se vetar s mora uvija, zove se Tegusigalpa. Svet koji se okreće u potrazi za uzbuđenjem, proizvodima, ambalažom i ogledalima poremetio je prirodu. Taj poremećaj je u svetu izazvao bes mora i vazdušnih struja nad centralnim kontinentom u obliku meseca, da... Miran zaliv slanog mora obrušio se na sirotinju. Sada smo kao sirena na pramcu lađe naše moderne civilizacije, istaknuta postojana tačka o koju se lome divlji talasi sveta. Uprkos zlokobnoj škripi dasaka i greda moje kuće, između malterisanih zidova majčinih žardinjera, uz divlji huk raspomamljenog vetra, jedna bela azaleja izmamљуje mi osmeh. Vidim je kako cveta i raduje se kiši, nesvesna trenja tih zvučnih imena kojima nazivamo bogove. Ona ne zna za paniku, strah i teskobu bilo čega što se ne tiče njenih mladica*. Dok se ljudi povlače sa polja i sa obala, dok se vlasti brane od kletvi i nastavljaju da spasavaju one koji ih proklinju, ona izvodi svoju igru u bašti, i iz njenog se nedra pred mojim očima otvaraju novi pupoljci. Nikada azaleja nije bila tako srećna kao pred mojim ucveljenim očima, nikada se više latica belih i nežnih nije raskrililo poput svilenog papira kao dar njenih peteljki, da obujmi moje ruke... A šta ću ja s njom, tako ravnodušnom prema svemu što nas pogađa, sa njenom nepoljuljivom samosvešću, s njenim rukotvorinama satkanim od propasti naših namera, s njom koja ne mari za klizišta? Ona nastavlja da cveta dok mi tražimo prijatelje koji bi nam dokazali prijateljstvo, bednu pomoć koja bi nas izvukla iz bede, pod kulukom dana koji se više ne razlikuje od noći, jer njoj je nepoznat sav naš neprekidni neumorni trud. Pobesneli uragan stavlja

na iskušenje svako drvo, svojom najvećom snagom suprotstavlja se njihovom stremljenju ka nebu... Ali azaleja se pred njegovim naletom ne povija: bela kraljica za čije postojanje uragan i ne zna. A on besni sve jače i lomi naše božićne ukrase, plavi sirotinjske krajeve i izbacuje reku iz korita... Pažljivo se zagledam u tu prkosnu belu azaleju i čujem njen šapat, jer mi se obraća još snažnije nego bučna nepogoda... Dakle, ipak postoji pomirenje između čoveka i prirode... Njen glas mi govori o svom idealu, o jednostavnoj snazi koju crpi iz uništenja: o tome kako je izigrala nesreću. Azaleja mi prepušta lepotu pupoljaka koji razgaljuju moje srce, pupoljaka koji su preobrazili moje vapaje za dostojanstvom u lepotu sutrašnjeg dana. Azaleja je iskoristila nebo, njegov bes i njegove krupne suze: iz njih je izrodila mnoštvo cvetova, u godini najgoreg uragana od pamтивека. Ali ne bi bila bezbedna bez mog zagrljaja, bez zidina sazdanih od junačkih sinova i čvrstih stubova mojih nedara. A sreća tog cveta pomogla mi je da shvatim da sam sigurna i da nekome utočište mogu da dam; jer mi je priznanje odala i svoju slast pružila, zato što sam njen cvet u svoje stihove presadila.

* Izdanak, mladica. U Psalmu 80:15, Isaija 11:1, Isaija 60:21.

PRELEPI PUTEVI DRŽAVE MINAS ŽERAIS (senatoru Antoniju Anastasiji)

Gde je Minas? Tamo gde je put svuda kud kola prolaze između uporne zvezde, niskih oblaka i plavih brežuljaka...

Tamo gde još živi Brazil kojeg više nema, gde se uski putevi probijaju između reklama za rakiju, sireve i džinovskih glista. (Rupe neću da spominjem, jer ih je malo). Tamo gde postoje okruzi Pasos, Abri-Kampo, Kašambu, Doris de Indaja; Sedro de Abaete, Bom Despašo, Ervalia, Rio Kaska; Brauna, Resplendor, Ajuruoka, Kanastra; Asuse-na, Naki-Nanuki i Bom Žezuz do Bagri... Gde gradovi nose imena pataka i mrava, tu je i pesma. Tamo gde most preko reke Kristal, most preko reke Parakatu, most preko potoka Estreminja, most preko potoka Posoes, most preko Pokajnikovog potoka, most preko potoka Mata-leguas, most preko reke Sapukai... Videla sam jednu živuljku koja nije ni pas, ni paka, ni kapibara, ni jelen: to je bila kotija... Videla sam ogromno bodljikavo prase. Video sam grlicu. Videla sam armadila. Videla sam tukana da leti visoko, jer je spretan. Videla sam, naravno, krave kako pasu. Šta je krave briga? Tamo, gde se tamni šiprag beli od našeg svetla, gde su brdo i zora sunčane zavese jednog utvrđenja...! Gde smo u stanju da u tišini, iznenada, dođemo do neočekivanih saznanja. Tamo gde su putevi istraživača, put savane, put pećina i mora brežuljaka, put voda, put staza na jugu Minas Žeraisa... (A nema ukrštanja i kratkih spojeva?) Tamo gde se kamion zapalio, i besomučno plamti, okružen čunjevima usred tmine, bez igde ikoga, u gluvoj noći... Tamo gde se desi neka teška nesreća s teškim kamionima i pojave se dobro opremljene spasilačke ekipe koje mi govore da im ne treba moja pomoć. Tamo gde se u šipražju pomera nešto što, hvala Bogu, nisam videla. Tamo gde je prodavnica puna mirisnih orhideja, na kakvu nigde drugde nisam naišla. Tamo gde

za doručak služe pivom i pogačice od sira. Tamo gde ima mapa na kojoj svi putevi imaju naziv. Tamo gde je kafa besplatna, sestro slatka. Besplatna?! Da li je i dobra? Jeste, badava. Ništa ne košta... Ali gde je Minas, gde je ono čime nam oči očarava? Tamo. Gde sve ima dušu. Minas je tamo gde kamenje ima dušu, gde duša ima tlo, a tlo čežnju. Gde zaustavljam kola da bih posmatrala prizor večan kao iz doba stvaranja sveta... I tako, lagano, ne stigismo ni do jednog zaključka. Tamo gde dan traje dvadeset pet sati iscrpljujućih-okrepljujućih-iscrpljujućih, za volanom. Tamo gde dvadeset i šest čaplji čeprkaju i poleću iz močvare, gde je put od kamenih krhotina, golih planinskih pleća... Tamo gde raste žbunje poprskano svetlozelenim i okruglim listovima i gde se uzdižu čiste krošnje prelepih kokosovih palmi... Tamo gde je tršavo brdo netaknute prašume prekriveno mnoštvom stamenog, razbarušenog drveća i sve je tamnozeleno. Tamo gde se s visa pogled gubi u tolikim mostovima i tolikim obzorima i tolikim dolinama... Tamo gde živi bezmerje i gde se gubi pogled. Tamo, gde mi krvare usne opijene... Tamo gde poriv za ponižavajućim životom ne može da se istisne iz sebe a da se ne rasprši u beskraju horizonta. Tamo, gde zaustavljam kola na vidikovcu odakle se pruža pogled još od pamtiveka... Ožiljak na mapi: ali na horizontu je večan. Da bi se opevalo neizmerje tog puta, potreban bi bio beskraj pesnika; isto toliko i vozača koji svetlima pozdravljaju jedni druge; dvadeset i šest čaplji; i buljuk dece koja jurcaju na igralištu u Itauni, u vinjeti kasne večeri. Da bi se opevale neizbrojne krivine na maglovitom Kraljevskom putu koji vodi u Pikete... Tamo, gde je živeti i

voziti uvek čudo...! I život je često takav, stvaran: kao put bez zaustavne trake... Tamo, gde su se crnačke porodice ukorenile do dan-danas u znamenitim kućama barona od Itažube, pored ugašene železničke pruge. Tamo, gde se zaustavljam na tren da nešto zapišem, jer je teško zapisati sve. Teško je naći prijatnije mesto od Minasas. Tamo, gde mi kažu, pre nego što se zakunu u sve što im je sveto, da sam i ja Minasovo čedo... Da bih se na dva dana izgubila i osetila svežinu vode na licu, da bih se ozarila i izgubila u lavirintu staza i bogaza sa žarom neme ustreptalosti, dovoljno mi je samo reći: "prelepi putevi Minasas"...

OPUSTELI PARIZ

O, sveža zemljo! O, dragi najlepši grade na svetu! Ko si ti, što me lečiš od ove preduge kazne? Tvoja veličanstvena svetla trepere kao moj klecavi korak. Učini da životom zavlada lepota, Grade svetlosti, jer sam iscedena berbom nemilih događaja. Učini čuda od kojih ću ja skicirati čuda mojih stihova! Može me utešiti samo oval zlata i purpurni plašt. Uostalom, moje nadahnutre reči su sazdate od upornosti uvenuća i pupljenja... Sumnjanja i spoznaje... Odlazjenja i vraćanja... Odrastanja i starenja. O, grade, u kojem vino slobodno teče... Da, idemo u Pariz, gde ćemo imati prijatelja koliko i mehura u čaši, otvorićemo zlatnu smokvu da nađemo biser, naći ćemo na stranicama drevne knjige svetu reč, zatim će se čuti čepa tupi zvuk i zagristi mekani tartuf, obući ćemo crni saten sa dubokim dekolteom. Jahaćemo po sitnom

pesku, Ajfelova kula će biti zaogrnutu u plavo. Osvit sveta! Obasuo si me milovanjima kada sam poželeva tvoj dodir, a sada hodam tvojim ulicama da se pročistim od žuči jesenjim plodovima. Muzika suvog lišća već je na pločnicima i sve je glasnija između mojih cipela i trave, zvuci vetra već su u mojim ušima, a povetarac mi baruši kosu... U Bulonjskoj šumi voda je već tamna između lepog žbunja mojih tajni. Godina je 2020, kad sam k tebi stigla između zgrada s uglačanim uglovima. Gledaju me svojim kamenim licima, ravnodušne prema ništavilu koje prolazi; između reljefa na ramovima prozora i među vijugavim ženskim profilima na okvirima tvojih kapija, na visećim stazama koje ocrtavaju obrise tvog tela... I zaslužila sam propusnicu za tvoje vrtove. Ja sam tvoje dete u Trokaderu i prisećam se kada sam tu prvi put šetala sama: kada sam te prepoznala svojim drugačijim očima. U cvećari biram buket za tvoje muškarce i tvoje žene, u naručju nosim ruže svih boja bez trnja, obmotane ukrasnim grančicama. Kad najednom, nikoga na tvojim ulicama...! Policijski čas, dani i noći zatočeni u putealu: rimski bidental će biti podignut da se iskupi za surovost tog nedelnog dana, jer je nebeski gnev pogodio tvoje tle. Opusteli Pariz! Zaprepašćenje... Nikada te nisam videla praznog. Bilo kako bilo, u tebi sve sviće, svetla te obasjavaju, jer svuda dopiru, bilo leti ili zimi. Svetlost ne dopušta da je dim uguši!* Da, carstvo svetlosti je slobodno, prožeto snovima i prošlošću. Dok se sav Pariz skriva, to carstvo me pronalazi: njegov sjaj izbija sa zlatnom prodornom radošću iz lukova i kapija; iz razigranih okreta i blistavih kupola, iz obrisa drveća ustreptalog od mog dodira... Preko obala Neija na Seni uzdiže se vidikovac,

beli se među žutim živicama i plavim odsjajima. Ljubav je sporazum koji ne sme da se raskine, hram gde se susreću sunce i zemlja, hram gde se čuva izvor koji naša srca nadahnjuje. U inat užasu, budi me poljsko cveće u vazni s vodom. Uprkos svemu bićeš praznik, subota s mačkama na travi, popodne sa svrakama na ringišpilu crkve Svetog srca. Nesreća priziva sećanja! Svako zlo biće zaboravljeno: divljaštvo sustiže civilizaciju samo da bi bilo ukroćeno. Sada si pust, ali posle kiše drveće će svedočiti o jeseni svojom zreloom korom. Pesma duše. Ah, Parizu, došla sam ti gola i ostavljam te golog, tebe, majku pesnika... Ali carstvo tvojih svetlosti dolazi da nam nedoumice odagna, da nas kao plašt svojom razboritošću zaogrne. Ako i dalje promašujem cilj i ako i dalje odsutno tumaram, niz stubova vodi me do postoljima sa zlatnim poprsjima i tu se već osećam sigurno. Uče me teogoniji kula koje niko nije uspeo da sruši, sveobuhvatni pogled koji spaja četiri najviše tačke, blago hiljada crteža, egiptske simbole koje su slobodni zidari svojim rukama uklesali... Zlatno stepenište mog sna čuva najveću ljubav koju sam ikada spoznala. Udišem duboko, zatvaram oči, slušam rubove tišine: moje pero je odloženo... Među rekama slave tvoje dične prošlosti, sada si lišen ljudi i koraka, ptičijih lepeta i stolova, cveća i pitanja, ćaskanja i pijaca... Utonuo si u vazduh. Oštri vrhovi Vogeza pokrivaju čitavu površinu jednog neprohodnog sećanja. Moja sunca su sledila svoje putanje i skrasila se u jazbini koju sam iskopala u svom zemljanom telu. Duša je bolan deo tela koji me sada peče, a jarak godina već je pun morskih talasa. Onda se penjem uz noć i uz dugo

kameno stepenište među svetiljkama tvojih vrtova. Grade svetlosti, ti si u potpunom miru kakav još nisam videla i moja ruka dodiruje tvoju bez ikakvog uzbuđenja. Ljubiš me kao staru drugaricu i Ajfelova kula je nalik jelci na Badnje večē... Tvoje ulice se odmaraju od nespokoja prošlog veka. Pred očima ti je bio užas, ali ti se nisi po-meo, širokogruđi grade, zavičaju mog prijatelja Voltera. Ljudi se povlače i sve što si mi učinio na tom ogromnom otvorenom prostoru ne postoji izvan ove pesme... Kula svetilja u noći, među zvezdama. Dobrodošao predah posle dugih napora. Pouka o istrajnosti...

* Horacije, Ars poetica.

PESMA ZA KNOBARE

(Kafeu Dva maga /Deux Magots/)

Ptičije pero na listu platana pada mi na noge: na letnjem vetru u Parizu pero i list da plešu između mojih razgaže-nih cipela. Znak sa neba da treba da pišem? I priroda ima svoj jezik. Gde je ptica ovog izgubljenog pera, što leprša među mojim nogama? Dok sedim za stolom u kafeu Dva maga, gledam svet kako promiče. Put sazdan od ljudskih koraka... I svako ko njime hodi želi njime da ovlada. Žele da svojim prolaskom osvoje Pariz. Ali nijedan trag ne svedoči da je put nečiji: ljudi nadiru i ubrzo nestaju, i ništa za njima ne ostaje. Ali mnoge stope raznih ljudi ostavljaju beleg. Ožiljci prekrivaju telo grada, ulice: rane sveže zemlje pretvorene u grad. Plavi su oblaci, a sunce

se krije iza sjajnih zgrada u predvečerje: povetarac rasteže vreme. Prosjaku je vrat povijen kao u labuda, nepomičan: više nam ne pokazuje lice. Moje ranjeno srce: prosjak koji više ništa nema, nije više kadar ni da prosi. Odvojen je samo jednim staklom od onih koji imaju i mogu, u susjednoj radnji. Dobro je učinila ptica što je ispustila pero i poljubila list: sleće na suncobran da bi se sakrila od života kojim drugi upravlja, od potrošnje i usluživanja. Baš sam u dobrom društvu. Ali htela sam da napišem pesmu koja će te obradovati i osokoliti, o, ptico od lišća i perja... Poput pariskih ulica koje se nikad ne prazne, s mirisom mladih devojaka koje šetaju u uskim farmerkama i njišući svežim bokovima. Mesto gde mladost i starost nisu suparnice niti se podozrivo gledaju, jer su starci već dovoljno voleli; a mladi još ne znaju koliko će voleti... Tolika ljudska vrema, a ipak me konobari zagledaju, što sam sela za jedan sto sa beležnicom i perom: šta li to ona piše? Pišem im pesmu. To je kafe gde se pisci okupljaju, ali u ovom trenutku ja sam jedina koja piše i ne nazirem ni trag od nekog drugog pesnika. Nije mi se posrećilo, stigla sam u nevreme: kad nema redovnih gostiju koji ovom mestu život udahnuju. Između ljudi i mog stola nema stakla, kao između prosjaka i bogataša: pesnik može vrhom prstiju da dotakne lice ulica o kojima piše. Ali ostaje jedna pukotina u vremenu, jedno rastojanje u prostoru, što deli trenutak u kojem pišem od trenutka kada ću dobiti odgovor. U ovom životu bez stakla, hoće li mi zapasti prosjačenje ili raskoš? Da li ja očekujem da mi neko nešto udeli? Ili ljudi koji me čitaju traže da se u pesmi nađu? Zato što pišem u književničkom kafiću, ljudi me

posmatraju i slikaju. Već sledećeg trenutka više nisu tu. Zašto sam im uopšte privukla pažnju? Još uvek ne mogu da dokučim šta privlači a šta odbija pogled. Zar ne treba da uzvratim pogled? U Parizu, konobari su jedini koji su me namerno u oči gledali: jedini kojima ne smeta da gledaju i da budu viđeni: jedini pogled uzvraćaju, jer im oči za to i služe. U Parizu, konobar je konobar. Ali devojka nije devojka; ona je konobarica... To je kao Eva sa rebrom uzetim tokom noći, koja pozajmljuje čovekovo ime, da bi rekla da su od iste stvari sazdani. A od čega je sazdan jedan konobar: od služenja. Konobar pun razumevanja me uči razlici između karafe i bokala. Objašnjava mi koliko je važno što dobro govorim francuski, da zaslužujem njegovu pohvalu. Staje pored mene i zajedno posmatramo ljude kako prolaze. Niko više ne obraća pažnju na ljude i svet, kažem vam: svi trče ka ciljevima koje su unapred zacrtali. GA gde su susreti? Treba ih prethodno zakazati, da susret ne bi bio gubljenja vremena. Trgovina osećanjima već je prožela svačiju sudbinu. Da se sretnemo i upoznamo, gde još toga ima? Da se sretnemo tek da bi se videli. Ali da bi me video, čak i slučajno, zaključujem: moraš da budeš konobar. Zašto si konobar? Zašto ne radiš neki drugi posao? Šta te je navelo da određuješ gde će stariji par da sedne i gde devojke u letnjim haljinama treba da se skrase? To je jedini koji sam uspeo da nađem. Ostavljam bakšiš i odlazim. Svracam u susednu knjižaru, prilično praznu. Baš čudno: mesto gde intelektualci traže svoje znanje je prazno. Ali kafe gde se pisci zabavljaju je pun... Moram da kupim razglednicu, da voskom zapečatim razglednice prijateljima spominjući

da mi nedostaju, što je i tačno. Mogla sam to i ranije. Predah u drevnoj Crkvi, u prefinjenosti njenih plavih, zlatnih, zvezdanih kupola... Ne živi se samo od reči, treba nešto i pojesti. Zato se vraćam. Gle! Vratili ste se? Da, vratila sam se. Da ispišem razglednice i postavim još neko pitanje. Nije bilo drugog posla, ali šta te je navelo da poželiš da budeš ovde i da me prepoznaš, kad se vratim? Volim taj pogled koji traži nekoga koga treba uslužiti, podjednako zadovoljan kad čuje narudžbinu, kao i kad nikome nije potreban. Konobar bi mogao da posluži kao uzor: njegovo dobro raspoloženje je ambiciozna životna zamisao... Da li je došao lik koga čekam? To me pita konobar. Ni sama ne znam da li čekam nekoga ko ne dolazi. Vidim da dolazi neko ko prolazi. Zastaje na tren. Možda je to on? Vadi telefon iz džepa. Ali slika selfi. Ne vidi kafe, niti mene kako tu sedim i posmatram i čekam da sedne na čašicu razgovora. Nit oseća nit ostaje. Ali konobari nastavljaju da se provlače između stolova, obraćajući pažnju na svakoga. Posao konobara je da primeti. Gostima naširoko objašnjavaju od čega se pravi svako jelo. Onda prenose narudžbinu. Odlaze u kuhinju. Čiste sto. Zastaju da razmene koju reč među sobom i bacaju poglede prema meni. Promućkaju flašu pre nego što je otvore. Uživaju u tom pokretu. Hôte d'accueil je već na ulici, suočava se sa rekom ljudi, vešto izbegava turiste kao jelen što skače kroz šipražje, ljudi kroz njega prolaze, kao kroz nevidljivog heruvima koga samo Sveci mogu da primete. Primanje narudžbina za stolovima, kao kada se vazal raspituje o dekretima svog vladara. Zveckanje tanjira, šoljica i pribora za jelo u kuhinji nadmeće se sa bukom

sportskih automobila na Bulevaru Sen-Žermen: najbolji orkestar u Parizu je žamor iz prepunog kafea. Jedna plavokosa devojka spušta glavu skrštene ruke. Da li i ona nekoga očekuje? Šef sale popravljja kravatu, ne gleda je, gleda svoja posla, ali još uvek je rano... Razgovori na engleskom i francuskom, poneka rečenica na nemačkom i drugim jezicima. Šef sale zauzima svoju pozu, prima mušterije, teatralnim pokretima doteruje stolove. Za piće ili za jelo? Evo još jednog zgodnog stola za još jedan par turista. Na licu šefa sale blaziran izraz, tipičan za Francuze, koji potiče još od Gala koji su nasrtali na Rimsko carstvo. Uvek je usredsređen na sebe, a ništa mu ne promiče. Bela i duga kecelja uslužnih konobara, s besprekornim kravatama: podsećaju na masone na njihovim mističnim obredima u skrovitim ložama, uvek prkoseći Crkvi... U Francuskoj su izmišljeni konobari i masoni, s jednom razlikom: konobarska kecelja dopire do članaka. Širenje ruku: ouai! Niko me ne požuruje da oslobodim sto jer sam dugo gustirala jednu kafu, dok pišem ovo. Onda naručujem kolač od jabuka, poslasticu prvu među jednakima, i uživam u njegovoj toplini koju mi je ljudska ruka pripremila. Ja sam jedna od onih koje se povinuju preporukama konobara, uživam da sledim uputstva onih koji me služe. Konačno su zadovoljni što su pokazali vrline koje zavređuju jednu pesmu... Konobar postavlja papirni stolnjak i naginje svoje lice prema mome. Ostaje tako nagnut nekoliko trenutaka nada mnom, pogledom mi daje znak da pogledam ono što mi donosi, tamnozeleni papirni stolnjak je nešto neočekivano: čitam potpise čuvenih gostiju. Primećujem među njima i svoj, negde pri

obodu, skrajnut... Larošfuko želi da bude viđen, ah, gde su ona vremena kada su žene bile stožer kuće i kada ih je trebalo držati zatočene. Zbog ispisanih redova onima koje volim, zbog konobara, zbog kafea, zbog poezije, zbog pređenih puteva, nisam ni primetila da vreme prolazi... Ali osećam da je došao čas da krenem, jer mi jedan par zaklanja pogled prema ulici, a red se otegao. Moram da se pomirim sa tim da ću uskoro i ja biti samo jedna od mnogih koje gaze putevima koje treba utabati. Jer neko želi da sedne na mesto gde je nekada sedeo neki oštroumni pisac iz prošlosti. Ali zašto, kad ne pišu, niti u kamen klešu zlato prošlosti? Zato da bi videli nešto nepoznato, da bi pronašli misao još neizrečenu, da bi bili tako dobro usluženi, da bi upotpunili sliku... Da bi iz tog lepog dana izvukli neku čar.

ETRETA

Bog je prvi pesnik na svetu. Bog pretvoren u moćnu reč koja kazuje lepotu. Pre nego što su se svi pesnici rodili, Bog je ispisao Svoje stihove predelima zemaljskim. Etreta: stanje postojanja. Divota. Zagrljaj zemlje i mora nazdravlja nam plažom od šljunka, oblutaka koje je voda savršeno izvajala... Ono je kao pesak u ogromnom satu, koji nam pokazuje koliko vremena vreme može da traje... A evo sad se pesak zaustavlja. Imamo i ogromno opravdanje da ovde dođemo. Da pronađemo najsavršeniji oblutak: nije svaki kamen isti, ima kamenja koje nas izražajno posmatra, kamenja u začaranim vrtovima, ima čarolije

od kamenja koje ima lice, u zavojitom lavirintu od živice u Etretatu. Moje mezimče slučajno se sapliće o kamen i svi se slatko smejemo... Ali to nije bio kamen od kamena, već kamen od plastike. Ali grimasa na licu kamenčića uopšte nije kamen, a nije ni plastika: to je poruka umetnika da osetimo sopstvena lica. Jer kad vidimo neko predstavljeno lice, prstima opipavamo svoje, da proverimo da li je još uvek isto. Isto tako dodirujemo i neko drvo da bismo ispunili vrt zvucima muzičke kutije: to je isto drvo koje navijamo, ali je melodija svaki put drugačija. Lavirint sa vilama, tunelima sa prolazima i grmovima... A ja jedino tražim kamenje od kamena i najviše volim ono najzaobljenije i zagasitije, najzlatnije, najtajnovitije, najiskričavije: tražim kamen koji će se u mojim snovima javiti bez najave, dok posmatram zalazak sunca. Tamo je zabranjeno skupljati kamenje: mogu samo da ga dodirujem. To je bedem između mora i litica. Dakle. Zašto neki kamen izranja iz zemlje i stiže mi u san? Ne znam, ali ga svejedno tražim u svaki smiraj dana. I zbog toga u svom traganju nalazim radosnu ciku svoje dece, svih živih stvorenja koja izlaze iz zemlje i njene utrobe, svih ptica, njihovog poja od kojeg je svaki svitaj tkan... Isti je to poј, isti predeo i isti dan, ali Bog je sakrio nešto nepojmljivo u duši stvari koje su nam stalno pred očima. Da li znaš da neki ljudi svakodnevno gledaju Etreta...? Gazili smo po kamenčićima i masirali đonove, zadivljeni. Stopili smo se s njima... Pronašli smo crkvu kroz koju smo stupili u prošlost grada. I tada smo sa tog mesta, gde se Bog otkrio kao prvi pesnik, primetili da je On u Etretatu stvorio dve kapije. Prva

je veliki portal na litici koji nas vodi ka višem mestu, tamo gde osećamo strah od smrti; gde sve vidimo kao da smo ptice, koje na zemlju sleću samo da nešto pokupe. Tu se osećamo kao da smo nadmašili osvajače sveta, a da to možda nismo ni znali: jer je ukazanje tog predela susret sa Prvim pesnikom stvoriteljem, a susret je bitniji od pobede nad svetom. Druga je kapija litice koja nam izgleda manja, ali ogromna nepoznanica, kapija snova... Kapija koja se otvara prema sećanjima na naše detinjstvo i naše maštarije, kapija u kojoj se prelivaju budućnost i prošlost. Život je nešto veličanstveno i sirovo... Sećanje koje se uvećava kako mu se primičeš. I moramo dugo da krčkamo život, sve dok ne omekša i počne da se rastapa od svih životnih sokova. Nalazim bisere u čorbi od ostriga, Larošfukoove anegdote: i poklanjam ih. Ali čije to ruke osećam, koje uživaju u kuvanju, čije su to ruke, ruke koje me navode da se u sebe zagledam i da postanem ono što jesam? Obećavam ti da ću to saznati. Ptice lete, cveće peva svoje zimske pesme, ruže sanjaju, te ruže koje spavaju i cvetaju, spavaju i cvetaju... Godina je majka svakovrsnih mirisa koji nam srce diraju: udišem miris lana i lovora izniklog u čestaru... Kupka sa svežim uljem divljeg bora, uz primese kedrovine i maslinovog drveta... Trešnjev eliksir za pčele i kalvados za ljude, lišće prošarano orlovim noktima za bedeme, rešetke i ograde, male saksije čemerike, plavi i ljubičasti zumbuli koje starice drže u prozorima... Eto kako se svi istim glasom oglašavamo, kao galebovi. Ručak je spreman: riba list, rep morskog đavola, školjke, fileti tunjevine, britvice, ostrige, marinirani inćuni, dagnje kuvane u slanoj

vodi, mušlje i prstace, grdobina, škarpina, iverak, turbot veliki i mali, brancin, fileti od alakrana, krila raže, fileti divlje orade, šaran, fileti žilijena, svakojake pljosnate ribe, velike i male... Čovek sa pticama ruča: ja i onaj koji me čita. Preko zime tu je samo jedna mala jareća travka, svakog grma čuvarka... A ko će nam pričati o istom sledećem danu, a da nam nikad ne dosadi? Bog, jer On je prvi pesnik, i poslednji pesnik na svetu.

PESMA SEVEROISTOKU

Tišina. Cvet iz Krata*, slava Baije*, nada Masisa*, pesak iz Lensoisa*, vinova loza iz Floreste*, krotoni iz Težukupape*, šaran iz Kabledela*, cvast i plod iz Laranžejre*, šarencvet iz Mundaua*, svi te pozdravljaju. Od tolikog bola si se pomeo! Pozvao si me, žalobnom molitvom, dok si bio ogoljen i u magnovenju prizivao Mariju... Ali zalud, ovde sam ja plakala s tobom, od žalosti što ja nisam ona. Ali sve njene kćeri ja prizivam! I sve su one već do zuba naoružane, s ljubavlju i hrabrošću, da ne bi dopustile da tvoja nedra beznade preplavi. One su te koje ližu oštricu ovih stihova koji će jatagan u zlo zariti. Sva tvoja deca gajiće u srcu tvog zdravog srca novu radost, pesme i knjige, kukuruzna polja i vašare, molitve, pesme, melodije, umeće i dobre namere... Reka Sao Fransisko nikada nije dozvolila da rečima i ribe ne stignu do Minasa. Tu je nastao ovaj oblak bremenit bolom koji se izlio u suzama; da, vidim da su te oni što žive na zemlji koju ti navodnjavaš prokleli i ruglu izvrgli bez

imalo milosti. Shvatila sam da te je to pogodilo do same srži iz koje sve nastaje, jer sam osetila tugu i za tebe i za mene. Kada si stasao i Otadžbini predao poprsja koja su isklesala tvoje žene i muškarci, sa tananim prstima koji su izvezli tolike čipke, i sa stamenošću težaka prekaljenom između žarkog sunca i utabane zemlje... Ah! Iz tvojih ravnica i dalje niču ljudi, pre nego što sve dobije cenu za prodaju i kupovinu. A istorija nas uči da ništa vrednije zemlja ne može da rodi! Heroji, pravnici, ekonomisti, političari, sveštenici, nastavnice gromkih glasova... Da, čak i pošto si podario zemlji velike muškarce i žene koji su pustili korenje u tvojoj plodnoj zemlji i doveli nas u budućnost.... Posle širokogrudosti koju su pokazali otvorivši netaknute prašume za potrebe tuđinaca... Nakon molitve usklađene sa božanskim savršenstvom za kojom si toliko tragao i kada si napokon pronašao čistotu u svekolikoj duši nebeskoj... Dobio si porugu: pljunuli su te. Ljudima gladnim, golim i bosim, pridošlicama iz Evrope, koji nisu znali razlog tolike gladi i rata u rodnoj zemlji, pružio si utočište u hladnim zabačenim krajevima, da požele senku tvojih prelepih kokosovih palmi. Ti srčani ljudi koji su sve ovdašnje doživeli kao blagodat bili su nepismeni: nisu znali odakle potiče blago koje je izgradilo nove gradove. Blago pismenosti i obrazovanja koje si im ti, Severoistoče, pun drevnog ponosa i uvek velikodušno pružao, sa svojim plaštom protkanim mudrošću i znanjem... Mudrost, nesebično deljenje znanja! Od svojih si sinova uvek zahtevao da na tvom jeziku u slast kliču: Severoistok će uvek biti Severoistok! Sagrađio si lađe koje su spajale Evropu i

kolonije na Severu, jer si želeo da preneseš i naslediš tekovine civilizacije, da uspostaviš načela poštovanja, da usadiš slogu u ove krajeve.... Dao si nam manioku koju sam kuvaš na tihoj vatri da me snagom i smislom nahraniš, dok u žitu s Juga ima smrvljenih insekata... Jer mržnja je napadna kao insekt: žali se na plod koji je iskvarila. Kad dokrajči deo u koji se uvukao, kaže ništa lakše, a ako ne uspe da savlada koru voćke, žali se da je žilava: ko će da se bakće... Radije negde drugde nagriza drugo slabije voće, a i na njemu mu opet smeta što je voćka gnjila od insekata... Ko još ne voli žitno polje? Ali ne mogu da svarim zrno žita kada ljudska ruka postane nemarna i više ga od buba ne čuva... Neka ti koreni koje zemlja skriva uvek budu čisti. Tvoja duga i neprekidna obala podiže zavesu i najavljuje veliku zemlju koju tek treba otkriti... Ako ćemo pravo, ah, Kabralija Svih svetih i njene sitnice, mesto čistog srca... Ništa od toga nezahvalniku nije od koristi, ni lepota, ni dobrota, ni istina. Bezdušnici hoće da ti uzmu dušu, žele da te pretvore u stvar jer imaš dostojanstvo i ne pristaješ na sitničarstvo... Dopusti mi da sada dotaknem tvoje ogrubele ruke i da bacim pogled na tvoje nokte prljave od rada. Izrabljen si. Slabo plaćen. A nisi se prodao... Neka Severoistok uvek bude Severoistok! Ali i dalje plaćeš... Plaćeš za onima koji su bili uzrok tvoje patnje, ali se mržnja u tebi nije primila. U tvojoj dolini suza rastu ljiljani! Sada si svojim smehom izbrisao sve što si učinio, sada si u oganj bacio tri hiljade pesama iz svojih nežnih ruku! Maločas si želeo da tumaraš ulicama metropole, kao prosjak i pijanac: jer se ništa od onoga što si od srca

dao nije prepoznato. Za svega nekoliko dana, lako ćeš zaboraviti sve što je htelo da te uvredi i povredi: toliko si veliki...! Ali evo ovih velikih reči dostojnih tebe, da to nikada – nikada – ne zaboraviš.

* D. Barbara de Alenkar, nacionalna heroina, Panteon domovine, iz države Seara.

* Zastavnica Marija Kiterija, pokroviteljka brazilske vojske i careva kadetkinja, iz Baije.

* Esperansa Garsija, jezuitska advokatica, iz Piauija.

* Marija Firmina, autorka himne ukidanja ropstva, iz Maranjaa.

* Nizija Floresta, pedagoškinja, Severnog Rio Grandea.

* Žene iz Težukupapa, iz Pernambuka koje su u borbi odobile Holandanima.

* Anaide Beiriz, profesorka u ribarskoj koloniji u Kabeledu, pesnikinja koja je pobedila na konkursu za mis 1925. godine.

* Zizinja, tamnoputa nastavnica u Laranžejrasu, iz Seržipea; i Marija Rita Soares de Andrade, prva sutkinja u Brazilu, iz Seržipea.

* Marija Maria de Kastro Sarmiento (1917-1993), pedagoškinja, kolekcionarka i boemkinja iz Alagoasa, dobitnica Pohvalnice za doprinos obrazovanju 2004. godine.

U POTRAZI ZA PESMOM O BRAZILJI

Tražim pesmu o Braziliji, jednu pesmu bez teskobe, bez tuge, sazdanu od snatrenja i sretanja. Za Braziliju: lepa ljubav pronađena na ulici koju nadleće ptica. Iščekujem nadahnuće koji ne dolazi... To je zato što hodam po žeglom danu dok sunce prži, pre nego što me tvoj loš dan ne obori... A šta je s tobom Brazilijo? Gde je poj tvojih ptica? Ponekad je Brazilija kao nepomično more, bez vetra u jedrima. Ponekad za jednim korakom ne sledi drugi. Ponekad u kiši muzike nema. Ponekad kao da uvek isto lišće pada s drveća, a u predelu više ničeg

nema: sve što se ikada osetilo i pomislilo želi da bude zaboravljeno. Obrisu zgrada nekog egipatskog grada nikakvom lepotom ne ispunjavaju oči, ako si mu rob. Brazilija je dobra onima koji imaju dobre advokate, a često je grad upravo to: mučan proces, pun trave i pločnika i nedostatka vremena. U sumrak je horizont otvoren i lep, a izjutra rano, nad jezerom se diže izmaglica, dok grad ne oživi. Ali šta to u nama pobuđuje? Divlje patke nisko nadleću površinu vode, i taj nam prizor kazuje da ništa ne kazuje. Verovatno je gusta magla sa jezera jednako zanimljiva kao i ćelija, ako je svaki dan lišen dečjeg smeha, samo magla u kojoj se ništa ne krije. Kad moraš da čekaš, preostaje ti samo nada! Niko mi ne kaže da će uskoro sve preplaviti kiša i smeh... Moja pisma Braziliji ne stižu. Da li je to samo zbog kiše? Ali dok čekam da mi se javi melodija koja će uobličiti stih, dok sanjam da stvaram večni dan koji mi nedostaje, ne nalazim u sebi od pesme ni traga, jer Brazilija je za poeziju jalovo tle. To je ravan grad, na ravnoj Zemlji, u kojem se živi u ćelijama u dokonim kutijama šibica. I ja sam u jednoj od njih, u skućenom prostoru nalik na brodsku kabinu, sa jednim okruglim prozorom, sa jednom lampom iz potopljenog broda; istina je da mogu da siđem i prošetam i vidim tri gnezda koje je ptica svila, da se ponovo razmahnem, ali šta će mi to doneti? Žbunje cveta u jarkim bojama, sa zlatnim pervazima dok cveće sunčeve zrake upija. Ali to je ravan grad, na ravnoj Zemlji, toliko ravan da ne može da se sklizne ni na tamnu stranu, u bunar koji čuva zalutale pesme koje tek treba da budu pronađene... Ni do mesta gde udara grom,

gde jesmo. Klauzule zakona su očnjaci koji me kidaju kao lak plen, isti zubi koji se smeše u podrugljivoj vilici: a ko me naruži uzdiže pehar velikog pesnika, paradira slaveći slobodu, grabežljivu i prolaznu... Pred mojim razočaranim pogledom, Brazilija slavi one koji ništa nisu napisali, zabranjuje žive pesnike, tobože se divi mrtvim pesnicima i osmehuje mi se. Grad je obučen kao mladoženja sa drečavom kravatom, sa izbornim licem očekuje moje divljenje: poljubiti ga bilo bi kao poljubiti betonski stub. Još uvek pada kiša. I sve raste i ispunjava me. Sve je ravno u ravnici gde ima vrlo malo uzbrdica i vrlo malo nizbrdica. Pa čak i tako, tu gde je tako lako hodati, teško je krenuti dalje. U Braziliji sam želela da pronađem bunar gde je kriju munja, ali ima li bunara u Braziliji? Ovaj bunar: samotno mesto, prilično naseljeno, gde se neko ko je sam susreće samo s nekim ko je sam i otišao sam, mesto gde se deli drevna samoća, mesto tmine: negativnost i jetkost onih koji su videli kako svaki plod napretka vene... Mesto gde primamo ista električna pražnjenja. Muškarci su i dalje nasilni među sobom; usput gaze žene, zaboravljajući na čudo izvora sopstvenog života, ne poznajući svoju utrobu. Nema smisla...? A ipak, istrajava s tobom ova pesnikinja, čak i ranjena, u potrazi za smislom. Napredak nije ostvario ideje koje je obećavao... Ni u još jednom izborom krugu. Ali kao tvoja pesnikinja, nosim u grudima stih koji želi da pronađe smisao, i nastupa čas kada padam u tvoj bunar s munjama i vidim tvoje betonsko lice: ono plače, voda curi iz kamena ovog bunara u koji zaranjam, vladarka svog vremena... Nisam ovde da te

spasim: ovde sam da ronim sa tobom, gde god da si... Ostaćeš za mene moje jedino staro mesto, jedino mesto koje treba da čuva tvoje stvari među mojim stvarima. Pogledaj me: htela sam da izvučem svaku dušu iz ovog bunara gde padaju munje, da svaku od njih odenem u belu haljinu apokalipse... Želela sam da pronađu najbolji smisao od svih, želela sam da ih obasja sjaj koji će im pružiti oproštaj za ono što su učinili, da ih izleči od nedostatka hrabrosti: želela sam da ti ostavim zavet da gajiš sapukaje i voće, da napasaš ovce na ogromnim prostranstvima... Ali Brazilija je diktatura plavog neba! I pločnika s izbočinama od korenja drveća, gde se noga spotiče... Iz tvog betonskog lica ističe još vode, slatke iz tamnog jezera i slane iz tvog pustinskog mora. Sve je tako uredno i skupo... Čemu crtati avion na kopnu, da po njemu jure automobili? Koji je smisao ovog grada? Nema drugog grada kao što je ovaj, kažu. I ograda od gradilišta može biti zavojita kao nigde na svetu, ali po čemu je ona to lepa? Ermida? Još nisam bila. Vide-la sam samo prizore stepeništa sa suvom travom, prazno stajalište, gde više nema ljubavnika koji se uvijaju jedno oko drugog, koji se licima dodiruju, tvrdeći da je žarka ljubav večna, obnavljajući u svojoj nutrini još večnosti za kojima žudimo u ovom životu. Ljubavnici se danas ljube samo na daljinu. Međutim, Brazilijo, jednoga dana ću te odvesti u Ermidu, tamo gde je sve počelo, gde ćemo u ljubavi spojiti tamu i tišinu, da vidimo svitanje, rođenje deteta... Crkvice? To je šešir monahinje. Ali po čemu je lep šešir monahinje? Kakva se čulnost skriva u tim Gospinim oblinama? Čuvaju u sebi jedno obećanje...

Obećanje da je cela ova pesma u njoj sačuvana za tebe. Tu su pločice koje je osmislio Atos Bulkao. A ja se pitam, čime to geometrijski oblici u meni bude čežnju? Da li se obraćaju srcu? Zar me to ne podseća na neko kupatilo...? Ne, ne šalim se, pokušavam da nađem lepe stihove o gradu, pa čak i o pločicama. Još vode pada u naš blistavi bunar, gde moja pisma više ne stižu... Pločice imaju žive šare, međusobno nepovezane. Moramo da nateramo pogled da pronade bilo kakav smisao. Kakav? Nikakav. To je zato što su geometrijski prikazi obrnuti; možda sa druge strane zida pločica postoji oblik koji naše oko traži... Na naličju našeg života možda ćemo pronaći cvetni dezen, kao da smo tepih sačinjen čipkastim prstima, u krilu od kadife. A naš tamni bunar već je obložen pločicama, koje se vide pod bleskom munje... Ne, ne osećam više ništa prema ovom gradu, prema nemilosrdnom podnevnom suncu, prema beskrajnom čekanju autobusa koji nikad ne dolaze: prema praznim rastojanjima. Nalazim se u staklenoj kupoli gde ne osećam ništa osim težine izmeštenosti. Želela sam grad, onaj grad od nekada: kada sam ga biciklom obilazila, sa korpom ruža, hortenzija i ruzmarina, da otkrijem nova igrališta sa decom živahnom i neizbežnom poput munje... Kada sam stigla sa severa, u Braziliji je sve je bilo neverovatno moderno. Želela sam da upoznam svaki stambeni blok. Da primetim razliku između svakog od njih: želela sam da mogu tačno kažem u kojem se bloku nalazim. Od silnog hodanja sam se razbolela: pokisla sam, doktor mi je zapretio da će mi izvaditi krajnike ako ne prestanem. Bio je to i toplotni šok: na

Severu ribe žive u vodi koja ima temperaturu tela u kojem žive. Ali ovde je bilo previše hladno, za nekoga ko dolazi iz vrele Rondonije... Sećam se da je svaki budžak Univerziteta u Braziliji, čak i onaj koji je potamneo od memle, sa stalagmita od prokišnjavanja, zavredio da pred njim zastanem, da se divim njegovoj upečatljivosti. Pretvorili su kampus u pećinu novih ideja... Da li sam se napila morske vode? Ispijam svu slanu vodu koja se sliva niz tvoje betonsko lice. I svim silama se trudim da moje usne ne propuste nijednu kap te tvoje vode! Zato su mi i reči nesuvisle, od vode tvog mora, od plivanja na leđima, od gledanja zvezdanog neba iz tvog tamnog jezera. Samo pesnici mogu da se dive tragovima prokišnjavanja na tvom licu... I od tolikih suza u tvojim očima, prepuniće se mračni bunar u kojem se nalazimo. Od tolikog tumaranja u ljudskoj ravni, u tebi, o, grade uparađeni kao mladoženja: tumaraću besciljno do nedogleda, sve dok me noge ne zabole, dok mi škripe đonovi na patikama dok bežim od neke zabludele duše... Naši koraci ostavljaju tragove crne kao kineski tuš dok gaze po crvenoj zemlji. Prepune kafanice, žamor ulice zatvorene za neko narodno slavlje... Barovi, italijanske kantine Severnog krila, gde se parovi džapaju... Krigle se dižu kad se naručuje uvek nova tura... Povremena samoubistva na glavnoj ulici: neki žutokljunac se ubija u punoj brzini, da bi se ceo grad iznova setio da smrt postoji i da je život samo jedan dah. Tuneli koji vode od istoka do zapada. Tako je lako ići od severa do juga, od juga do severa, ali od istoka do zapada, i od zapada do istoka, nema prevoza... Samo koraci po

ljudskim otpacima. Zašto je to tako teško? I pitam se, ako Sever predstavlja bogatstvo, a Jug siromaštvo, onda se može reći da se u Braziliji bogataši i siromasi dobro slažu u istom prostoru, a saobraćaj teče. Jednog dana si bogat i na vlasti; a dan posle izbora završiš u zatvoru kao puki siromah... Ali ako Istok i Zapad predstavljaju oprečne ideje, kako vladati svetom i biti deo sveta, onda zapravo i nema sloge kada su njihove vizije sveta nepomirljive... Grad još uvek nije spreman da prihvati ideološke različitosti: sad vlada monolitna kultura koja uništava sve što smatra nepoćudnim. Da osvoji svet, da bude zapad; i da bude u svet, da bude istok. To vam je kao voda i ulje. Moja deca su se rodila i odrasla ovde: pamtte i sećaju se grada, znaju da su se u njemu rodili. Pripadaju gradu i grad pripada njima. To može da bude opasna posekotina u njihovom biću koja mora da se isceli... Pa šta im nedostaje? Za čime će to da žale? Ja, kao žena, ne pronalazim poeziju u krivim linijama nacrtanim u ravnici, ne vidim u njoj ni nasušnu lepotu. Brazilija je grad stvoren za muško uživanje... Ženska poezija se ne crpe iz krivih linija, iz onoga što se vidi na njihovim krajevima: crpe se iz neočekivanih spojeva, spojeva budućnosti i snova. Iz ukrštanja... Iz pronalaženja tuđeg lica, crvenog od zemlje i uzbuđenog srca. Ali niko se u Braziliji ne grli, niko se ne sastaje, razdaljine su velike, sve se raspršava. Ljubav mora da bude planirana, zakazana i novčano obezbeđena... U Braziliji svaki spontani san ne traje ni dan: nema za šta da se zakače. Samo se drveće menja, pušta korenje u potrazi za vodom i raste... Pljušti tropska kiša po našem buna-

ru sa munjama, po mestu iz kojeg izbija voda, u kojima se ptice brčkaju. A voda u kojoj plutamo ponovo raste. Kruni se tvoje okorelo betonsko lice, potkopano korenjem drveća... Već vidim rumenu zemlju na tvom licu koje moji prsti dodiruju: moje ruke su već na tvojim ramenima. A sledeće noći ti spusti ruke na moja ramena. Pre neko veće videla sam zvezde, ogrtač noći prekrivao je krošnje. Sve je bilo mirno i okamenjeno, kao i uvek. Nisu kazivale budućnost: delovale su kao da čekaju. Bez ikakve sumnje, povetarac i lišće koje se cakli na drveću tvore pesmu koju vaseljena ispeva u Braziliji... Pesmu o jednoj ogromnoj stvari koja čoveka čini sićušnim. Nimalo me ne zabavlja da otkrivam akord svakog nevažnog ljudskog bića, ja, takođe nevažna. Ali kada je grad tako pun praznina, nekako moraju da se popune ti prostori kojima kraja nema. A tvoj sin? Tvoj sin je moj sin. Sada je Brazilija u ograničenom prostoru, kao da je u sopstvenoj utrobi. Grad koji će se ponovo roditi u pesmi. Čekaću te, osluškujem te. Pesa će se pojaviti, kada Brazilija ugleda pticu koja slobodno leti i sva bude voda. Ptice imaju običaj da preleću ulice, dok dolaze i odlaze sa jezera... Svaki put kada vidim pticu kako leti, podseti me na moju pesmu, pesmu koja će tek da se rodi. Tako će mi u prašnjavo krilo pasti, s neba očekivane budućnosti; onda ću je utkati u stihove, sa mirisima koje sam sačuvala, mirisima vetivera i kardamona. Teško je naći dobru pesmu, i sve ih je ređe pronaći, jer kad god se neka nađe, ostaje jedna manje da se pronađe. Zar nemam gde više da tražim? Naravno da imam. Ali osećila sam miris pesme ovde u ovom tvom bunaru koji je

postao naš bunar, jer tamo gde ima čamotne samoće, stihovi izviru. Pjesma o praznim prostorima i nedostatku slobode... O ptici koja peva skrivena u krošnji. O očima ptica. Jedan poj, jedna pjesma. Nikada nisam pisala o ptičijim očima, jer mislim da nikada nijednu pticu nisam pogledala u oči. Mora da je čarobno pogledati pticu u oči! Videti crne oči zatočene ptice, crne kao mrak našeg bunara... Munje sevaju i voda raste. Crne oči zarobljene ptice u koje uranjam i padam, kao u tvoj bunar. Da budem ona koja može da je oslobodi. Volela bih da mogu da oslobodim pticu, ali ko zna gde je ključ, gde je reza koja zaključava vrata naših očiju. Ali svet je sazdan od vrata bez ključeva, postoji samo reza: reza napravljena da bi zamandalila naše oči. Pesnik treba da bude onaj koji drži sve ključeve u džepu i isprobava jedan po jedan, sve dok ne pronađe pravi. Zvuči kao nedokučiva pjesma, ali možda ću u nekom trenutku pronaći pravi ključ, da pogledam pticu u oči. Poezija mora da bude i čin vere, da će pjesma u nekom trenutku biti pročitana i da će imati nekog smisla, ključ koji će otvoriti vrata nekoj ptici. Upravo sada ptice pevaju u južnom krilu grada. Spremaju se za počinak, svetlost sunca na zgradama već poprima ružičastu boju, prošla je još jedna nedelja. Neka ti tvoje noći budu lake, Brazilijo... Neka tvoje lice usni na mom licu, tamo gde te grlim da bih pronašla pesmu. U nekom trenutku sve se razrešava: zlo ima kraj, krhko je. Samo lepota nema kraja. Dobrota nema kraja. Istina nema kraja. Dobra dela nemaju kraja. Od Južnog do Severnog krila, blokovi imaju brojeve i vidi im se kraj, ali beskrajna je bezimena sličnost koja među njima

postoji. Ulice ne nose imena ni heroja ni pisaca: ali oni njima prolaze. Barem jedan od njih je ovde ponikao. Da bi otkrile tajnu u tuđem licu, da bi pronašle anđela nekoga ko je potpuno drugačiji, Brazilijo, moj pogled se sreo s pogledom ptice koja me gleda, crni bunar u kojem munje blistaju, bez zazora. Voda ti je doprla do očiju: već se preliva preko ruba tog senovitog bunara, preko mojih i tvojih usta, punih čuđenja. Već smo se ponovo uzdigli iznad Visoravni, iznad oltara ove zemlje, gde smo žrtvovani da bi bujao život, već smo srž onoga što je sveto. Već smo jedno drugom žrtva... Voda nas je izdigla iznad površine. Pronašla sam pesmu, ali nisam je ja napisala: crne oči zatočene ptice napisale su je u meni.

VRATA KA MORU

U Budvi vidim savršen zagrljaj između planine i mora kroz ramove maslačaka... Grad spava dok je još rano, a svetla zlate pejzaž dubokog plavetnila. Unutar grada, kojeg su osnovali Kadmo i Harmonija, izgrađenog pre nego što je ovaj par izabrao da se pretvori u zmije i živi daleko od ljudi, dobro skrivena u lavirintu okruženom baštama, dvorištima, zidinama i kulama, nalaze se vrata koja vode ka moru, gde se vidi ostrvo. Kucam na vrata i otvaram ih, ključem sačinjenim od stihova. Na tim vratima postoji oslonac za ruke u kontemplaciji. Ostrvo izgleda malo sa obale, ali raste i izranja ogromno kada se plovi prema njemu. Ribe i morski psi čuvaju moj

plivački okoliš, na Svetom Stefanu. Moraš biti riba da bi voleo hladnu vodu: Crnogorci mi viču da ne žele da prekinu moju slobodu, ali žele da plivam kako oni kažu. Žele da budu tetošeni... Koje životinje se nalaze u šumi tog ostrva koje postaje veće što mu se više približavaš, obećavajući pustu tišinu? Još nisu ušli u šumu. I izlazim iz vode da bih prošla kroz bašte na plaži, kaldrme s ogromnim belim ružama, gde ima oblutaka i opuštenih ljudi, posmatram ribarske čamce kako traže ljude, učim nove mirise himalajskog lovora (phoebe cooperiana), kineskog belog kedra (melia azedarach), japanske narandže (pittosporum tobira). Proleće je i pčele prave karneval, srećne su, one i kolibriji nad žbunjem mladosti... Venčići i krune jasmína iznad vrata, dugi zeleni krovovi glicinija krase Citadelu, čuvajući minijature brodova, stare boce, knjige i grbove mnogih vekova... Sto ka moru i spiskovi pića, slatkoća nečinjenja... Rakije od šljive, maline, oraha, dunje, grožđa, kruške... Ograda na zidinama i stepenicama odbrane protiv horizonta bez novina... Imam vrtoglavicu i silazim, da ne vidim sve. Odatle, prolazeći pored zastavica ukrašenih morskim konjicima, konačno stižem do Trga pesnika. Na tom trgu se nalazi dolmen – ko li je ovde umro? Oltar za žrtvovanje i grobnica... Da li je tvoja poezija žrtva, telo koje je preuzelo oblik siromašnog pisara u potrazi za rečima, ono što je ostalo od njega posle smrti? Da li će poezija, dakle, biti moj grob? Pišem ovu pesmu na kamenom stolu. Pesnik može umreti, ali poezija nikada neće... Ovaj trg je mesto gde se pesnici okupljaju nevidljivi: jer pesnik je turista koji nikada ne skida svoju masku. Sve je za pesnika uvek

ново: da, bezbrojni turisti koji se okupljaju na ovom trgu nikada neće prestati da budu turisti. Od tog trenutka, sve će dobiti dašak večne novine, nakon trajnog utiska novih mirisa, komadića kojima su Indija, Kina i Japan parfimisali Crnu Goru, svetloplave nijanse koje ranije nisu bile viđene, pejzaža poetskog susreta između zemlje i mora. Svedoci koji posećuju grob pesnika, da, mesto gde bi svaki pesnik želeo da umre... Sa vrata koja vode ka moru vidim zidove koji nose stihove, uzdahe. U dvorištu gde je zasađena jedna maslina, moja obećana stvarnost. Kada sve bude propalo, kada glupost zavlada svetom i usamljenost razbije tvoje snove, potvrđujući tvoju uzaludnu žrtvu: seti se moje ljubavi, mojih soneta, mojih pisama... Stvarnost je izvan patnje, istina je daleko iznad usamljenosti. Stvarnost i istina su sjedinjene na ovom Trgu pesnika gde sam ukotvljena. Gledati mnoštvo ljudi koji se ne poznaju, a ipak znati da svi uživamo u istom gozbenom slavlju Budve. Vrata koja vode ka moru govore mnogo: ona nam kazuju da postoje mesta na kojima se može reći da je ovaj svet veoma veliki i star.

NA OBALAMA KALEMEGDANA

(Za Miloša Crnjanskog)

Krenula sam u potragu za cvećem – za granom divlje šljive koja uokviruje Savu. I da vidim stvari sa druge strane reke – uzdignuti grad, kućerke pored reke, bele zidove sa krovovima od terakote. Krenula sam u potragu za komadom tvoje reke da njome ukrasim sto, poč-

tak svakog dana, vreme kada kos peva. Ronila sam kroz samoću kako bih ti poželela dobar dan ja sama, bez uspomena na druge ljude. Oko tebe se niko više nije probudio u isto vreme kada i sunce. A sada ima narcisa, lala i trešanja koje cvetaju u belom gradu, Beogradu, koji se takođe budi rano, kao planina koju sunce budi pre dolina. Na tvom licu, panorama mnogih kuća, prostраних zelenih površina, reke koja protiče između planina, vinograda koji se protežu put Kavkaza. Oblaci među zavesama planinskih lanaca. Ukrasi drveća koji razdvajaju polja. Tamnoplava i modroplava jezera, bronzane aure koje su vremenom poplavele, kupole opervazene zlatom. Kule od bele zemlje. Božićna jelka nadnesena nad snegom, otapanje sna, budim se... Srednjovekovni grad koji uzdiže plavu kupolu spram krivina šuma i pustara, dugotrajne molitve, pravoslavna postojanost ukočenog pogleda. Ritam udruženih i prigušenih glasova koji u suterenskim kafićima pevaju balkanske melodije... Krenula sam u potragu za tim stvarima koje priroda održava, kada sam ušla u najposećeniji park, geostratešku zonu, ljudi koji odlaze i dolaze, igraju šah, čitaju knjige, izjavljuju jedni drugima ljubav, šetaju pse, igraju se loptom, traže put kojim će ići na sledeću kafu, sledeće piće, mesto gde će združiti decu u stalnom pokretu, koja se neprestano vrte i trepere svetlima zabave. Trava, vlažna još od pre svih tih kretnji, prekriva belo kamenje i nadgrobne ploče ukrašene izlizanim ružama koje su još Rimljani uklesali, tamo neko počiva, tamo neko ne zaboravlja kretanje dok se nalazi na večnom poćinku. Gradsko cveće. Već je proleće, i žene su takođe

raznoboje, raskopčavaju svoje bele, žute, svetloplave, žarkoružičaste haljine. I još više nivoa zidina i kula bez očiju, samo mračne rupe gde se skrivaju stražari, i naslage, naslage čistog kamena boje meda i zemlje, naslage koje svedoče o starosti vremena. I što više prelazim to polje ukrašeno zidinama, pronalazim sve više negdašnjih trenutaka. Gde li je prvi kamen? Kamen temeljac od koga je krenula ideja za svet... Prvi pokret koji je osmislio poljubac između zemlje i ovog kamena. Ne pronalazim taj prvi pokret, zaronjena u tom lavirintu sa mnogo izlaza, svaki kamen želi da ga proglasim prvim među svima. Uska, viseća staza, odakle se vide tuneli, skele, tamnice na kojima su sagrađene odbrambene zidine. Tvrđava koja je san nekog dečaka. Veseli ljudi koji naslanjaju svoje ruke na zidine. Zidine sačinjene od ljudi koji se na njima odmaraju. Pod konac orezane tise, koje su orezali nevidljivi baštovani, kipovi snažnih muškaraca – a gde su žene? Mi nismo verodostojne... U Beogradu, žena je simbol putenosti, i ne treba brkati naklonosti koje zavise od onoga što je sugestivno sa strogošću koju nameću vrline. Lepota mora biti slobodna da bi bila lepa, blagim oblicima dovoljan je samo jedan poziv. No, sešću i uživaću u ovim redovima o susretu Save i Dunava, muškog i ženskog, kako kažu Srbi, te Save i tog Dunava, u Velikom ratnom ostrvu koje krase sve romanse, u priči o mojoj nikakvoj romansi, dometu idealnog pogleda za dvoje, iako sam sama. Jedan deo mene na drugom je mestu, bliskom ili dalekom, ali gde, to još uvek ne znam. Ta Sava na srpskom mi govori da je ona žena koja ide na sastanak sa muškarcem, Duna-

vom. Sava zna gde treba da se ulije, jer je postelja Dunava zakrivljena i gostoljubiva. Popela sam se na zidine Kalemegdana, pogledala zidine izdignute nad provalijom gole zemlje, i gledala kako vreme na satu brže prolazi. Od Kalemegdana do Save vodi strmi zemljani put, poput onog kojim sam nekada često umela da se sjurim do dedine kuće. Moj deda je otišao sa tog mesta. Mesta gde se mnoštvo trgovaca žitaricama okupljalo, ali od tada je mnogo vode proteklo i Dunavom i Savom. Ima više od hiljadu mesta koje treba otkriti na ovoj tvrđavi, mračnih budžaka iza zaštitnih ograda u prolazima, kojima su jahali nemilosrdni otomanski vojnici, gde krv još nije skorela, gde su mnoge vojske branile svoja osvajanja u ime kralja i otadžbine, utvrda sa koje se može nadgledati tok dveju reka. Životinje zatočene da bi bile izložene. Tamo gde su nekoć zatočeni ljudi skapavali od gladi i žeđi sada iz humusa niču nežnije biljke, na tamnom mestu gde se patnja već predala smrti. Ali sneg se već otopio, cvetanje je prošlo, a mnoge šljive pale su sa granja raznih detinjstava. Labudovi su se okupili oko ruku koje su oduševljene njihovom lepotom, ruku koje se hrane ljubavlju prema divljim labudovima. Sada dolazim do svog omiljenog mesta, do poslednje stanice. Između hiljadu mesta otkrivam jedan deo u tom susretu dveju zbratimljenih reka, zemljani pristan za čamce, gde se sastaju ribolovci, beton gde se završava put. Tu posmatram život na reci, sedeći na toj tački gde prestaje zemlja, između Save i Dunava, gde ribolovci ostaju dugo i gledaju prelaz nebeskoplave i bledoplave u tamnozelenu, guste alge, gde sede ribolovci, čuvari tišine u kojoj os-

luškiju jezik riba. Jedan od njih mi govori o vodama i jakim maticama nasred reke, o najvećem miru, o plitkoj vodi za ribarenje, mestu u kojem divlje patke gnjuraju vežbaju strpljenje. O izboru mamaca. O ribama koje na svet donose mnogo mladih, ne znaju da imaju mlađ ispod sebe. Ne pristaju na sebičluk. I daju još svojih riba patkama, ribolovcima, rekama... Ribe ne prave razliku između mamca i hrane, jedu jedna drugu, ali to ne znači da jedne druge vrebaju. Na ribama je da odluče da li će stati jedna u drugu, sve su, kao i reka, sazdane od iste tvari. I ja pecam reči, ne dam nijednom stihu da pobegne. Ribar i pesnik zavise od tišine, od razdaljine između ptica i ljudi, let na najmanjem rastojanju između vetra i njihovog jata, između ptice i njenog gnezda, između galeba i njegovog plena. To je posao ribara ispod ptičijih krila, da oponaša neku malu ribu, da mrda svoj štap onako kako se mala riba mrda u vodi. Kažeš mi da voliš beogradsko kamenje koje pravi vodu... Pa, neka onda imam vodu. Moje omiljeno mesto, podno Kalemegdana – gde pecam stihove u reci, a u mom detinjstvu to je bila reka Madejra, boje zlatnog zalaska sunca, zatim platinasta Rio de la Plata. Sada je zelena i plava, u zavisnosti od raspoloženja Dunava i Save. Reke nose sa zemlje u more providnu so. Dugi put pročišćavanja naših stvari. Jednoga dana, ceo naš prašnjavi život, sačinjen od zamršenih klubaka, reči i događaja biće pročišćen, a kakvo ćemo more imati? More je uvek more, more je uvek takvo, dublje nego što misao može da dosegne, svo njegovo prostranstvo, ali reka, taj krevudavi put slatke vode na mnogim stanicama na kojima

ćemo stati, prekriva se rečnim životom, pticama, ribama, labudovima, čamcima, divljim patkama, nizom belih kućica... Reke se protežu, ujedinjuju i združuju vodu koju planina goni da teče po zemlji. Reke neprestano kuljaju, daju obeležje svakom kraju, uzdižu šume, svakom ponešto nesebično nude, čuvaju čamce. Ima smisla graditi neprobojnu tvrđavu da bi kuće bile bezbedne i kad god zatreba dizati nove zidine, šetališta pored reke, staništa za drveće i cveće. S osvojenog mesta odakle se vidi život, smeh, svet. Moj novi srpski prijatelj, moreplovac sa širokim vidicima, veli da reka nije isto što i more – kaže da je more beskonačno u našim očima, veće od reka, jer se sa jedne obale vidi druga*. Jer se, u Amazoniji, odakle ja dolazim, ne vidi druga strana reke, a pročišćenje stvari je jedan cilj koji se takođe ne nazire. I gledajte, ovde jedna obala postoji sa drugom obalom, one razgovaraju, a tom pokretu u ogledalu koji voda pravi takođe nema kraja. Ah, videti drugu stranu Save i Dunava sa stamene tvrđave, gledati okom sokola sa ljudskog ramena... Biti jedna od njihovih obala. Ništa veličanstvenije, i samo tamo, na beogradskoj tvrđavi, drvo divlje šljive cveta i postaje nežno kako bi ocrtalo park. Na ovom mestu nema nikakvog lamenta pred mnoštvom stvari koje nas dotiču, samo slatka voda, koju mornar želi da pretvori u suze... Ali ja sam krenula u potragu za cvećem u Beogradu, i cveće mi je govorilo o svojim precima, o dve reke. Nije na Kalemegdanu moje omiljeno mesto. Biti divlja šljiva... Biti deo prizora koji tvrđava čuva, devojčica sa reke, koja je u vodu zagazila, razgovara sa labudovima, ribarima i ribama, slušajući

morskog vuka, žednog beskraja – živeti na obali iznad tih neprekidnih osvajanja, dok sedim na toj betonskoj tački gde se put završava, to je moje slatko mesto utehe.

* Zahvaljujem se Marku Krstiću, Direktor Etnografskog muzeja, od koga sam čula ovu rečenicu.

CRNA PTICA NAD DUNAVOM

Brežuljci u daljini čuvaju Dunav, prostiru se u slojevima u daljini nepregledna polja pšenice, suncokreta i kukuruza. Suncokreti podižu vrat da bi ugledali svet sa tek rođenim licem, kukuruzna polja se nadovezuju jedno na drugo u jednolični pejzaž koji se završava daleko na brežuljcima. Kanali od Dunava do Tise, od Tise do Dunava, koje su izgradili studenti na raspustu rukama budućnosti, zbog nedostatka kiše, zbog uvek plavog neba. U dugim ograđenim zasadima u daljini dominiralo je obilje otpalih dunja, bresaka, krušaka, trešanja i oraha, divljeg voća. Toliko ih je ostalo da su plodovi u posudama dali rakiju, izobilje se destilisalo, smeh, minut pretvoren u sat. Kanali i njihove močvare okružene zelenim zidovima, visoka i tankovita stabla, austrougarska učenost na dobro oblikovanim krovovima susednog sela, na vrhu svakog krova detalj, zvezda... Sa vrha tvrđave Petrovaradin vidi se grad sa žutim zidovima i crvenim krovovima, zagrljaj susedstva između kuća i dvorišta u jedinstvu. Sela koja su oslikale arhitekture, obučena u folklor, sve do ravnog obzora, na ši-

rokim trotoarima. Skoro kao Brazilija... Zgrade sa hiljadu prozorčića, mnogobrojnim prozorčićima na svakoj fasadi, zgrade koje podsećaju na police biblioteka sa radoznalim knjigama koje me posmatraju. Isti vidljiv beton Univerziteta u Braziliji podigao je i Univerzitet u Novom Sadu, isti most koji nosi kameni put što poskakuje preko vode, spaja obale Dunava i Paranoë. A ispod te skoro detinje plave vode, slika tela koje je rat bacio, koja su potonula u Dunav u holokaustu. Spomenici na obalama... Tu počiva porodica koju je čekala Ileana Čura, slavna prijateljica koja je učinila mog rođaka slavnim*. Književnica, dete koje čeka porodicu da se vrati sa Dunava, smeštena u zelenoj fotelji, tokom beskrajno dugih dana. Tamo, dakle, leži žal pronađen niotkuda. Razlika između muke i jada. Ne mogu da pokvasim noge u Dunavu koji prolazi kroz Novi Sad, grobnicu plemenite porodice. Pratim ga očima, po plavo-zelenoj površini, reka koja me vodi da vidim mnoge okoliše između Crne šume i Crnog mora. Život njenih roditelja predat reci. Intenzivan susret koji čini život humanijim, koji donosi dubinu i tamu u korito Dunava. Reke Amazonije imaju dubinu mora, mesto gde delfin obučen kao zavodnik odvodi veselu devojkicu; ali na tom mestu holokausta, dubina Dunava je nepoznata. Mesto gde stihovi niču. Mesto gde se Bog zaklinje. Gde se vera obara. Kada bolje razmislim: žrtveni oltar, odakle teče krv koju se nadamo da ćemo pretvoriti u vino. Ivica ponora, obala opasnosti, život koji ne vredi ništa. Ne želiš da kažem da okrutnost nema utehe. Želiš da kažem nešto što će nas popraviti. I to je skoro

kao Brazilija. Ali u svetloj zemlji danas se diže miran i vredan grad, lipe u cvetu pokazuju naličje svojih listova, čuvaju puteve, štiteći svoje nežne mladice ispod kruna, njihovi sitni listovi se okreću tamo-amoo, njišući se na vetru, trepereći jakim letnjim svetlom, sunce puca po uređenim baštama, rogovima izobilja. Na svakom drvetu u parku skriven je stih koji moli da bude pronađen, kako bi se poezija probudila, šuma čuva knjige željne da spavaju u biblioteci. Sve je tu zasad koji čeka da bude požnjeven kada dođe vreme, sve je priprema koja želi da donese plodove. Vrhovi listova grmova u Novom Sadu su lagani, prelepi, složeni, spiralno oblikovani sa delikatnim detaljima, vrhovi niskih zelenih zidova se pružaju u vazduhu horizontalnog grada, obrazujući čipku koju je priroda izvezla. Kovrdžava i šarena kosa žena leluja u vazduhu, kao što leluju grane, otvorena i bujna kosa Partenopeje traži more. Razni narodi se tu ređaju, Rusini, Rumuni, Česi, Mađari, Bugari, Slovaci, Srbi, Hrvati, Nemci, Turci i Grci, evropski prodor u slovenski kontinent, nastavak milovane krvi, veličanstvenost, prodor Dunava u brazde. Jug postaje Sever. Crna ptica sama prelazi svoj most, iscrtavajući put do druge strane reke, skriva tvrđavu svojim crnim perjem. Sleće na sat tvrđave, pijani sat. Ko nije odavde, izgubiće mnogo sati, ne znajući koliko je sati. Sat napravljen za onog ko plovi rekom, koji ne mari za minute, samo za sate, pravi svoje vreme, pretvarajući kazaljku za minute u sate. Pijani sat, stražar reke. Crna ptica nastavlja let, noseći moje oči, a unutar tvrđave koja čuva sat nalazi se jedna soba, a unutar sobe, jedna vrata: iza

vrata, magična stolica napravljena od knjiga, gde će se ova knjiga odmoriti. Tapacirung su sačinili pisci, iscrtale su ga i oblikovale mnoge ispružene ruke, ah, to je Novi Sad, Novi Vrt, tu je napravljena bašta procvetalog naroda, postoje i zasadi proze u knjigama. A šta imam novo? Ovaj magični tunel kroz koji Dunav teče i leti, povezujući stolicu napravljenu od knjiga nastalih širom sveta**, u sobi tvrđave gde crna ptica leti, sve do stolice napravljene od čekanja Ileana Čure, u Muzeju Adligat***, gde vreme takođe leti, gde se čuvaju zanimljive stvari napravljene širom sveta. Stolice su sada povezane, i sedanjem na jednu, ustaće se sa druge, tunel kroz koji Ileanina porodica, sada svetla i proširena, nju ponovo pronalazi kako sedi, čekajući. Vladanje, od vladanja knjigama, vladanja nadom. Vreme tamo nije izgubljeno. Ne proteže se ta reka između ničega i smrti. Na sredini tog puta nalazi se žrtveni sto gde sedi pionirka holokausta, osoba rođena i odrasla kao Jevrejka, odabrana među narodima da prva istraži nepoznatu dubinu stvari. Tu razmišljam o tome šta nam je ostavila, potragu za objašnjenjima, jer dolazim kasnije, da ispričam rečima svedočim o ogromnom prostoru između mučnog iščekivanja dolaska moje dece i žaljenja zbog gubitka roditelja, koji se tu pamti. Ali ja sam na sred puta da izgubim svoje roditelje, da sednem u tu istu fotelju čekanja da sve bude kao nekad – zeleno kao u Raju gde otac i majka brinu o budućnosti, živi i prisutni... Tu se susrećem sa njenom odlukom da umanji tuđu bol prolazeći taj put prva, govoreći da je prva osetila bol, priprema duha, razumevanje utehe. Intenzivan

susret koji život čini vanvremenskim i humanijim. Biti na sredini puta je nešto što nas dotiče, ivica preko koje preleće ptica, krivudav put koji su utabala poglavlja. Grad-vrt otvoren prema svetu, pun elana i zasluga, domaćica, sa obe strane Dunava, oko zasada, sa širokim vidikom, raširenih ruku, sa širokim osmehom. Ptica se takođe širi za let. Ptica-domaćica. Srce otvoreno da ponovo nešto primi, grad koji je, u svom otvorenom kutku, odabran. Široke ulice, svetli putevi, staze bez buke... Fasade bliznakinje šarenih i nežnih zgrada u gradu koji je otvoren za deljenje, trouglovi između Sunca i senke, pokazuju isto vreme. Napravili su novi vrt na otvorenom polju, osmislili ga i tamo se otvara grad dobro održavan i prohodan, sa svojom tvrđavom odenutom u svetlo žutu i belu boju, sa prozorčićima nalik na avionske, ispresecan stazama, ah, rođaka Kalemegdana, raspoređuje spavaonice u daljini razbacane, stara muzika, u potrazi za novim stvarima, čuva slavne snove, podstičući nas da upoznamo i objasnimo poreklo naših stvari, identitet koji nas održava da budemo ono što jesmo. Odakle smo počeli da obilazimo svet..? I kako ga prihvatiti? Na sredini puta, predah u dobro uređenom vrtu, otvorenom i napravljenom od novih stvari, gde se sade novosti, gde se proizvode žitarice i voće, mašine, sati, stihovi, podvizi i tuge. Dunav je pesnik koji je došao iz tamnog mesta i završiće na tamnom mestu. Pre rođenja, odsustvo svetlosti; i po smrti, kraj svetlosti. U međuvremenu, prati dug, krivudav put sve te svetle plodotvornosti ukrašene brežuljcima koji uokviruju lipe što trepere u otvorenom gradu,

put koji zahteva nešto novo i ubija nas mnogo, od želje da sve bude bolje i lepše. Nežna crna ptica veze reku koja ide od crnog do crnog, ptica koja sve to prelazi sama. Svi narodi sveta okupljeni u Novom Sadu, izjavljuju, u utrobi Evrope, da su veoma zadovoljni sa malo toga, sa knjigama nastalim širom sveta koje čine presto, sa retkim predmetima pronađenim širom sveta koji donose osmeh, sa onim što sam zabeležila od misli pronađenih po svetu, a da nisam obratila pažnju. Iz istog dana koji se tu čuva i ponavlja, mogu posmatrati sve dane koje živimo, stvarati sate koji su mi toliko potrebni, sa svojom decom i svojim roditeljima i braćom i sestrama, i još braće i sestara, u beskrajnoj šetnji kroz svet vidljivih i nevidljivih stvari. Sve to stane u vreme čekanja između Crne šume i Crnog mora. Jedna crna ptica nad Dunavom mi je to rekla.

* Ileana Čura, lingvistkinja i stručnjakinja za književnost, doktorirala je na Univerzitetu Jejl, ćerka jedne od najuglednijih porodica u Vojvodini, bila je prijatelj mnogih poznatih pisaca i vlasnica izuzetne životne priče. Rođena 15. februara 1930. godine u Novom Sadu, tokom holokausta izgubila je svoju porodicu u Dunavu. Zakasnila je na stratište, jer je morala da se vrati kući po kaput. Nakon što su otišli bez nje, ostala je dugo vremena da čeka povratak svoje porodice u zelenoj fotelji. Pre nego što je završila fakultet i postala profesor na Univerzitetu u Beogradu, bila je čak i kućna robinja. Relikvija njene fotelje za čekanje nalazi se pod zaštitom Muzeja Adligat, institucije čiji je bila i osnivač.

** Magična fotelja napravljena od knjiga je atrakcija Festivala proze u Novom Sadu, gde su sedeli Mario Vargas Ljosa, Olga Tokarčuk, Peter Handke, Orhan Pamuk, Samanta Šveblin i Luisa Valensuela.

*** Muzej Adligat, ili Muzej letenja, jedinstven je te vrste u svetu, mesto koje čuva više od 2 miliona retkih i posebno značajnih predmeta iz raznih zemalja i regiona, sakupljenih tokom nekoliko generacija porodice Viktora Lazića, „srpskog Indijane Džonsa“.

ARBORETUM

Putovala sam po utrobi Evrope, tamo gde se rađaju lavirinti. Raznoliki balkanski gaj iznedrio je violinistkinju iz čije cvetne haljine izbija oblak pare, violinistkinja koja ne izaziva požudu i svira melodiju izmaglice i vode, gaja koji vapi za kišom, za susretom kamena i oblaka: petrikor. A gaj širi svoj krvotok beogradskim ulicama, prosejava sunce i krasi ulice, nastanjuje zidove oslikane freskama i kamenim reljefima oko kojih obitava ljubav. Moje se lice dugo zadržava u tim olovnim ulicama. Grad sa zidinama boje jučerašnjih novina, zidinama oljuštenim barutom ratova, izgrebanim krastama. Uprkos tome, sa parapeta terasa, balkona, verandi, spuštaju se bujni zeleni slapovi brižno negovanih crvenih geranija, haljine u oblaku pare... Evropa se zaodeva zelenilom, želi da sakrije svoja skrivena mesta koja rađaju život. Ovde na Balkanu, sirovi muškarci i žene, evropska intimnost, grubih a gostoljubivih muškaraca, odbojnih prema novotarijama koje vreme nameće, raskomoćeni u kafanama gde puše zato što svi puše, gde se sade ruže zato što svi sade ruže. Prolaze crveni tramvaji koji me voze na početak prošlog veka. Isti miris kamena koji oblak zaliva, para koja iz zemlje izbija. Zemlje iz koje se grad rađa, prateći ritam godišnjih doba. Neki kažu da je to takt koji je stvorio kontinent, znanje, pronalazak, poređak, poeziju, muziku, umetnost, ono što se suočava s teškoćama i zahteva promišljanje, što preživljava i ponovo se rađa s probuđenim čulima, s prašinom koja se iz zemlje raspršuje, a muškarci i žene je uporno brišu,

da stvore nove prostore, da stvore nova mesta, da pronađu upotrebu. U balkanskom ritmu, čovek je još uvek stvor vezan sa zemlju i lov, za ratarenje i posmatranje reka i dolina, prekaljen sopstvenim iskustvom, od nedaća. Sletela sam na ledeni ukus snega, na klizavicu koja ne dozvoljava nijedan pogrešan korak, na knedlu u grudima muškaraca koja im ne da mira, na ljude koji se okupljaju u tesnim kafanama i kafićima, na ljudsku toplinu koja traži ljudsku toplinu, na godišnje doba koje slavi druženje. Višednevni brodolom izbacio me je na ove obale, gde sam plivala uzvodno noseći svoj prtljag... Zimsko doba u kojem se crveni tramvaj zaustavlja i prima nove putnike. Ledeno i setno, netaknuto, hladno, oskudno. Zima, šetnja u potrazi za smislom, drveće zagledano u sebe, šćućurene ptice, usnulo cveće. Na sledećoj stanici, zaustavlja se stari crveni tramvaj, proleće je, lišće pupi na granama, sve iznova počinje da se zeleni, Arboretum kaže ulicama da probude biljke. Vreme je da se svi pupoljci otvore u isti mah, da stari ružičnjak povrati dah, srce ruže više nije stegnuto, prsti dodiruju pupoljak iz kojeg će izaći mnoge baršunaste latice, miris se ponovo širi, dah polena... Najzad vetar. Osećaj da se dešava promena, čak i u sporosti prirode koja se budi da ponudi cvet i plod, u nizu dana koji promiču pred očima. Lica su takođe u cvatu, želje skrivene u nutрини izbijaju na površinu, ljubavi koje se ponovo sreću, šetnje s rukom u ruci, ljudi su ponovo na ulici, noge prekrštene u kafićima posmatraju vrevu – da li je onda zima već nosila u sebi klicu proleća? Svako vreme ima svoje mene... Međutim, proleće nema kraj, ono samo isprobava jačan-

je Sunca, vrućinu, munje u daljini što najavljuju oluju, a onda naiđe leto, brže nego pre. Tamnozeleno lišće krasi ulice, zavese od granja, bujna nadstrešnica nad usparenim asfaltom, ah, gde su sada oni sveži kvartovi, u kojima nema betona? Želeli su da i beogradski krovovi budu zeleni i da zidove prekriju puzavice i cveće da bi se ublažila surovost betona. Preplanula lica lako odevenih ljudi, lepršave tkanine, drečave boje, tamne naočare, ali gde je plaža? Plaža je san iz mašte o sledećem odmoru, nema mora da uteši ljudsko biće koje se znoji u šetnjama po ulicama do kojih ne dopire dah širine. Slatke zrele smokve se suše na pločnicima i miris im je sve opojniji što je sunce jače, podnevno sunce u zenitu pod kojim i kamen isparava i meša se sa ljudskim znojem. Oluja koja vodom šiba drveće i lica, neumoljiva žestina Sunca, dugo čekanje kiše koja se smenjuje sa podnevnim suncem i letnjim pljuskovima... Hoće li stići jesen? Smiraj vrućine, najava kućne topline, zlatno lišće koje mi lenjo pada na kosu? Hoće li doći moje omiljeno godišnje doba, uverenje da sam preživela godinu, more suvog lišća, najava zalaska godišnjih doba, trenutak između buđenja i uspavljivanja, vreme za snatrenje, maštanje, za zrele plodove...? Arboretum najavljuje moje omiljene stvari, smirenu strast pripreme za rastanak, jedna godina će sići s trona, a druga će nas preuzeti, a to je vreme nade, slatkog iščekivanja. Spustiti se laganim korakom niz breg godišnjih doba, ubrati najbolje plodove proleće i leta, uhvatiti svežinu prvog povetarca koji nagoveštava hladnoću, osveženje, i ponovo ustupiti mesto blistavom plaštu snežne noći. Još petrikora, još

kamenog srca iz kojeg izbija voda preko još toplog tla, a sada petrikor menja tonove, od narandžaste, zlaćane, preko smeđe i kestenjaste, do zelenkaste, orasi čuvaju vreme do večeri kad se božićne pesme pevaju. Ah, jesen, početak polovine u kojoj se godina završava, silazak sa planine, sa vrha do reke, saznanje da je prošlo sve što nam je ulivalo nespokoj. Smirenje. Sedenje na klupama u parku, posmatranje lišća kako pada, vetra koji ga kovitla, utopljavanje, priroda koja ublažava svoju ćud. Zima gradu donosi prve sede vlasi. Jesen je doba o kojem pesnik sanja, da dođe ono što mi je još nepoznato, ono što zamišljam i nagađam, da ponovo čujem glas žudnje da s nekim podelim toplotu usred zime i u zagrljaju se oprostim od godine. Kad je u Beogradu jesen, u Brazilu je proleće, vreme kada je cveće najbujnije, jednobojni ipei, plameno drvo, jedno kraj drugog i zidovi zastrti azalejama. Ovde, vlažno lišće i uspavani plodovi po policama, tegle pekmeza i džemova po špajzovima, pšenica požnjevena, provejana i spremna da prezimi. Skladištenje uspomena koje smo napabirčili tokom godine, vreme da svemu nađemo mesto, kako sa drveća opada ono što im daje život. Vreme da se otvore vrata prema nečemu još nepoznatom, prelazak između novog i starog, čin stvaranja vremena, onoga što razgolićuje i otkriva vlažnu zemlju, rešenost lišća da padne, a ono drugo, stabljika, deblo i sve drugo da ostane u zimskom snu. A koje mi doba ostavlja crveni tramvaj posle jeseni: budućnost. Otvoriti vrata prema nepoznatom i nadati se najboljem, sanjati nešto novo, sanjati budućnost... Želela sam da zamislim ravnodnevicu kada će grad usnuti i

u snu se preobratiti. Teške olovne boje više ne bi bile zapis izgubljenih mogućnosti. Zeleno grmlje na krovovima i zeleni zidovi Beograda služe za zaštitu od vrućine, pet stepeni manje, zeleno bi zaštitilo betonske zidove od Sunčevih čudi, izolovalo od razdornih izazova i isticanja ponosa, ne bi bilo više vrućine koja bi prizivala olovo i rat – zelenilo koje bi izolovalo i otvorilo put jednoj budućnosti sa širokim osmehom. Budućnost više ne bi bila tegobna izvesnost nekog predstojećeg rata: u gradu bi došao kraj beznađu. Srbija bi bila onakva kako vidi Brazil, čista nevinost utopije, vreme koje nikada ne dolazi, sreća, san koji uvek pulsira u očima, kada se izgovori reč „budućnost“. Neka i u ove krajeve dođu oni koji će reći: neka bude zeleno! Uz folklorne plesove, siriri, indijanski čamac i otkačene utopije, da podignemo gusle na Balkan džezu, melodije koje hvale festivale, karnevale i barove gde svađe umiru, da na fruli prođemo i preletimo gajeve i zelene doline Srbije... Nazad u jesen, matrica tada tihe nežnosti, čežnjivog pogleda, najava udobnog odmora... Da svake godine rad bude sladak, širiti zarazu gajeva prekrivajući beton zelenilom. Beograd se najzad ponovo javlja u mom snu, sav obrastao u zelenilo, pobeda arboretuma, svežina koja se ne rasipa, drevno drveće sa pažljivo orezanim granama koje šaraju sunčevu svetlost, dok trava čuva srce zemlje. Ljudi koji dolaze iz celog sveta da upoznaju Lepu Srbiju, njen Zeleni grad, da vide zgrade kao džinovsko žbunje, mesto gde ptice svuda viju gnezda. Petrikor u vazduhu, osećaj hlađenja ono malo kamena. Srce sada sveže trave, vlažnog korova, žeđi zemlje. Jedna biljka drugoj pomaže da

raste, i trećoj, sestre seju zajedništvo, svi tu stanuju, jedni do drugih... Sećaju se zajedničkih uspeha. Pusti to i uradi nešto drugo, probudi ženstvenost u muškarcima, uberi u sebi cveće odsustva majčinstva. Odmori zavodljivu ružu da bi ponovo živela, da bi se ponovo zadovoljna probudila u novom proleću, prekrij travom još krovova i tankih zelenih zidova pre nego što umiriš ton... Vidi kako se gajevi koje prelećeš šire po muškim putevima.

DREVNA MESTA

Drevna mesta su stvorena od Sunca, od Meseca, ona čuvaju zvezde. U njima obitavaju prolazna bića, melodije, sumnje, čudovišta; gusta i prozirna voda. Mesta gde je filozofija želela nešto da otkrije, viđena kroz prozor stranice. Mesta gde sam te tražila, a nisam te našla na putevima kojima sam prolazila... Prošla sam kroz drevna mesta da bih pronašla nešto što bi ti otvorilo oči, nešto što bi te probudilo i iznenadilo, što bi proširilo put koji smo zamislili i nameravamo da prođemo.

SKRIVENA SUŠTINA EMPATIJE

U ABATONU letim poput laste iznad cvetnih polja u maju. Stabljike pšenice su se njihale na povetarcu, baš kao što vetar njiše moju kosu. Hodala sam polako na svakom raskršću u Lisabonu, dok su me kaldrma i prozori iskusno posmatrali: bila sam uzdignuta na stubovima procvalih krošnji. Grad mi nije pružio ruke, ali mi je obećao stih. Rekao je da će iznutra procvetati dugačak osmeh. Ali, i kiša dolazi posle toplih dana, grad mi to nije morao reći; znam da Lisabon nije pustinja. Ipak, na trgovima su samo golubovi. Šta tamo radi jedna lasta? U smiraj dana, tužna, ne vidi svoje rođake kako se skupljaju iznad krovova. Tako lete i ponavljaju se laste. Ali ispričala sam svaki svoj korak za kojim sledi još jedan korak; sledeći korak drugačiji od ovog. Sve što znam je da to znam.

Ali ne znam kako znam da napravim korak za korakom. Mnogi to ne znaju. Otvorila sam svoje srce, kao što sam ti rekla da treba i ti. Zar mi to ne govoriš, da bih znala? Ali i dalje su moji koraci zvučali uzaludno, kao kocke koje je neko drugi bacio. Joni na stolicama s praznim papirima. Više neću živeti početak, sredinu i kraj svake stvari iznova! Biće strpljenja, da se ne razvežu laki čvorovi, široke vrpce od kojih su ljudi prestali da grade gnezda? Ah! Više nema onih koji žele da prave planove za letnje puteve i letove, poput lasta. Tada pobeđuje stihija, ali volim kada me budiš čvrstim tlom! Tada mi kažeš da u tvom životu nema druge poezije osim moje, u ovoj sferi gde je sve sačinjeno od talasa. Ne želim rasprave koje srce bole. Samo tvoje zemljano tle, odakle se budim iz svoje svete domovine snova. Obećani dragulju mog života: ti si pesma, negacija abakusa. Pokušavam da ne izneverim reč koju osećam, ali kada ću ja sama imati osećaj? Da kažem da postoji dragoceni talas, onaj kojeg se sećam. Došla je jedna za drugom, misli su se nizale, kako si samo ispunjena povešću. Ali ovu pesmu sam zapisala i sećam je se, zato mi je dragocena. Da li je dragocen izostanak krivice? Ne, jer nije više na stolu, već je poslužena večera narodima. I među ovim tokovima ljudi, gde je uzbuđenje tvog odgovora? Ono s kojim mi zboriš kada Bog postoji: odlučila si da budeš deo moje vere u život. I hoće li biti svetlosti u tvojim očima? Hoće li trn prestati da bode? Savršenstvo slavi svež pogled. Jer napredni ljudi više ne žele neobrazovane žene, niti trud da ih imaju. Sport rađanja dece je manji od ljubavi prema utabanim stazama. Rađaju se da umru. Sumnjaju

u život koji su ih milostinje naučile da je večan, više ne žele da kušaju skrivenu slavu obučenu u majicu... Dragoceno vreme za neizmernu ljubav sputano je bez ikakve mere, obuzeto je strahom, kaznom za dresiranje strasti. Ali ti mi daješ ova otvorena vrata ka beskraju. Ne menjaš se. Nastavljaš da govoriš da sam jedina poezija u tvom životu, i to postaje sve, jer bih zavrtila Zemlju u suprotnom smeru ako to ne bih i dalje bila. Postoji potez kojim pišem ove uredbe večnog trenutka: uradili smo nešto suštinski zajedničko. Bili smo protiv rečitosti i autoritativnih konvencija čoveka uverenog u sebe, ispleli smo nešto istinsko i čisto. Zazvao si moj san i čuo si me: nečuvano. Nisi se bojao da budeš nadmašen, nisi bio Kraljević, moreplovac materije... Jasan pokret da odgovoriš onome ko te voli, pokret koji samo ja vidim, obučen u topla isparenja. Mašna od vlakana i tragova na kandžama ove moje laste.

MESTO BDENJA

U SNU... Bdijem dok ti spavaš, dok posmatram tvoj veran pogled, promišljanje mnogih godina. Duboka svetlost tvog lica i osmeha, olakšanje zbog iskrenih reči. Uteha u tome što su izgovorene reči dolazile iz srca. Tvoj san bez uzbuđenja: samo sumnje o životu i smrti na koje su te naterali tvoji koraci. Preskačeš te pukotine. I promatraš ljude. Prekidi iz kojih mi se vraćaš. Tvoj osmeh, konačno. Neka bude večan i iznad trajanja mnogih neizrecivih zadovoljstava koje mi donosi, neka

bude znak neprestane radosne melodije na tvom čelu. Osmeh saznanja da si voljen i drag. Uzdah univerzuma punog dobrih stvari. Meditativni trans slušanja mojih molitvi i dobrih anđela. Mera svake stvari prilagođava se putu koji smo zamolili Boga da nam odredi. Smej se, i to blagosloveno grčenje tvog lica neka bude večno, isprepleteno smešnim trenucima, neokaljanim osećajem ljubavi na tvojim ramenima... Preko bolova u tvojim rukama i pesnicama, dok držiš visoko zastavu moralnog rada koji braniš, preko tuge u grudima zbog poslušnosti, preko sažaljenja zbog siromaštva i suše, preko čednosti satkane od odsutnosti; sve te boli neka budu zaboravljene zbog mojih poljubaca na tvom večnom licu. Sve dok mi ne kažeš: dosta! Dosta drame tvoje iskrene ljubavi za danas. I predajem se, gledajući te opskrbljenog svim nebeskim dobrima koja su ti potrebna, verom u sebe, od najvišeg autoriteta pročitnog u najuzvišenijim knjigama, tokom dana, i od najpoštenijih svedoka, tokom noći, dobro nahranjenog pesmom ptica u jutarnjoj rosi, ispunjenog uzbuđenim sećanjima na svitanja i zalascima sunca koji klize u svetlostima nebeskog delirijuma, konačno mogu da se posvetim svom životu: da razmislim o svojim obavezama i ulogama, da obeležim stranice i čitam novine; da zamenim sijalice. Dozvoli mi da se posvetim prestonici svetlosti i svesti sveta, na svetom oltaru glavne sobe gde čitam tvoje ime: Ljubav. Ljubavi, spavaj srećno, jer sutra sve počinje iznova, i dan će biti još jedan korak ka tvojim dečjim snovima.

UNUTRAŠNOST VEČNOG POGLEDA

U FEDONU pronalazim tvoju apsolutnu srž, snagu skretanja koja vodi natrag ka duši: uzdasi što se ponavljaju a koji pričaju meni samoj. Pažnja koja me upozorava na opasnost ovog života, na optužbe protiv onoga što u meni traži utočište i znanje. U njemu se krijem i stvaram svoje želje, u mašti koja je oslobođena pod njegovim štitom; u njemu se branim od udaljavanja od svog tela, od gubljenja u nejasnim rečima i gorkim sećanjima. Moj glas koji šapuće brigu i povlačenje, pod svetlošću očiju čiji se odraz vidi u ogledalu. Oklop moje duše povezuje me sa svakom drugom dušom koja je otvorena da primi kišu, da iznedri zdrava stabla koja će podariti sočne i mesnate plodove; ovde ih berem i delim. Ah, slatki protivotrov mog života, maštarije o odbačenoj budućnosti, nesreća preokrenuta pričom rođenom u onome ko je proživio tuđu priču. Ti si detinjstvo, o voljena Ljubavi, vreme otkrića u sobi naših šumova, otvorene i ispružene ruke na tvojim grudima koja me budi. Tvoj porobljen san koji je postao stvarnost bez mog razmišljanja: jer si me želeo. Prestalo je kretanje po mapi, osećanje preseljeno s ulice na ulicu i s puta na put, i sada je sve tiha suština unutar mene. Bić u vazduhu šalje vetar; duboko udišem ono što kroz vazduh kruži, kao što gravitiraju zvezde: takođe stvorene od orbite koju same trasiraju, pogađajući da moraju da ostanu na istom mestu i da održavaju istu udaljenost, podjednako privučeni znanju o samima sebi, kako bi se ista putanja upotpunila i u različitim vremenima se svi spoznali. Da, tvoja apsolutna srž ostaje, i priče koje

sudbina trasira su kao mašta koju oblikujem, usklađujem i plešem, dok sve ne bude u skladu sa onim što želim da osećam u ovom trenutku; ah, izlazim iz sebe da vidim ono što osećam. Pregršt osećanja palih dok ih posmatram, sakupljenih kao plodovi u košari: moj pogled oštar kao makaze koje seku peteljke grozdova, moje telo u presi u koju se prelivaju tvoji impulsi. Nešto što nikako da izgovorim pod senkom tvojih svetlucavih očiju, među tvojim čipkastim rukama; tvoj poziv u mojoj pesmi.

JEZERO NEZAMISLIVE DUBINE

U EUTIFRONU odbijam otrov i njegove okside, tvrdnju koja sputava moje misli; tvrdnju da se moja svest može odrediti. Ne, nijedan stranac ne može prisvojiti moju sudbinu, nijedan ludak ne može tvrdnjama nametnuti svoju svemoćnost nada mnom. Ja određujem vrednost onoga što tražim i strpljivo je branim; moj zdravi krik poput munje, istovremeni pokret obuhvatnosti! Surovi muškarci nasrću da bi mi nametnuli ono što im činim kao uslugu, svom silom žele da osvoje moju bezuslovnu ljubav; ali ne dajem se i ne trudim se pred bolom glumaca, odbijam ono što zovu uvredom: njihova mnogobrojna razočaranja. Ništa ne uznemirava više od mog potpunog krvarenja u poniznosti, od čovečnosti u mojim rastrgnutim nedrima! Ono što je pravedno ostaje pravedno poput izuzetno čvrstog kamena; uprkos nepogodama praznih gestova, uprkos nedostatku vernosti i veličine. Jer ovu Ljubav ne možeš iznuditi silom, nedostatak pristanka

nikada neće biti ućutkan; ni tiranijom ni silom, bilo da smrt dođe sama ili u društvu. U njoj, Ljubavi, nalazim najveću mudrost samilosti, senilni glas slučajnih pesama, stazu opalih cvetova; sunce nad nametnutim greškama, reku nad bratstvima koja uništavaju živote. Koliko samo nedara nosim, koliko samo bolova trpim... Užici kojih se odričem; dešavam se. Da, Ljubavi, sve je toplo, kiselo i gusto poput probuđenog vulkana, sve pred zlom gori i povlači se; ali tvoj barjak je moja nesalomiva volja, tvoje prijateljsko rame podržava ono što vera bira; lava okamenjena pri susretu sa tvojim jezerom nezamislive dubine, stvorena od mojih prolivenih suza. Nisam ih dala nikome, i njih, da, video si... Lek protiv zla koje je nekada vrebalo. Na zemlji opustošenoj lažima i zlom voljom: Ljubavi, kažem ti da te zaista volim.

JEDINSTVO UZAJAMNE VELIČINE

U KRITONU, razmišljam o brzini kojom nož ubada i sakriva se, o anonimnoj zavisti javnog tela koje se pokreće i govori. O okolnostima u kojima vrlina dobrih dela potiskuje čovečnost u ljudima, jao! Nijedna dobrota neće izaći iz sveta nepovređena. U hramovima religije i pravde oči se troše u potrazi za rezultatom koji će utažiti žeđ za krvlju, za poniženjem onih koji su se uzdigli iznad kukavica, onih koji se nisu sakrili iza nasleđa kiše, onih koji su koristili telo da vole istu vrstu; da bi iskupili njihove boli. Tamo, Ljubavi, svaki vuk vreba i cvili u potrazi za komadom mesa sa mog tela, i ko me

je video kako rastem, plače. Zato se trkam s vremenom, da te spasim, i što nežnije tvoj pogled posmatra svetlost tvog puta, duži će biti put koji ćeš preći da pobjeđeš od krsta; što je tvoje ćutanje duže, Supružniče, to je veća uteha za onog koji udara, i sirovije će biti tvoje meso među nemilosrdnim zubima. Što su tvoje reči savršenije i slađe, to će moje suze biti slanije i obilnije, sve dok ne isteku bez prekida na mnogim licima i mestima, u svim vremenima. Zdravo sam kriknula i zato su svi čuli; odgovor je došao odozgo i tamo si disao među mnogima, dokazujući ko je nevin i svakog dana kulućio. Zato trčim i očajavam, zato se protežem tamo gde nisam znala da je moguće, i tada zaspim boreći se za svaki dah: molitve nisu dovoljne i protok vremena to skriva; moj nedostatak pamćenja i sredstava. Biti žena, biti kažnjena što si slaba. Šta će biti s tobom, Ljubavi, ako padneš tamo gde moja nestalna ruka ne doseže, gde moj razoružani duh ne doseže? Grčim se i mislim tokom noći kako će anđeli moći da te spasu. A đavo me posmatra, poslat u pakao, proglašava moje postupke beskorisnim u paklu; jer će te moć iskvartiti pre ili kasnije, jer će ti laskanja i inertnost dvanaeste zadovoljštine pokazati kako pasti na putu. Zato tražim svete strasti, postavljam biblijske fraze na svoja vrata; da bi čudovište pobjeglo od krsta i izgubilo svoju pohlepu preuzimanjem mojih dugova. Na ovom mestu, Prijatelju, gde se Bog nalazi u pokretu moje volje, nema ljudskog druženja: pustinja bez hrane iz koje izlazim da bih ponovo izgubila život i ponovo ga po stotinu pedeseti put pronašla tek nakon nekoliko dana, u mekom naručju tvog milovanja, na savršenim usnama

tvojih poljubaca. Biti prorok. I ovde sam tužna, jer su me ljudska mudrost i božanska milost učinile mudrom i jadnom: izbegla sam da pređem svoje granice i nisam imala snage da preskočim nesreću. Od ove tačke nadalje, gde ničim ne raspolazem, gde smrt kosi, ništa ne teši moje srce: otud, Ljubavi, ova potreba za velikim koracima, kojima sami krojimo puteve i postavljamo kamenje; za otkrićima koja nam omogućavaju da sagledamo život u njegovoj celovitosti; za dobrim emocijama koje se prelivaju dok ne ispune naše porodice; za onim što je učinilo ove prelaze između polja i ponora dovoljnim da nas zaštititi i učutka.

ČUVAR MOJIH SREĆNIH GREŠAKA

U LEMEGETONU odbijam da čitam ono što osećam da je pritisak na moje telo, nagoveštaj apokaliptičnog i rizičnog. Ponovo gazim svoju senku i vraćam se svetim spisima. Anđeo mi traži rečitost u tajnosti, napredak u dubokim teorijama, otkrića i stvaranje njegovog zapleta. Ljudi kažu da su već istrebili sve anđele, grbovima i prstenovima rešili su vlast nad svetom; propovedajući da je naša nesreća osveta Zemlje za profano i pogano. Ali odbijam patnju, odbacujem opravdanu zloću, ah! Ne dozvoli mi da se uzdignem pred plaćem nevinih, da hvalim skarednu mudrost, da zločinstvu dajem smeh. Neka se molim vrlo rano, noću i u zoru. Tamo, na uzvišenom mestu gde lete božanska bića, odmaram i čitam poruke koje primam: veru, ljubav, nadu i strah. Tri anđela mi

pomažu, tri anđela me ispijaju. Rafailo me leči, Gavrilo me prima, a Mihailo mi kaže „Phebe“. Zato se naoštrim tokom dana, na vešalima drhtavog sakralnog oltara, da budem njegov mač: Mihailo mi otvara stranice i ja pronalazim. Prenosim iz vetra vest o njegovom kratkom drhtaju i nagoveštaju užitka... Gavrilo se skriva, a ja ga tražim. Iz mirnog mora dolazi trenutni podsticaj koji me pokreće i leči. Rafailo me moli za usluge i opet sam jaka... Sa anđelima i svecima koji znaju kako proizvesti bolja dela koja želi moje širom otvoreno srce, tražim nešto iznad protivnika i posvećujem se. Zvona često zvone: to je kada mi govori četvrti Anđeo, smršao od zaborava... Ima li još anđela? Na kraju, toliko mnoštvo! Serafimi, Heruvimi i Prestoli; Vladarstva, Sile i Vrline; Knjaževstva, Arhanđeli i Anđeli; i ne zaboravimo Kupidone i zamešateljstva, sve što poželiš i što voliš... I tako se pokreću noći i dani, služeći na ogromnoj razdaljini nastaloj između Boga i čoveka. Od života sa svojim, određene uspomene nestaju. A toliko anđela savršeno usklađenih nam kazuje šta bi Bog učinio. Ali šta mi kaže četvrti anđeo, šta ja ne bih uradila? Moj Čuvar Anđeo, lualica, luta sa mnom gde god da krenem. Ako se ovaj anđeo pobuni, pitam se, u čemu mi je pomagao? Trojici Arhanđela pripadaju te vrline da su nam blizu i da nam brzo pomažu. Četvrtom, znam šta dugujem, oprezno primećujem: moju izdržljivu pesmu. A moja pisma ne stižu, ljudi su povučeni; vulkani, placebo efekti, skakavci, povišen nivo mora. Neuzvrćene strasti... Sunčev oreol na liniji međusobno povezanih gradova. Požari u netaknutoj zemlji, a zatim se šire na fabrike i puteve.

Galama gasova u promenjenoj atmosferi. Zemljotresi, nedostatak verskih himni i opustošene crkve. Rafailo, Gavriilo, Mihailo: još uvek ništa. Trojstvo nebeskih Arhandela je otišlo na odmor, da li će ljudi morati sami da se snalaze ovih dana? Na kraju krajeva, upravo je to ono što je čovečanstvo često priželjkivalo. Da bude samo svoj gazda, da odgovara bez sveštenstva... Ali pod pobožnom molitvom protiv bolesti, tuge i opasnosti: vraćaju se sveti anđeli zaštitnici, poruka Bože-budi-sa-mnom... Dolazi božanski anđeo donoseći poruku koja nas spasava: u tekstu knjige, u glasu prijatelja, u zvezdi Danici... Ali samo je Anđeo Čuvar taj koji nas štiti, zahtevajući od nas veću pažnju, sprečavajući ono što ne možemo da vidimo, ah, moj anđele! Pljeskam dlanovima! I pod ovim nebom koje mi on skriva: teret koji me ne pušta i koji me pustoši... Ali u svemu što nije, niti je bilo, tražim da vidim svrhu; izbavljenje od onog što dolazi posle, manje natovarenog bremena. Đavo svoje usluge naplaćuje unapred...! I svakog dana naplaćuje u sve većoj tajnosti: srećom, račun mi je prazan. Zato od Boga prizivam milost za svoja četiri najprisutnija nebeska prijatelja: Rafaila, Gavrila, Mihaila; i onoga koji me sprečava da padnem u ponor i koji ga predoseća. Bojim se Boga, Bića tako milosrdnog! Moj Anđeo Čuvar donosi Njegova upozorenja. Toliko grešaka koje su me spasile, da ne zavolim tog najboljeg Prijatelja!

MESTO RAZUMEVANJA

Dobrodošli u moj umorni, zadovoljni osmeh. Dođite da vidite mesto gde živim.

ITAObi

Tokom poravnanja Merkura, Marsa, Jupitera, Urana, Neptuna i Saturna završava se sudbonosni mesec avgust – mesec koji vlada godinom, prilika za muževne planete da podstaknu maštu, planete muškaraca iz mojih snova. Neka naročita svetlost nad tamnim otvorom koji se neprestano pokreće dovešće Sunce ove godine u sazvežđe devica – i kažu da se tu otvara mesto razumevanja. Mnogo puta sam bila u Itaobiju, mestu gde sam se u slast prepuštala neobuzdanom smehu, daleko od straha od smrti, u zagrljaju života. Tamo gde prestaje strah od podsmeha, moj smeh se oslobađa... Itaobi: mesto gde će moji zapisi biti pročitani i shvaćeni. Pre nego što su putevi bili popločani bujicom reči, bilo je draži! Kada bih samo mogla da opišem Itaobi, prostor stvoren između težnje i nadahnuća, sete i strepnje... Ne bi ovaj život bio uzaludan*. Ali opisati znači obuzdavati... Bolje je pisati nego opisivati, izreći ono što je u skladu sa onim što me okružuje, ogromna je moja zadivljenost nad ovom novootkrivenom zemljom, mestom koje se nalazi odmah posle Pasargade**, nedaleko od Sumatre**, krećući se putem u susret spajanja šest planeta koje netremice posmatraju moje lice. U Itaobiju se

razjašnjavaju okolnosti, plava i zelena, boje zemlje spojene u jednoj boji: oby, na jeziku Tupi Indijanaca. Moja loza potiče od indijanki. Muževne planete me štite i brane, udaljavaju me od onih koji se opijaju protivrečnim zadovoljstvom pobeđe nad stvarima koje smatraju bezvrednim. Ljudi koji izigravaju pisce a zapravo pabirče tuđe besmislice. Ali planete prate volju svog Gospodara, Onoga koji ih je poređao. Neka ja ostanem na strani meseca, indijanske radosti, mornarske sreće, sićušna tačka koja malo šta obasjava, svojim nežnim oreolom... Bela tačka koja podiže plimu pod nežnom svetlošću: more želi da me vidi bezbrojnim očima. Sve te planete su se okupile jer sam sazdana od kamena, velike gro-made izdignute iz ranjene Zemlje, jer živim kružeći oko Zemlje, jer svojim naličjem posmatram zvezde, dok mi je lice okrenuto ka onome što je plavo i zeleno. Baš volim da budem mrvica u Sunčevom sistemu koja čini deo savršenog sklada, koja razdvaja godišnja doba, zbog koje rado posmatramo nebo. Sa ovog mog parčeta Zemlje, mesta razumevanja o tome koliko daleko idu sporenja, mesta tužnog razumevanja o ljudima koji se lako prodaju i propadnu, o nedostatku razboritosti onih koji uživaju da druge preziru, onih koji se predaju porocima tek što su završili govoranciju o ispravnom i pogrešnom, onih koji promaše budućnost i to nazivaju predviđanjem... Koliko samo ljudi očekuje da se pobunim protiv klevete, protiv nemoćne moći, protiv moći kojoj niko nije dao moć, protiv jalove moći... Već su zaboravili. Na ovom parčetu Zemlje, smeh. A Itaobi, mesto u koje se spuštam niz stepenice bele mesečine,

on je suprotnost ružičastog kamena: tu je sve ono što nedostaje svemu što je moje, tu je druga strana od ulice gde se otvara oskudica rime ono što pravila ne nameću, uzrok koji se ne vidi. Dugo putovanje do Itaobija je dugo nasilje koje me ostavlja bez reči i praznog pogleda u daljinu. Daljina me odvaja od nasilja muškaraca koji zahtevaju da ostanem ista i posle silovanja, od muškaraca koji grabe za sebe i ništa ne zarađuju, od otpada ljubomornih žena koje pažljivo traže u meni tragove neprijateljstva koje gaje u sebi, od uverenja da ne mogu da se ratosiljam bolesnih muškaraca, od površnih zaključka izvedenih iz ovlaš pročitanih poruka... Nizak bedem od cigle i šljunka, deli me od štete poruka i saveta koje su mi slali ne bi li mi naudili, sitne duše, lažni prijatelji koji su mi prvom prilikom okrenuli leđa čim su od nasilnika o meni čuli svakojake laži – ah, ti prijatelji... Itaobi je iza sebe ostavio nasilje počinjeno u mom odsustvu, neprekidno zlostavljanje, iskorišćavanje, nadmeno ponižavanje, rešenje da moja reč ništa ne vredi, nazovi sud koji ne odustaje, zarobljen u svojim odlukama bez oslanjanja na zakone koje tvrdi da primenjuje, zadovoljstvo glupaka koji ništa ne žele da znaju, dobrovoljna beslovesnost, težina zla koje su svesno odabrali. Ah! Ali nisam ja Timon Atinjanin***. Na svaki smešan iskaz odgovaram jednim verskim i kobnim proročanstvom, na svako idiotsko pravilo svojom neposlušnošću, na svaku gnusnu laž šamarom, da svakom drzniku zarijem mač u njegovo slepo oko, za svaki obzir prema zlu, moj prezir, za svaku lažljivu plastičnu masku, moja strast, za svako njihovo uporno besmisleno ponavljanje kojim

bi ućutkali drugačije mišljenje, moja pesma... Udarac u narcisoidno jezgro čoveka krhke muškosti ga je oterao daleko, i neka bude srećan što dalje od mene. Bilo je potrebno osloboditi se svakodnevnih pretnji nasilnika, kao i blago poremećenih ljudi koji kriju haotične strasti o pitanjima kojima su opsednuti, od potlačenih koji sanjaju da postanu tlačitelji * * * *, od cilindra u kojem se zatočenici danonoćno vrte i udaljavaju od vlastitih života, od uzde želje, od ropstva sujete... Napolju, u pustim arhipelazima, uvrede koje sam čula od onih koji su maločas rekli da me vole... Šta činiti s mržnjom...? Mržnja se nije suprotstavila niti odgovorila na moja pitanja, mržnja je ostala s druge strane. Sve se to pretvorilo u prah koju moćna voda nosi na dno mora. Na kraju krajeva, ono što ne leti taloži se i raspada da bi nahranilo mala živa bića i ribe, ukusne ribe koje spremam u Itaobiju. Posle reka koje peru Zemlju, posle jezera nepomutljive vode... Moj komad zemlje opasan ovim niskim zidovima od cigala koje pokušavaju da budu slične jedna drugoj. Sada, bez opasnosti, tamo odakle se vide svi delovi koje još nije video onaj ko voli sebe da umanjuje. A zašto umanjivati sebe? U Itaobiju mnogo volim da uvećavam sebe. Komad zemlje na dobrom mestu, na kraju puta obraslog u lijanu i orhideje, na kraju ulice svih gradova u kojima sam uzdahnula s olakšanjem, presrećna zbog grešaka koje su me izvele na put iskupljenja*****. Dvorac napravljen od kamenja kojim su na mene bacali. Mesto razumevanja. Da, ovde mogu da stanu samo ljudi dubokog glasa koji su podržali moje uživanje, ne, nema ulepšavanja: postoji nedosta-

tak veze koji sam dobacila ambicioznom umu, razapete sirove kokoške poslužene faraonu, raskrinkavanje večine koja se samoj sebi hvali vlastitom glupošću je pravičan čin, samba koju sam otpevala gospođi koja me je spopadala da se pojavim u časopisu. Slavlje koje sam okončala onima koji misle da je život film... Iako sam bila na tom slavlju, nisam videla razloge za slavlje. Dug put do Itaobija odvojio nas je od nepravde, od istinskog ljudskog ludila. Daljina ume da nauči telo da zauzme mesto koje mu je sudbinom dodeljeno. Da sluša poj ptica... U Itaobiju zbirka svih mojih ćutanja i jadikovanja dobija smisao, iz njih su se iznedrile karike koje je ličnost skladno povezala, one su stvorile čvrsto tle: moj osmeh. Osmeh što nisam žrtva...***** Sada, unutra, moj komad zemlje sa smaragdnom predelom koji se ne odronjava. Spremnost da kličem u slavu ljubavi. Čaša piva u predvečerje sa muškarcima koji prijaju pogledu. Nežne ruke drugarica u nevolji. Čarobni i tajnoviti vrtovi, skriveni gajevi kuda prolazim sa mojim raspevanim srcem, uredne leje sa povrcem koje nas istinom hrani, planina i njeni obrisi u daljini. Ružičnjak miomirisa i upečatljivih boja. Hiljadu isprepletenih pitomih pogleda. Voda sa ribicama, plitka i prozirna voda po kojoj šljapkaju srećna dečica i pozdravljaju se sa guskom i divljom patkom. Tanani leptiri lete i tkaju anđele. Sapukaje na čistinama zgodnim za ljubavne susrete. Ptice se gnezde među orhidejama. U Itaobiju se uzgajaju snažni krotki konji koji bi mogli da pomeraju gradove, urota da se sačuvaju razboritost i sopstvo bez dizanja prašine, papiri koji ne moraju da se overavaju da bi obznanili istinu. U

Itaobiju, moja Deca šetaju i dive se svetu kroz koji prolazimo. U Itaobiju, tvoje zaljubljene oči, oči koje još u sebi čuvam, da se slatko smeju sa mnom. Mesto razumevanja. Zaboravi na sve što te je ikada povredilo! Pretvori svoje nedoumice u praznik, pretvori ih u znatiželjnu razonodu. Jer samo me tvoje zaljubljene oči razumeju i razumeju sva mesta koja postoje. Tvoje zaljubljene oči izmislile su Itaobi, ti si nedovršena zemlja kroz koju u mislima prodirem. Zato uživaj u svom životu, sada, na ovom mestu gde je božansko čega god da se latiš, da vidiš da su se poravnali Merkur, Mars, Jupiter, Uran, Neptun i Saturn, spoj nemogućih stvari na neočekivanim mestima, savremena tvorevina u kojoj sećanje na skiptar izaziva bolnu grimasu večitog smeha. Da li zaista veruješ u to? Moć je neobična iluzija koja se rasprši kada prozremo njen hologram. Kada ugledamo svoje pravo lice, sazdano od svega proživljenog. Čoveku, tragičnom biću*****, proglašavam užitak. Da, ima smisla smeјati se nečemu što podrobno objašnjava nešto što ničemu ne služi... Da, postao si gostoljubivo i prijatno mesto, hram duhovitosti, gde vladam svojim životom, gde se molim i pevam da bih sačuvala tvoje vreme, sadeći i puštajući druge da sade drveće, pišući, skupljajući i deleći knjige, posmatrajući bezbrojne velove koje skidam sa tvojih jada, prozirne zavese koje otkrivaju vrhove mojih prstiju. Ostavi po strani i poraze i pobeде, ljude koji nose breme kockarske strasti. Uđi u dvoranu otvorenog noćnog neba, gde vatra gori i privlači ti pogled, toplina u hladnoj noći pampasa, pustare, prašume i kaatinge, Sahela, savane, arboretuma, mnogih

gradova, mesta skrivenih iza drvoreda, voda razlivena po pečenoj glini, čvrsta, meka i topla, usana koje miluju tvoje lice. Grmlje ruža iz kojeg izbijaju pupoljci naše mladosti, prekrivaju lice neke device, šator od oslikanog porcelana, buketi ruža i proleća što prikupljaju kišu, sviraju simfoniju spokoja. Svete posude krase vodeno ogledalo mog svetilišta, vode koju je izlio nepresušni izvor kiše, kraljice ove doline. Sa ovog visa vidim i beležim ples zvezda u sazveždima koja traže tumačenje, planinu koja grli naše životinjsko i biljno carstvo naših dragih sećanja... Zavojite staze koje se ulivaju u glavni put što vodi u Itaobi. Dok se ne stigne do prihvatanja sebe. Tako je! Prihvatanje sebe, saosećanje prema sebi. Izvan sebe, i dalje traje svet pun beskrajnih isprepletenih linija koje povezuju stvari, svet takođe ispunjen pustinjama i događajima koji izazivaju posledice se gube, svet takođe pun bola, besa, uživanja, zadovoljstva. Preispitivanje sebe podrazumeva sve stvari u svetu koje se i dalje dešavaju nezavisno od naših želja, našeg načina mišljenja i poimanja sveta. Svet postoji ne mareći za naše rane, čežnje, ljubavi i zato vapi za saosećanjem prema sebi. Nismo mi vlasnici svega što postoji, a poznavanje svakog i najmanje prisustva koje se taloži u mrežama i lancima ponavljanja donosi oslobađanje od skućenosti. Poznavati sve što postoji a ne znamo da postoji, sve što je za nas nedokučivo... Proživljavanje onog što je izvan naše svesti daje nam svest; čak i ako smo i mi nedokučivi svetu koji je nedokučiv za nas. Svet koji sanjamo svestan je našeg života. Ali da li naša svest prestaje kada spavamo? Da li tad ne znamo šta se oko

našeg tela dešava? San hvata pesmu sveta iako je ne razume, glas koji pokušava da zvukom sve izrazi, san sve pretvara u ono što se spava na jeziku sačinjenom od prethodnih i budućih iskustava. Tkanja što spajaju ono što ne znamo, da bi nam došapnula smisao, svest o tome da postojimo na svetu i da smo veliki kao i on... Povratka u trenutak stvaranja kada Tvorac sebe pozajmljuje stvorenju da bi ga stvorenje videlo. Biti osoba... Sva živa bića imaju veru kada se suočavaju sa nepoznatim, sa onim što ne razumeju. Oni traže hranu, a traganje je za njih nemilosrdni pokretački izvor disanja u čežnji za udobnošću, naizmenična potraga čas za sumnjom pred zatamnjanim obrisima smisla, čas za izvesnošću sitosti koju im vera obećava. Život, lavirint kojim se kreću ove dve noge, izvesnost i sumnja. Ali ona je moja, senka, mesto gde ptice zure u mene da bih me prisvojile, gde izvide vešte akrobacije i letom nam upliću pogled. Tamne, uplašene oči u mojoj blizini su drago kamenje koje me uvek razneži. Poljubac koji spaja svetlost i senku. U Itaobiju hrana koja ume da utoli žudnju, ispunjenje biblijskih obećanja da će dobiti ono što je badava i što mi služi. Drveće koje bratski raste, uz slatko ćaskanje dok im se šire grane, mešaju se jedno drugom u život, poigravaju se sa sunčevim svetlom, plešu sa vetrom, gaj je biće kojem se treba diviti. Drevna stabla u svetom gaju koja pamte godine i nikada ne spavaju, zasađena su rukama koje osećam kao da su moje*****. Od linije povučene između planeta, između samosvojnih mesta povezanih orbitama... Milozvučni poj što se uzdiže sa divljeg tla. Zemlja je prekopana i sad je već

plodna, iz nje štošta već izniče. Evo ovde živim, gde moj pogled počiva, daleko od nedaća, od izazivanja protivnika, da, ovde se divim prevazilaženju svih poteškoća*****: ali živim u razumevanju. Na mestu gde se tvoj život nastavlja, od mnogih reči neizrečenih, još neshvaćenih... Razumevanje je sazdano od mnoštva onoga što još ne znamo, to je komad zemlje gde sve što je zasađeno, prokljia i donosi plodove sa semenom da bi se ponovo sadilo, ponovo prokljialo i ponovo dalo ploda. To je deo jedne plodne doline koju treba negovati, susret neba i zemlje, to je ono što zaustavlja uznemirujuću buku nesloge. Sreća, slast, zadovoljstvo, sve je to odlično, ali precenjeno*****: ništa nije vrednije od ostanka tamo gde postojim i nastavljam u miru, ništa nije vrednije od razumevanja koje nam božanske stvari pružaju. Nakon svih tih putovanja, lutanja, seoba, trpljenja udaraca vremena, posle ranjavanja i isceljenja, ah, sopstvenim nogama stići do novih prostora, a ne zaboraviti puteve nepronađene, puteve koji nas vode i kojima se kraj ne vidi... A na putu koji vodi do Itaobija... Ostala je tvoja ljubav. Linija koja je iznad svih linija. Itaobi, zemlja od mnogih zemalja sazdana. Mesto otkrića, spokoja. Život sazdán od mnogih razdoblja. Mesto gde pišem...

* "If I can stop one heart from breaking, I shall not live in vain" (Emily Dickinson).

** „Kada obrazovanje ne oslobađa, san potlačenih je da budu tlačitelji“ (Paulo Frejre).

*** „Timon Atinjanin“, komad Vilijama Šekspira.

**** „Pasárgada“, pesma Manuela Bandejre i „Sumatra“, pesma Miloša Crnjanskog, obe su pesme o idiličnim mestima gde pesnik nalazi punoću.

***** „Blažene bile nesreće koje su te prekalile, pad koji te je nagnao da pogledaš u Nebo, problem zbog kojeg si tražio Boga!“ (Sveti Pije iz Pietrelčina, otac Pije)

***** “Your joy is your sorrow unmasked. And the selfsame well from which your laughter rises was oftentimes filled with your tears. And how else can it be? The deeper that sorrow carves into your being, the more joy you can contain. Is not the cup that holds your wine the very cup that was burned in the potter’s oven? And is not the lute that soothes your spirit, the very wood that was hollowed with knives? When you are joyous, look deep into your heart and you shall find it is only that which has given you sorrow that is giving you joy.” (Khalil Gibran, *The Prophet*).

***** “Instead of the hero, this soil at most succeeds at creating moving situations. But when moved, the Self suffocates in its misfortune. In the tragic, however, the misfortune loses all autonomous power and meaning; it belongs to the elements of particularity upon which the Self imprints the seal of its defiance, always this same seal (...)” (Franz Rosenzweig, *The Star of Redemption*).

***** Poslanički park.

***** “I try to avoid looking forward or backward, and try to keep looking upward”. (Charlotte Brontë).

***** “As long as you chase happiness,
you are not ready to be happy,
even if you owned everything.
As long as you lament a loss,
run after prizes in restless races,
you have not yet known peace.
But when you have moved beyond desire,
become a stranger to your goals and longings
and call no longer on happiness by name,
then your heart rises calmly
above the ebb and flow of action
and peace has reached your soul.”
-Hermann Hesse, „Happiness“

Ana Paula Arendt je brazilski politikolog, pesnik i diplomata.
www.anapaulaarendt.com

Ova knjiga se čita svim čulima, ali i intuicijom koju budi. Sjedinjeni sa autor-
kom, gledamo njenim očima i njenom dušom, sve nam je blisko i drago,
učimo o novom sa lakoćom i familijarnošću, kao da smo svuda već bili, kao da
nas autorka vodi putevima koje volimo, začuđeni da ih prvi put prolazimo.

Viktor Lazić, putopisac i advokat

Nastava teorije književnosti, jedna od mojih dražih uspomena iz studentskih
dana, počinjala je poređenjem čitanja i putovanja. Suštinska spona koja
sjedinjuje te dve radnje odlikuje mnoga dela napisana na portugalskom
jeziku. Pažljivo su je brusili i dali joj jedinstven sjaj velikani kao što su Kamojš,
Fernando Pessoa, Žorže Amado, Žoze Saramago... Knjiga Ane Paule Arendt, u
najboljem duhu tradicije luzofone književnosti, poziva nas da putujemo, pre
svega kako bismo pronašli sebe, svoja mesta rođenja, nalaženja i bivanja.

Mladen Ćirić, koordinator Centra za brazilske studije
Instituta Gimarais Roza u Beogradu

Ana Paula Arendt ima osećaj za reči i dar za pisanje. Zahvalna sam što je
dovoljno hrabra da piše i učini ovaj svet boljim mestom za sve nas!

Ana Milutinović, diplomirani filolog, stručni saradnik
u Narodnoj biblioteci Srbije

Videti svet u zrnu peska – a zatim ponovo videti to isto zrno peska svuda po
svetu, od Brazilije do Beograda, preko Oksforda, Jerusalima i mističnog Itaobi-
ja. To postaje moguće čitanjem ove knjige, u kojoj se pevaju himne sveta,
neke od njih po prvi put.

Milica Špadijer, pesnikinja

cigoja.rs